

1997

4

VI. évfolyam

CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG

Tartalomjegyzék
1997., 4. lapszám

Szerző

Gerhard Melinz, Susan Zimmermann

Feuer Mária
Radoszav Miklós

Jankó Judit

Gálné Szendi Katalin
Dr. Kovács Ágnes
Bízikné Plagányi Erzsébet
Serák Krisztina
Ulrich Károlyné
Schmidt Sára
Imre Mariann

Gedeon Andor

Gáspár Károly

Molnár László

Cím

Gyermek- és ifjúságvédelem Budapesten és Bécsben a dualizmus korában II. A századforduló
A serdülőkor leválási problémái
Gondolatok az utcai gondozásról. Határintézményi helyzetek a gyermekvédelem és a hajléktalanság területén

A csavarlazítótól – a heroinig. Interjú egy 25 éves, jelenleg „tisztá” fiatalemberrel
Intézetben nevelt fiatalok családi életre nevelése
Valóban LEGDRÁGÁBB KINCSÜNK a gyermek?
Az empátiáról és a kommunikációról
Átmeneti segítség
Start szálló
A gazdasági fejlődés és a gyermekek
Iskola és szociálpedagógia – partnerek a jövőben?

Civilek a pályán
Bemutatkozik a Szociális Szakmai Szövetség

Serdülni nehéz

Anthony Giddens: Szociológia

Írta: Gerhard Melinz, Susan Zimmermann

Gyermek- és ifjúságvédelem Budapesten és Bécsben a dualizmus korában¹

II. A századforduló

A gyermekek „joga” az ellátásra, és a fiataikorúak hatósági ellenőrzése

Az 1890-es évektől kezdve az alsó néprétegek gyermekeinek helyzetéről folytatott viták a Monarchia mindkét felében az új, nagyobb léptékű reformkezdeményezések elszaporodásához vezettek. Lassan kialakultak azok a politikai minták és intézményi elképzelések, amelyek majd a 20. századi modern gyermek- és ifjúságvédelem alapjait alkotják. Egyre inkább megerősödött az elhagyott vagy családjuk körében elégtelenül ellátott gyermekek gondozásának átfogóbb igénye, és az erre való készség. Az új irányzatot időnként hevessé váló viták kísérték az állam, a tartományok és az egyes városok közötti munkamegosztásról és felelősségvállalásról, az intézményekkel kapcsolatos, növekvő anyagi terhek fedezéséről és megosztásáról. Foglalkoztak azzal is, hogy mi a „helyes” viszony a szülők gondozási és nevelési kötelessége, illetve a hatóság beavatkozási joga és kötelessége között, s milyen arányban kell a hatóságnak a nevelési költségeket és feladatokat átvállalnia. Az mindenestre nyilvánvaló volt, hogy egyetlen intézmény sem óhajtja a gyermekvédelem révén korlátlanul kiterjeszteni illetékességét az alsó rétegek szociális reprodukciójának a biztosítására. Többek között e magatartásnak is tulajdonítható, hogy teret nyertek a gyermek- és ifjúságvédelem lényegesen szűkebben értelmezett, részint nyíltan represszív, részint a „nevelés” köntösébe bújtatott eljárás módjai, azaz az olyan rendszabályok, amelyek inkább a gyermekek és fiatalok „elzüllésének” a megakadályozását célozták. A liberális szegénypolitika egykori doktrínáit messze meghaladva jelentkezett az a törekvés, hogy a társadalmat „megvédjék” az alsóbb rétegek újratermelődési problémáinak szemmel látható szociális következményeitől. A „szélesen” és „szűken” értelmezett gyermek- és ifjúságvédelem megjelenési formája és egymáshoz való viszonya a két Duna-parti székesfővárosban igencsak eltérő képet mutatott.

Az elhagyott és a nem kielégítően ellátott gyermekek gondozásának reformja

Az 1890-es évek második feléig a budapesti árvaellátásban lényegében véve nem változtak a Bécs és más európai fővárosok gyakorlatához képest fejletlen és kaotikus állapotok. A századforduló táján azonban hirtelen fordulat állt be, amikor is kiterjedt állami rendszert hoztak létre az „elhagyott gyermekek” védelmére és ellátására.

A változás a lelencgy elavult kezelésének reformját sürgető 1890-es évekbeli vitákból és kezdeményezésekből indult ki. Budapesten az óriási urbanizációs és iparosodási lendület következtében kivált ebben az évtizedben vált a lakosság, főleg a nők széles rétegei számára égető szociális problémává a kereső foglalkozás és a gyermeknevelés összeegyeztetése. A régi hatósági árva- és lelengondozás, valamint a dajkasági- és „tápgyermek”-rendszer egészségpolitikai szempontú ellenőrzése sem módszereiben, sem eszközeiben nem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy a budapesti illetékesek akár csak valamelyest is célzottan tudjanak

¹ A szerzők történészek. A tanulmány első részét lapunk 199 7/2-es számában közöltük. Befejező rész: következő számunkban.

reagálni az elszegényedett családok gyermekeinek rossz anyagi ellátottságára. Bécsben ugyanakkor, többek között a szegény gyerekeknek juttatott nevelési segélyek miatt a helyzet nem volt ennyire drámai.

A magyar reformtörekvések eleinte csupán a legkiáltóbb visszasságokat vették célba. A főváros egyre sürgette, a Belügyminisztérium pedig komolyan fontolóra vette egy állami vagy az állam és a főváros által közösen fenntartott (a Bécsben már régóta működőhöz hasonló) országos lelencház felállítását²³, amely központi hatósági intézményként szervezné és ellenőrizné a szegény gyerekek hagyományos gondozását. De az e körül zajló vita már az 1890-es évek közepén abból az általánosabb felismerésből táplálkozott, hogy „különösen a főváros területén” igencsak bajos „a létfenntartásért folytatott nehéz küzdelmek közepette olyan gondosan ápolni a csecsemőket, ahogy azt e gyermekek egészsége megkövetelné”. Így a tervezett lelencház tevékenységi körét semmiképpen nem akarták csupán – a hagyományos felfogásnak megfelelően szűken értelmezve – a talált gyerekek gondozására korlátozni, hanem azt tervezték, hogy nevelési segélyeket osztanak, és olyan családokból is fölvesznek gyerekeket, amelyek számára nagy terhet jelent azok ellátása.

A tradicionális megoldás amiatt is heves ellenállásba ütközött, mivel a városok és falvak féltek, hogy a szegénygondozásban érvényes helyhatósági illetőségi elv a-lapján a nevelési segélyek fokozott anyagi megterhelést jelentenek majd számukra. Tekintettel a probléma drámáinak ítélt méreteire, kategorikusan elutasítottak minden olyan tervet, amely egy potenciálisan egyre jobban terjeszkedő, s jórészt a települések költségén működő központi intézmény felállítását helyezte kilátásba. A főváros mindegyre a lelencház állami szintű megszervezése mellett foglalt állást.²⁴

A „Lelencügy országos rendezésével” kapcsolatos többéves vita összekuszálódott szálait végül egy „inspiratio divina” hatására sikerült kibogozni. A szegények közbetegellátásának finanszírozásáról szóló 1898. évi új törvény tárgyalása során a Belügyminisztérium magas rangú hivatalnokainak a közbenjárására bekerült a törvény szövegébe egy „a gyermekmentés terén korszakot alkotó” rendelkezés, amely biztosította a kisgyermek állami gondozását.²⁶ A törvény megteremtette az Országos Betegápolási Alapot, amit egy országszerte behajtott adópótlékból finanszíroztak. 1899-től fogva – az addigi községi illetőségi elvtől eltérően – ebből az alapból kellett fedezni a „talált, valamint a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított gyermekek után 7 éves korukig felmerülő gondozási, ápolási és nevelési költségeket”. Az egyfajta tűzoltóakció keretében hozott új rendelkezések fontos és presztízsteremtő lépést jelentettek a magyar jóléti politika egyes részterületeinek felülről elrendelt modernizálása tekintetében. A katasztrofális szociális viszonyok és az ország addigi szegénypolitikájának a hiányosságai az idevágó parlamenti viták terítékre kerültek ugyan, de nem képezték tárgyát ennek a törvénynek.

Az érintett gyermekek gondozásával kapcsolatban az „állami felügyelet” gyakorlati formáját a törvény egyelőre nem írta elő. Jóllehet – a városok mindaddig úgymond kevésbé eredményes tevékenységére hivatkozva – a minisztérium a közvetlen beavatkozás mellett döntött, arra viszont már nem tudta rászánni magát, hogy állami lelencházak, illetve -modernebb megfogalmazásban -központi intézetek hálózatát építse ki a gyermekgondozás irányítására. Ezért egyelőre két, az állam és a főváros által már évek óta támogatott egyesületet bíztak meg az új rendelkezések végrehajtásával. Miután az államilag finanszírozott gyermekvédelmi tevékenység gyors ütemben fejlődött, 1901-ben törvényt hoztak az állami gyermekmenhelyek létesítéséről. Ugyanebben az évben jogi lehetőséget teremtettek arra is, hogy a hét éven felüli gyermekekről valós gondoskodást is az állami gyermekmenhelyek felügyelete alá lehessen helyezni. E gyerekek gondozásának a költségeit

azonban – eltekintve bizonyos könnyítésektől – az árvapénztárak tartalékalapjaiból vett pénzek révén továbbra is a városoknak kellett viselniük.³² Végül 1903-ban kötelező érvénnyel leszögezték, hogy „a talált, valamint a hatóságilag elhagyottá nyilvánított gyermekeknek igénye van az állami gyermekmenhelybe való felvételre”, rögzítve egyúttal az új rendszer megszervezésének a részleteit is.³³

Az új állami gyermekvédelem ugyanakkor kezdettől fogva komoly nehézségekkel küszködött. Az állam kinyilvánított ellátási szándéka szembekerült mindazon gondokkal, amelyek abból fakadtak, hogy az alsóbb rétegek körében igen sok esetben nehezen volt összeegyeztethető a gyermeknevelés és a kenyérkereset. Az eredeti, 1898-1899. évi szabályozások lehetővé tették mind a városok, mind a szülők, illetve az anyák számára, hogy – nehezen ellenőrizhető és visszaszorítható mértékben – segílyt vegyenek fel az államtól, különösen a saját családjukban nevelkedő gyermekek támogatására. Ily módon az új rendszer hamarosan „menlevelet nyújthatott volna ahhoz, hogy a gyermekgondozást igen széles körben megkíséreljék áthárítani az államra. A belügyminiszter már 1901 -tol különféle pontosító, illetve korlátozó érvényű rendelkezéseket adott ki³⁵, majd 1903-ban az igényjogosultak meghatározását végérvényesen egy olyan általános érvényű formulára szűkítették, amely sem világos korlátozásokat, sem egyértelmű kötelezettségeket nem tartalmazott. Ennek értelmében az a gyermek kaphatott segílyt, amelyiknek szülei, illetve hozzátartozói nem voltak.”képesek” a gyermeknevelésre, vagyis felelevenítették azt a szokásos megfogalmazást, amelynek alapján a hagyományos szemléletű szegényügyben a „munkaképes” és „keresetképes” rétegeket kizárták a segílyre jogosultak köréből. Különösen a városok berzenkedtek az ellen, hogy túl könnyen vegyenek fel valakit az állami gyermekmenhelyre, mivel az állami menhely további eljárására kevés befolyást tudtak gyakorolni, s ha a gyermek betöltötte hetedik életévét, a gondozási költségeket a városi közigazgatásnak kellett átvállalnia.

Néhány év elteltével azonban még az ily módon megkurtított állami gyermekvédelmi rendszer is mély válságba került. Tekintettel az egyre növekvő kiadásokra, 1910-ben végleg áttértek az erélyes költségcsökkentésre. Minthogy a gazdasági helyzet romlásával kimutathatóan nőtt a beutalások száma, a belügyminiszter szigorúbb válogatást rendelt el. A budapesti menhelyekre már 1910-ben 43,7 százalékkal, vidéken pedig átlagosan 19,4 százalékkal kevesebb gyermeket vettek föl az előző évhez képest. Ráadásul az állami rendszer egyszerűen csak újratermelte azokat az áldatlan állapotokat, amelyek közt a hagyományos formában nevelőszülőkre bízott gyermekek éltek.³⁹ A lelenckérdés rendezése kapcsán megszületett állami gyermekvédelmet alapvetően továbbra is az jellemezte, hogy a ténylegesen elhagyott gyermekek számára biztosította az állami rendszerré növesztett „karitatív” ellátást.⁴⁰ Elutasították, hogy a bécsi községi „nevelési segílyekhez” hasonlóan kiépüljön a szülőknek fizetendő támogatás – önmagában egyébként elvileg olcsóbb – rendszere, mondván: „A segílyösszeg elmenne házbérre, szatócsszámlára, sztrájkra, talán korcsmai szórakozásra is... A gyermek éhen maradna.” Nem nagyon jutottak előbbre a tekintetben sem, hogy a menhelyre fölvevett gyermek ellátási költségeinek a fedezéséhez járuljanak hozzá a szülők is, jóllehet a gyermekvédelmi rendelkezések lehetővé tették, hogy erre kötelezzék őket. Az ilyesfajta eltartási összegek behajtása úgymond különösen a cselédek esetében bizonyult rendkívül nehéznek, márpedig az „állami gyerekek” felerészben az ő szülötteik közül kerültek ki.⁴²

Budapest mulasztásai, Bécs eredményei

Az első világháborút közvetlenül megelőző években az állami gyermekvédelem a Fővárosi Árva-széktől kapott támogatást. A század első évtizedében – miután a gyermekvédelem fontos területeit úgyszólván államosították – a főváros továbbra is a hagyományos gyermekgondozás módszereit alkalmazta. A szegényügyről szóló 1905. évi új szabályrendelet semmiféle előírást nem tartalmazott az „elhagyott” gyermekeknek nyújtandó segítségről. A magánszemélyekhez kiközvetített „tápgyermekek” és a vagyontalan, de közsegélyre nem szoruló árvák felügyeletét az úgynevezett kerületi közjótékonysági bizottságok látták el. A hatósági „nyílt” gyermekgondozás általában a gyerekek népkonyhákban való étkeztetésére, időnkénti felruházására és hasonló akciókra korlátozódott.⁴³ Az egykorú sajtóban hangot kaptak olyan vélekedések is, hogy a főváros beszüntette gyermekvédő tevékenységét, mióta létrejött az Országos Betegápolási Alap.⁴⁴

Az 1905 és 1910 közötti években azonban rejtett folyamatok is lejátszódtak: a hatósági gyermekvédelemben beállott hatásköri változások elsősorban az állami gyermekmenhelyekre történő beutalás és az onnan való elbocsátás kérdésében illetékes Fővárosi Árvaszéket különböző, igaz, kezdetben csak kevésbé sikeres reformtörekvésekre készítették. 1905 után az általános társadalomreformeri irányzatok jegyében az árvaszék egy modern típusú gyermekvédelem megvalósítását tűzte ki célul. A Budapesti Ügyvédi Kör kezdeményezésére jogászprofesszorok és az árvaszék részvételével gyermekvédelmi bizottságokat hoztak létre. Ezek a fővárosi közigazgatás mellett működtek, s az elképzelések szerint egyfajta előzetes fokozatot alkottak a hatósági felügyelet új formáinak a kialakítása során, különösen a házasságon kívül született gyermekek ügyeinek a felkarolásában. Az árvaszék abban volt különösen érdekelt, hogy javítsa a „természetes” apák által fizetendő tartásdíjak behajtásának a lehetőségeit, de ekkor még nem gondoltak arra, hogy a cél érdekében a hatósági gyámság bevezetésével bővítsék ki a jogi beavatkozások körét.⁴⁵

1908-ban a társadalomreformeri erők és az árvaszék kezdeményezéseit a szegényügy fővárosi illetékesei egyelőre lesöpörték az asztalról. A gyermekvédelmi bizottságok eltűntek, helyettük az addigi kerületi közjótékonysági bizottságokat egyszerűen átkeresztelték közjótékonysági és gyermekvédelmi bizottságokká.⁴⁶ A megváltozott elnevezésű bizottságokban tevékenykedő filantróp hajlamú hölgyeket és urakat teljesen magával ragadta az amúgy is terjedő, divatos gyermekvédelmi hullám, plakátokat és taglistákat nyomtattak, a hatáskörök aprólékos tisztázásával és más effélékkel foglalatostkodtak. A tanácshoz rendszeresen felterjesztett jelentések mégis inkább csak tevékenységük tartalmatlanságáról és a tényleges gondozási gyakorlat jelentéktelenségéről tanúskodnak.⁴⁷

1910-ben, vagyis a reforméri-hajlamú polgármester, Bárczy István idején végül mégiscsak a Fővárosi Árvaszék lett az az intézmény, amely fontos eredményeket hozó fordulatot indított el a fővárosi gyermekvédelemben. Az árvaszék ünnepélyesen új vezérelvévé tette a „gyermekek jogainak” a képviselőjét, s létrehozta saját gyermekvédelmi osztályát. A legfontosabb reform a hivatásos gyámság „saját hatáskörben” való, 1910 és 1912 közötti fokozatos bevezetése volt. Ez főként arra szolgált, hogy az állami menhelyekre bekerült házasságon kívül született gyermekek után a nevelési költségek fedezésére – amelyek a gyermek hétéves korától a várost terhelték – tartásdíjat hajthassanak be az apáktól. A „törvénytelen” gyermek anyját tüzetesen kifaggatták arról, hogy ki a „természetes” apa, s ő milyen viszonyban van vele. Ha megállapítást nyert, hogy egy anya „gyermeke eltartásához való jogát a természetes atyjával szemben érvényesíteni elmulasztja... mert restell ellene fellépni”, vagy bármilyen más okból, az árvaszék a dolgot úgy tekintette, hogy az anya „visszaél” szülői jogával, s igyekezett azt megvonni tőle.

A budapesti városháza és a fővárosi közigazgatás reformnemzedéke emellett számos további, az árvaszék kezdeményezésein messze túlmutató társadalom- és egészségpolitikai újítást tervezett a gyermekvédelem terén. 1910 szeptemberében, alig néhány hónappal az árvaszék „gyermekvédelmi akciójának” az elindulása után, Bárczy István polgármester nyilvánosan kifejtette, hogy helyes lenne „a gyermekvédelmet intézményesen a városi közigazgatás keretébe beilleszteni”. Fontosnak ítélte, hogy a jövőben a városok „az állami gyermekvédelmet egészítsék ki”, és sürgessék az intézményi reformot. A modern községi gyermekvédelemnek szerinte „a kisebb, a speciális feladatokra” kellene koncentrálnia, legfőképpen pedig a csecsemőhalandóság preventív leküzdésére. A fővárosi reformerek egész csecsemővédelmi hálózatot akartak létrehozni, kerületenként egy-egy intézettel és egy városi központtal. Programjukban orvosi tanácsadás, az anyák felvilágosítása, szoptatási segély, ingyenes tej és gyógyszerek, csecsemővédők kiképzése és foglalkoztatása szerepelt. Elképzeléseik kifejezetten a megelőző jellegű szociálpolitikára és az egészségvédelemre irányultak⁵¹, s a társadalmat mélyen átható „individualizált” felvilágosító és gondozói tevékenységet vettek tervbe. Ezek az elgondolások szinte jelképes ellenpárjaivá váltak az állami gyermekvédelemnek, amelyet az intézmények zártsága, s - főleg a csecsemőgondozás terén - súlyos hiányosságok jellemeztek.

A háború kitöréséig azonban az egykorú hivatalos értékelés szerint is csak „járulékos természetű”⁵², vagyis az állami gyermekvédelmet kiegészítő reformtervekből semmi, még a legfontosabb elemek sem valósultak meg. A csecsemő- és anyavédelem terén a főváros tevékenysége lényegében véve a társadalmi kezdeményezések támogatására, illetve integrálására szorítkozott. Nagyjából 1906-tól együttműködésre léptek például az ingyenes tej elosztása kapcsán az Ingyentes Egyesülettel, valamint szerény mértékű támogatásban részesítettek két anya- és csecsemővédő otthont, melyeket az 1908-ban alapított Országos Anya- és Csecsemővédő Egyesület működtetett. A Bárczy-féle „járulékos” reformtervek bizonyára nem csak az idővel való versenyfutás, az első világháborúval lezárult fővárosi reformkorszak rövidsége miatt hiúsultak meg. Sokkal inkább arról van szó, hogy a magyar fővárosban nem voltak kedvezőek a társadalmi és politikai feltételek a modern csecsemőgondozás megvalósításához. Hatékony preventív gyermekvédelmet csak egy kiterjedt, sokrétű és differenciált közigazgatási rendszer alapján lehetett volna folytatni. Ráadásul ezzel is csupán azokat a rétegeket érthették volna el, amelyeknek már némiképp stabilizálódtak az életkörülményei a nagyvárosban. S végezetül bármilyen magas is lehetett volna a szükségét szenvedő gyermekek száma, az ő égető gondjaik aligha válhattak volna fővárosi szintű szociális reformok közvetlen politikai elindítójává, amint az például a lakásbérlet mozgalma esetében történt. A lendületét veszített és kevésbé fejlődőképes, állami gyermekvédelemhez hasonlóan később a főváros törekvései között is egyre nagyobb szerepet kapott az, hogy a társadalmat megóvják „a züllött gyerekektől”, vagyis a gyermekvédelemnek egy szűkebben értelmezett, és inkább repressziót alkalmazó irányvonalát kövessék.

Ezzel szemben a Monarchia osztrák felén és különösen Bécsben a háború előtti évtizedet jelentős „szociális fejlesztés” jellemezte, a szélesebb értelemben vett gyermek- és ifjúságvédelem terén is.⁵⁶ A gyermekekről való gondoskodásban az a fajta államilag kikényszerített, hirtelen modernizációs hullám, amelyet a magyar törvényhozás 1898 és 1903 között elindított, itt elmaradt, mivel a gyermekgondozás már a liberális korszakban is több városi és országos méretű szolgáltatást nyújtott (nevelési segélyek, tartományi lelenház stb.). Az osztrák fővárosban egyúttal épp ezek a fejlettebb viszonyok váltak helyi szinten a jövőbe tekintő modernizálás kiindulópontjává. Jóllehet a hatóságok nem avatkoztak be olyan átfogó módon a szó szűk értelmében véve „elhagyott” gyermekek

sorsába, mint ahogy azt Magyarországon az új gyermekvédelmi törvények legalábbis igényként megfogalmazták, a különféle területeken mégis fontos minőségi változások történtek.

Ezek közül a háború előtti években főként azok voltak jelentősek, amelyek a vérszerinti családon kívüli nevelés megszervezésére vonatkoztak. Az alsóbb rétegek életviszonyainak stabilizálódása és a magyarországihoz képest fejlettebb szociális, gazdasági és politikai⁵⁷ érdekintegrációja következtében a gyermek és ifjúságvédelemben megkezdődött az összes intézményi szabályozás átalakítása. Átfogó törekvések születtek a központosítás, a hatékonyság növelése és a megelőzés irányában. Ennek egyik első jele az volt, amikor 1902-ben megreformálták a szegénygondozási utasítást, fokozott figyelmet szentelve a szegény gyermekekről való gondoskodás „nyílt” formáinak. Ettől fogva a (tiszteletbeli) szegénygondozók között nők is vállalhattak – mint „árvaanyák” -funkciót. Ugyanakkor Budapesten még a hamarosan elszorvadó kerületi gyermekvédelmi bizottságok munkájába is csak 1908-tól kapcsolódhattak be a nők.⁵⁸

A modern bécsi községi ifjúságvédelmi politika az 1910-es évektől kezdődően bontakozott ki igazán. Döntő változások mentek végbe a lelencház területén. (A lelencházba utalt gyermekek növekvő áradata és a gondozónők „feltűnő hiánya” miatt már a 19. század végétől sokasodtak a problémák.) Az alsó-ausztriai tartományi lelencház tartományi szintű központi gyermekotthonná alakult át. A Bécs 18. kerületében működő otthon nyilvános jóléti intézményként azoknak a gyermekeknek a védelmét szolgálta, akik tartósan vagy átmenetileg nélkülözni kényszerültek a szülői gondoskodást. Ezenkívül hozzákapcsoltak egy csecsemőgondozási tanácsadó helyet is, ahol gyermekorvosok dolgoztak. Ezzel már elkezdett kirajzolódni az a későbbi irányzat, amely domináns szerepet szánt az orvosi tanácsadásnak. A központi gyermekotthon a professzionális, szakosított és hatékonyan megszervezett gyermekgondozás meghatározó bázisa lett. Gyakorlatában – főként lényegesen fejlettebb és tagoltabb intézményi háttere miatt – valószínűleg fölényben volt a budapesti állami gyermekmenhellyel szemben. Jogvédelmi osztályán, ahol a budapesti árvaszékhez hasonlóan a tartásdíjak behajtásával foglalkoztak, azzal, hogy az anyákat az apa megnevezésére kötelezték, megtörték egy régi lelencházi tabut. Ezáltal ami egyik oldalról a „gyermeki jogok biztosítása” részeként jelent meg, attól másfelől a szegény gyermekkel kapcsolatos kiadások csökkenését is remélni lehetett.⁶⁰ 1910-ben az Elhagyott Gyermekek Városi Menhelye is átalakult, a Városi Gyermekátvevő Intézet nevet kapva. Ez lett a központ, ahonnan a város felügyelete alá került szegény gyerekeket orvosi vizsgálat után kiközvetítették, illetve továbbadták nevelőszülőkhöz vagy különböző magánintézetekhez.]

A budapesti tendenciával párhuzamosan Bécsben is tovább folyt a hivatásos gyámsági rendszer kiépítése. Az Igazságügyi Minisztérium rendelete – a tárca a városokhoz hasonlóan a gyermekvédelmi költségek csökkentésére törekedett -nyomatékosan a hivatásos gyámság bevezetését ajánlotta a törvényhatóságok számára.⁶² Ennek kezdeti formájaként 1911 elején a bécsi városi tanács árvaügyi osztályának a felügyeletével létrehozták a városi hivatásos gyám tisztségét; amivel a „szociális gondoskodás új, széles tere” nyílt meg. 1912-ben a fenti intézményi szabályozás keretében valamennyi házasságon kívül született gyermekre kiterjesztették a csoportos gyámságot. A cél továbbra is a hivatásos gyámság, valamint a gyermek- és ifjúságvédelem összes többi ágának az összekapcsolása maradt.⁶³ Végül 1914-ben az Osztrák Polgári Törvénykönyv 1. kiegészítése teremtette meg a hivatásos gyámság törvényi alapját, s adott lehetőséget arra, hogy megfosszák a szülői felügyeleti jogától azt az apát, aki elhanyagolta, illetve súlyosan bántalmazta a gyermekét.

A családon kívüli gyermek- és ifjúságvédelem anyagi bázisának tekintetében az az 1901. évi törvény eredményezett nagymértékű javulást, amely „a közös árvaapénztárak kezelési

többleteiről” rendelkezett. Ezeket a pénzösszegeket -első lépésben tíz évre – átutalták a szegény, elhagyott és elhanyagolt gyermekek gondozására és nevelésére.⁶⁵

A szegény gyerekek támogatásának nyílt formái között továbbra is a „tápdíjaknak” volt a legnagyobb jelentőségük. A nevelőszülői rendszer azonban – akár magánintézetek, akár állami menhelyek vagy városi, illetve tartományi hatóságok közvetítették ki a gyerekeket – mind Bécsben, mind Budapesten tartós problémákkal küszködött. A nevelőcsaládokban elkövetett visszaélések (a hiányos étkeztetés, a bántalmazások, a gyermekmunkára kényszerítés) közismertek voltak.⁶⁶ A „tápgyerekek körüli botrányok” miatt Reumann szociáldemokrata közgyűlési képviselő megfontolásra ajánlotta, hogy létesítsenek számukra egy városi gondozóintézetet. Úgy vélte, hogy az ilyesfajta kiadások, mint „beruházási tételek” hosszú távon költségmegtakarítást jelentenek a városnak. A keresztényszocialisták érvelésükben ugyanakkor nem annyira a nemzet- és humángazdasági, mint inkább az erkölcsi-vallási szempontokat hangsúlyozták.

Az azonos gondok Bécs városát Budapesttel ellentétben arra ösztönözték, hogy ha vegyes érzelmekkel is, de folytassa a „nevelési segélyek” rendszerének kiépítését. Ezzel szemben Budapesten, az új szegényügyi rendelet értelmében csak azok a családapák kaptak fejenkénti pótlóösszeget feleségük és gyermekeik eltartására, akik maguk is segélyben részesültek.⁶⁸ A bécsi városatyák a megelőzés szempontjából jobbnak és végső soron hatékonyabbnak is látták, ha továbbfejlesztik a nevelési segélyek rendszerét, s nem várják meg, amíg kialakul az az állapot, amikor a gyerekeket már teljes mértékben a szegénygondozásnak kellene eltartania. Másfelől persze továbbra is tartottak attól, hogy az alsóbb rétegekhez tartozó családok „kihasználják” majd ezt a rendszert.

JEGYZETEK

22: Vö. Vörös Károly-Spira György:

Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig. Budapest története IV. köt. Bp., 1978. 349. skk, 377skk, 551. skk, 577. skk.

23: Vö. Fővárosi Közlöny. Budapest székesfőváros hivatalos lapja (=FK) 1890. 92-93. 9.; u.o. 1892. 67. 3.; Teleki Géza: A lenclügy rendezése. Bp., 1896. 6.; a lenclüzzel kapcsolatos reformtörekvések és viták részleteiről vö. még Zimmermann (l. II.jegyz.)

24: Erről a belügyminiszter beszélt. FK 1893. 100. 1.; vö. Emlékirat a Budapesten létesítendő állami központi lenclház tárgyában. (Bp., 1894. 10. skk, 15. skk.

25: Vö. FK1895. 92. 2.; uo. 1894. 36-37. 2.; Teleki (l. 23.jegyz.) 9. skk.

26: Ruffy Pál: A magyar állami gyermekvédelem kialakulása. In: Pettkó-Szandtner Aladár (szerk): A 25 éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. Bp., é. n. 252. skk; 1901. évi VIII. te. Min. ind. MTT1901. 54.sk 27

27: 1898. évi XXI. te. 1-3. §MTT 1898. 113. skk

28: Vö. Az Országgyűlés Képviselőházának Naplói 1896/1901/XVI. kül. 281. skk, 317. skk. A törvény egyébként csak a községeket szólította fel új szegényügyi szabályrendeletek kibocsátására.

29: 1898. évi XXI. te. 14. § MTT 1898. 116.

30: 50.000/1899. BMrendelet. Magyarországi rendeletek tára (= MRT) 1899. 965. skk.

31: Vö. 50.000/1899. BM rendelet MRT 1899. 966.; A Magyar Királyi Kormány (...) évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv (= Kormányjelentés). (Bp., 1899.) 15.;IN. Berend: Sozialhy-gienische Einrichtungen. In.: N. Be-rend-A. v. Kársai: Ungarn. Klny. In: Arthur Keller-Chr. ./I. Klumker (szerk): Suglingsschutz und Kinder-fürsorge in den europäischen Staaten I. köt. Berlin, é. n. 617. skk.,; A Fehér Kereszt Országos Lencház Egyesület története 1885-1897. Bp., 1897. 15.'

- skk.; Rottenbiller Fülöp: Az Országos Gyermekvédő Liga harmincévi működése 1906-1936. Bp., 1936. 6.; 1901. évi VIII. te. Ind. MTT 1901. 54.
- 32: Vö. 1901. éviXXII. te. 1., 3., 4., 5. § MTT 1901. 127. skk.
- 33: 1/1903. BM rendelet MRT 1903. 534. skk. Ruffy Pál: Az állami gyermekvédelem. (Bp., 1914.) 386. adatai alapján 1903 végén 16 697 fő, 1912 végén 53 928 fő tartozott az állami gyermekvédelem felügyelete alá.
- 34: Vö. 50.000/1899 BM rendelet. MRT 1899. 967., 972.; Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1903. évi munkásságáról. Bp., 1905. 9.; Kársai Sándor: Az elhagyott gyermek védelme. Közigazgatási könyvtár 5 (1903) 6-7. füz.
- 35: Vö. Berend (l. 31.jegyz.) 617.; FK 1901. 1126., 1446.; Magyar Országos Levéltár (= MOL) K150/XVII/7/1901.
- 36: 1/1903. BM rendelet. MRT 1903. 535. skk.; vö. még Ágoston Géza: A gyámhatóság szerepe a gyermekvédelem terén. In: Városi Szemle 1911. 207. skk.
- 37: Vö. pl. Gyermekvédelmi Lap 1905. 61. skk.; uo. 1907. 4. skk.
- 38: Gyermekvédelmi Lap 1911. 66. skk, 132. skk.; vö. uo. 1914. 81.; BFLIV 1407b 1056/1908-IX.; vö. Kormányjelentés 1909.23.; uo. 1910. 21.; Ruffy (l. 26. jegyz.) 368.; Barabás Zoltán: A Budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története. In: Pettkó-Szandtner (l. 26. jegyz.) 21.; saját számításunk. Az állami gyermekvédelmi rendszer 1917-től fokozatosan reprivatizálódik, s átkerül az államhoz közel álló Stefánia Szövetség kezébe; vö. MOL K 150/XVII/21/1917.; Schuler Dezső: Hatósági és társadalmi embervédelem Budapesten I. (Statistikai Közlemények 78. 4.) Bp., (1936.) 30. skk.
- 39: Vö. pl. Gyermekvédelmi Lap 1907. 4. skk.; A Gyermekvédelem Lapja 1913. 77. skk
- 40: Forbáth Tivadar: Adatok a magyar szegényügy rendezéséhez. Bp., 1908. 108.; vö. Csorna Kálmán: Az állami gyermekvédelem és a főváros. In: Városi Szemle 1926. 81.
- 41: Gyermekvédelmi Lap 1905. 65.
- 42: VÖ. 1/1903. BMrendelet. MRT 1903. 536. skk.; Gyermekvédelmi Lap 1905. 35.; Deutsch (l. 16. jegyz.) 402.
- 43: Szabályrendelet a szegényügyről (944/1905 közgyűlési szám). Budapest főváros szabályrendeletei. Bp., é. n. (= Szabályrendelet a szegényügyről) 11. skk.; vö. FK1908. 22. skk, 151.; Han-vai Sándor: A székesfőváros szegényügye. In: Társadalmi Múzeum Értesítője 1909. 104., 111.
- 44: A Munka Szemléje 1905. 7. 2.; vö. méguo. 1905. 10. 3. skk
- 45: VÖ.BFL IV 1407b 2278/1909-IX. (A Budapesti Ügyvédi Kör felirata a Fővárosi Árvaszékhez, melléklettel.); Gyermekvédelmi Lap 1905. 68-, 113.; uo. 1907. 35., 43. skk.
- 46: Vö.BFL IV 1407b2278/1909-IX. (A kerületi elöljárók értekezlete 1906. jan. 14-én és 1907. márc. 26-án; az árvaszék 1907. febr. 10-i felirata a tanácshoz.) vö. FK 1908. 22. skk., 151.; Szabályrendelet a szegényügyről. 18.
- 47: Vö. BFL IV 1407b 2278/1909-IX. (Az I. kerület kerületi elöljáróságának hirdetménye; a kerületi elöljáróságok félévi jelentései a tanácsnak a gyermekvédelmi bizottságok tevékenységéről 1908-1910; a tanács 1911. júl. 27-i ülése.)
- 48: Vö. Budapest székesfőváros árvaszékének gyermekvédelmi tevékenysége 1910-1921. Kézzel beszámozott irat, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény, h. «., é. n. kül. 13. skk, 218., 221., 226-230.; BFL IV 141 lf 4168.; uo. IV. 1476 2278/1909-IX.; Melly Béla: Az árvaszék hivatása a gyermekvédelemben, különösen a házasságon kívül született gyermekek védelmében és a prostitúció elleni küzdelemben. In: A magyar városok országos kongresszusának iratai 4. köt. Bp., 1913. 8. skk, 16. skk, 25 skk
- 49: Budapest székesfőváros árvaszékének... (I. 48. jegyz.) 225. skk; a kérdőívrepéldaként vö. BFL IV. 141 lf4168.

- 50: FK1910. 1570. skk vö, Melly (l. 48. jegyz.) III skk.
- 51: Bárczy kijelentését idézi Melly (l. 48. jegyz.) III
- 52: A főváros hivatalos kiadványában szereplő megfogalmazás, in: A negyvenéves Budapest (l. 2. jegyz.) 615.
- 53: Vö. Deutsch Ernő: Csecsemők intézetén kívüli ellátása. In: Társadalmi Múzeum Értesítője 1910. fOl., 305. skk; Schuler (l. 38. jegyz.) 28.; Gyermekvédelmi Lap 1908. 104., FK1913. 2414. 55 56
- 54: A kommunális lakáspolitiká terén a községtanács, a városi közigazgatás, a reformerők és a lakásbérlők kölcsönös lépéseiről l. Susan Zimmermann: Auf konservativen Grundlagen radikale Politik? Soziale Reform und politischer Wandel in Budapest nach der Jahrhundertwende. In: Archiv für Kommunalwissenschaften 31 (1992) 2. 255-280.
- 55: Vö. erről a köv. bek.
- 56: Arról, hogy a kommunális gyermekgondozási politika kialakításának és modernizálásának különféle formái milyen hatást gyakoroltak a nemek közti és a családon belüli viszonyok alakulására Bécs és Budapest nagyvárosi társadalmában, l. Susan Zimmermann: Das Geschlecht der Fürsorge. Kommunale Armen- und Wohlfahrts-politik in Budapest und Wien 1870-1914. In: L 'Homme. Zeitschrift für Fe-ministische Geschichtswissenschaft 5 (1994) 2. 19. skk
- 57: A bécsi városi tanács pártjai között alapvető egyezség volt arról, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem kérdései a pártviták felett állnak. A gyermek- és ifjúságvédelem reformját (1900-tól) különösen a szociáldemokrata képviselők sürgették.
- 58: Vö. Blätter für das Armenwesen der Stadt Wien (= BAW) 1912. 7. skk.; BFL IV 1407b 2278/1909-IX.
- 59: A bécsi intézet tevékenységének legfőbb célja a csecsemő- és gyermekhalandóság csökkentése volt. Vö. még BAW 1911. 221.
- 60: Vö. Stenographische Protokolle des n. ö. Landtages. 49. melléklet. X. választási ciklus, I. ülés. 44., 136.
- 61: A városi menhely fennállásának u-tolsó évében 1176 gyermek átvételét dokumentálta, míg az átvevő intézet már 1913-ban 4238 gyermekét. Az illetékeseket azonban nem annyira a kapacitás bővülése lelkesítette fel, mint inkább az az előny, hogy ily módon „a szegényügyi intézkedésre szoruló esetek jobban hozzáférhetőek és kezelhetőek”. BAW 1914. 34. 62
- 62: Vö. erről BAW 1910. 142.
- 63: A gondozói nevelésről szóló törvénytervezet parlamenti vitája a bécsi városi tanácsban azt a véleményt váltotta ki, hogy „a gondozói nevelés gyakorlatát szervesen össze kell kapcsolni a városi gondozással”, elkerülve ezzel, hogy a kialakuló ifjúságvédelem terén az addigi széttagoltság érvényesüljön. BAW 1913. 213. skk. ,
- 64: Vö. Zeitschrift für Kinderschutz und Jugendfürsorge 1914. 281. skk
- 65: Bécs és Alsó-Ausztria ötszázezer koronán osztozott. A törvényi szabályozásokról vö. BAW 1902. 41.
- 66: Vö. Schriften des ersten österreichischen Kinderschutzkongresses in Wien. Wien, 1907.
- 67: 101. skk, 116. skk; a tápgyermekek ügyében uralkodó visszás állapotokról vö. még Melinz (l. 3. jegyz.) 187. skk. Amtsblatt der k.k. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien 1908. 38.; vö. uo. 1909. 407.
- 68: Vö. BAW 1907. 220.; Szabályrendelet a szegényügyről. 7.

Írta: Feuer Mária

A serdülőkor leválási problémái

A pszichésen egészséges autonóm felnőtt személyiség kialakulásának előfeltétele a szülőkkel való szoros érzelmi kapcsolat fokozatos lazulása, majd a fiatal felnőttkor éveiben ennek az alapkapcsolatnak gyökeres átértékelése és a korábbi szülő-gyermek szintről szülő-felnőtt/gyermek szintre való konstruktív átfordítása. A nevelés folyamán az egocentrikus alappozícióból empátia, s a totálisan kiszolgáltatott ösztönlényből pedig önálló társadalmi lény válik. A nevelés folyamata egyben a szocializáció színtere, amely folyamatos leválások sorozataként is leírható. Ennek elsődleges helye a család.

A családi rendszer működése

A család individuális egyénekből álló rendszer, amely az egyéni szervezetségi szint fölé emelkedik. Vagyis nem egyszerűen az e-gyedek összességéről van szó, hanem a családi együttélés annál több, illetve minőségileg más kategóriát hoz létre. A családi rendszer ugyanis olyan dinamikus struktúrákban szerveződik, amely ezen állandó mozgások közben folyamatosan homeosztatisz egyensúlyra törekszik. Ez a változás, a változtatási lehetőség és a stabilitás, a biztonság élményét egyidejűleg képes nyújtani. Az egyéni motivációkat nem elhanyagolva, de azon felülemelkedve a családi rendszerben meglévő kölcsönhatások lépnek fel a viszonyok és események determináló tényezőjeként.

Az egészségesen működő dinamikus családi rendszer állandó cirkularitást mutat. A fejlődés, illetve maga az élet folyamata időről időre új igények felmerülését hozza magával, amely mindig bizonyos feszültséggel jár. Kövessük nyomon, egy kiragadott példán, hogy mi történik a családban egy ilyen helyzetben. Tételezzük fel, hogy a család 18 éves fiában az az új igény lép fel, hogy szeretné, ha barátnője időnként náluk aludhatna. Ez az igény mind a fiúban, mind a család többi tagjában- más-más okokból ugyan – de bizonyos pszichés feszültséget hoz létre. Egyúttal megjelenik a változtatási késztetés is. Ebben a fázisban a család minden tagja hozzászól, reagál a problémára, és azt alaposan megbeszélik. Ahogyan mindenki kifejti saját álláspontját és meghallgatják egymás véleményét, kölcsönösen hatnak a többiekre. A belső érzések és viszonyulások verbalizálása, valamint a többiek megnyilvánulásának figyelemmel kísérése folyamatos belső munkára és az egyéni álláspont esetleges módosítására, csiszolására készteti a család minden tagját. A családnak bizonyos álláspontot kell elfoglalnia olyan fontos kérdésekben, mint a párválasztás, a szexualitás, az eddigi családi együttélés hagyományaihoz való ragaszkodás mértéke, a másik külső, választott kapcsolatainak elfogadása, a fiú újabb leválási törekvése stb.

Ez a folyamat alaposan megmozgatja a családot, és az eddigi stabilitást valamelyes mértékű instabilitás váltja fel. Elképzelhető, hogy a fenti kérdések tisztázása során az egyes tagok teljesen új információk birtokába jutnak a másiktól. Új vélemények, új attitűdök jelenhetnek meg, amelyek mind az egyének, mind a család egészének addigi „ismerős” képét megváltoztathatják, színezzhetik, módosíthatják. Ekkor szoktak elhangzani az „Én nem gondoltam volna rólad/rólatok...”, „Én nem is tudtam rólad/rólatok...” kezdetű mondatok, amelyek jelzik, hogy a család önképe változóban van. Mindez akkor fog konstruktív módon és mederben zajlani, ha a családban nyílt a kommunikáció, valamint a családtagok vállalják a felmerült új igény tudomásul vételét, az azzal kapcsolatos problémák felvetését,

megbeszélését, tisztázását, vagyis elég erősnek érzik magukat ahhoz, hogy vállalni legyenek képesek azt az instabil állapotot, amely azzal jár, hogy változtatniuk kell addigi működési rendszerükben.

Az instabilitás egyben a fejlődés, a továbblépés, a változtatás bázisa, a megmerevedés, a nehézkessé válás, az alkalmazkodási képtelenség elhárításának erőtere. Tétélezzük fel, hogy példabeli családuknak végül úgy dönt, - hogy a fiú barátnője náluk alhat. Ekkor bekövetkezik a változtatás fázisa, és a család minden tagjának a valóságban is meg kell élnie, hogy végleg eltűnt az igény fellepte előtti egyensúlyi állapot és a mindennapok szintjén tevételesen is részt kell vennie a változások adta helyzetek megoldásában. Vagyis a család új életformát kezd kialakítani. Az első ott alvást több is követi, és lassan kialakul az új helyzethez való közös alkalmazkodási stratégia, új struktúrák szerveződnek, új dinamikai mozgások alakulnak ki, amely a megszilárdulás folyamataként írható le.

A megszilárdulás időszakában letisztul az új szituáció, fokozatosan veszít korábbi feszültségintéjéből, szervesen beépül a családi életkeretbe, és új egyensúlyi állapot jön létre. Családuknak tehát sikerrel birkózott meg a problémával, képes volt lényeges változtatást teremteni. Ez a folyamat növeli önbecsülésüket és önértékelésüket, valóban „teremtettek”, hiszen ahhoz a sikeres megoldáshoz, hogy végül is mindenki számára elfogadható módon éljenek tovább, kreatív erőiket kellett mozgósítaniuk.

Kreatívnek tekintünk egy családi rendszert, ha az új igényekhez és élethelyzetekhez olyan módon képesek viszonyulni és alkalmazkodni, hogy új funkciókat tudnak létrehozni és ezeket új struktúrákba szervezni, majd a korábbiaktól eltérő dinamikában fenntartani.

A példabeli család tehát közös erővel elérte, hogy ismét egyensúlyi állapotba kerüljön. Ez mindaddig így marad, amíg ismét fel nem merül valamilyen új igény feszültsége, például lányuk is szeretné barátnőjének ott alvását elérni.

A főbb leválási-fejlődési pontok

Az első leválás már a születéskor megtörténik, amikor az anya és gyermeke fizikailag két lényvé válik. Ezt követi a szoptatás befejezése, majd az önálló helyzetváltoztatás, a járás megtanulásának időszaka. Mindez egy-egy fordulópontot jelent az anya (a szülők) és a gyermek életében. Minden fontosabb fejlődési állomás elérése egyben eltávolodási, elhatárolódási, leszakadási pont is, hiszen a gyerek bizonyos funkcióiban fokozatosan kevésbé igényli a szülők támogatását.

A „dackorszakban” a gyerek egyre nyilvánvalóbban hozza környezeté tudomására, hogy nem csak fizikailag, de szándékaiban, akaratában, gondolataiban is önálló lény. Egyre jobban felismerhetőkké válnak karakterének alapvonásai, egyedi személyiségének jellemzői.

Az iskolába kerülést követő években a gyerek számára egyre fontosabbá és meghatározóbbá válnak a külső kapcsolatok, a tanárokkal, osztálytársakkal, barátokkal, ismerősökkel, ellenfelekkel, riválisokkal stb. való kontaktusok, azok alakítása, a felmerülő problémák, konfliktusok megélése és kezelése.

A serdülőkor beköszöntétől a világ és önmaga egyre intenzívebb megismerése köti le a fiatalok figyelmét, önálló véleményük és szemléletük kezd kialakulni az élet fontos kérdéseivel kapcsolatban.

Nagy vonalakban azt mondhatjuk, hogy négy nagy leválási pont körvonalazódik ki az ember individuális fejlődésében három alapvető funkció birtokba vételével:

- a csecsemőkor: a fizikai funkciók leválásának kezdete
- a kisgyermekkor: a pszichés funkciók leválásának kezdete
- a serdülőkor: a szellemi funkciók leválásának kezdete.

A leválási folyamatok természetes velejárói az újabb és újabb igények felmerülése, amelyek adott esetben problémák és konfliktusok sokaságát hozzátják felszínre. A konfliktusok a fejlődés és a változás normális velejárói, konstruktív megoldásuk a személyiség fejlődését elősegítő tényezők.

Mire a családban felnövekvő gyerek serdülőkorát éli, a szülők általában a 30-40-es éveik váltásánál tartanak. Ahogyan a serdülőkor hatalmas fordulat az ember életében, ugyanúgy az a negyvenes évekhez való elérékezés. Bizonyos értelemben tehát a szülők és gyermekük egy cipőben járnak: először, illetve újra meg kell találniuk és „meg kell fogalmazniuk” önmagukat.

A serdülőkor és a negyvenes évek centrális problémái jól párhuzamba vonhatók, lényegüket tekintve rímelnék egymásra. Érdeemes sorra venni a gyerek és a szülő megoldásra váró kérdéseit:

- Milyen vagyok én? – Milyen vagyok én valójában? Vajon eddigi önismeretem megfelelő-e, elégséges-e?
- Ki vagyok én? – Ki vagyok én valójában? Milyen embert faragtam magamból eddig?
- Milyen a világ és mit gondoljak róla? – Milyen a világ és milyennek látom én? Milyen világszemléleteken haladtam át eddig és merre tartok?
- Merre induljak, merre kezdjem az életutamat? – Meddig terjed a világban a hatósugaram, a kompetenciám?
- Mit változtassak magamon és a világon? – Meddig terjed a felelősségem?
- Képes vagyok-e lezárni a gyerekkoromat és nyitni a felnőttkor felé? – Képes vagyok-e lezárni a fiatalkoromat és nyitni az érett felnőttkor, majd az öregedés felé?
- Képes vagyok-e változtatni és véghez vinni nagy tetteket? -Képes vagyok-e megújulni? Milyen tartalékaim és belső lehetőségeim vannak még?

A feleletre váró kérdések, a megoldandó problémák tehát közel állnak egymáshoz, a fejlődési spirál hasonló pontjain, csak más-más szintjén helyezkednek el.

A konfliktusok paradoxona

A serdülő és szülei közötti leválási konfliktusokat paradox módon gyakran a mindkét félben egyidejűleg felmerülő hasonló problémák okozzák. A belső feszültséget motiváló tényezők, az intrapszichikus konfliktusok hasonlóságai nemegyszer komoly összeütközésekbe torkollanak a szülők és serdülő gyermeke között.

Mind a serdülőkorban, mind a negyvenes évek elejének időszakában megváltozik az egyéni pszichés klíma. Ez a belső folyamat kivetül az ember mikrokozmoszára, elsősorban a családra, s átmenetileg felborítja az együtt élő emberek pszichés klímáját is. Ennek érzelmi elbizonytalanodás, nyugtalanság, érthetetlen feszültség, a konfliktusok növekvő száma, kapcsolati kommunikációs zavar lehet a következménye. A tudattalan lelki tartalmak a korábbiaknál intenzívebben és szokatlan formában törhetnek a felszínre, mivel az egyén lényegében kisebb krízisfolyamatot él meg. Szülő és gyermeke egyaránt gyázmunkát végez a korábbi életszakasz lezárása, az addig stabilitást adó életfeladatok elvesztése miatt. Képtelenek az eddig megszokott módon élni, gondolkodni és érezni, de nem alakultak még ki az új változatok. Minden bizonytalaná és képlékennyé válhat.

A hasonló kérdésfeltevések hasonló problémákat okozhatnak, amelyek adott esetben kritikus mértékben felnagyíthatják egymást, és antagónisztikus ellentétek látszatát kelthetik.

A leggyakoribb konfliktusforrások

A serdülő új értékrendet hoz a családba, az otthoni hagyományoktól eltérő csúcsérték válik számára preferálttá. Például a karriert, mint a család legfőbb értékét, elutasítja és helyette a választott érzelmi kapcsolatokat vonja előtérbe. Ezzel durván felrúgja a család értékhierarchiáját, s egyben szembesítheti szüleit azokkal a problémákkal, amelyek az ő értékrendjükből fakadhatnak.

Gyakori konfliktusforrás az egocentrizmus, amely serdülőkorban részben fiziológiásnak tekinthető, hiszen énjének kitágításával keresi saját magát és kompetenciahatárait.

A szülők nemegyszer megriadnak attól a „kiismerhetlenségtől”, amelyet gyermeküknél tapasztalnak. A változékonyság, a következtelenség, a kiszámíthatatlanság aggodalommal töltheti el őket. Legtöbbször azonban csak arról van szó, hogy a serdülőt nagyon sokféle szereplehetőség érdekli és kisebb-nagyobb mértékben ki is próbálja azokat.

A serdülő a különféle helyzetekben gyakran szélsőséges reakciókat produkál. Ennek oka önmaga megismerésének igénye, amiért minden téren „kiszalad” a végpontokig, meg akarja tapasztalni belső lehetőségeinek határait mind fizikailag, mind érzelmileg, mind intellektuálisan.

Gyakori konfliktusforrás a szülőkétől eltérő kulturális igények fellépése divatban, zenében, egyéb művészetekben, viselkedési stílusban, ideálokban.

Irritáló lehet a szülők számára gyermekük intenzív harca a felnőtt jogok kivívásáért, főleg ha ez ugyanakkor nem társul a felnőtt kötelezettségek iránti felelősségvállalás igényével. A legtöbb serdülőben erős ambivalencia él a felnőttkorral és a felnőtt társadalommal szemben.

Konfliktusokat idézhetnek elő a serdülő nagy erejű szexuális ösztönfeszültségei és -késztetései is, a partnerkapcsolatok kialakítása és az ebből adódó életvezetési változtatások.

A gyerek serdülésének időszakában felidéződik a szülő saját kamaszkora, s ezzel együtt olyan problémák is, amelyekre nem szívesen emlékszik vissza. Újraéledhetnek a saját szüleikkel való megoldatlan emocionális problémák is. Megérintődnek azok az esetleges fixációs pontok, amelyeket serdülőkoruk óta hordoznak magukban és eddig nem sikerült túljutni rajtuk. Ilyen lehet például az állandó opponáló magatartás, a szélsőséges, indulati konfliktuskezelés, az érzelemvezéreltség stb.

A szülőknek gyermekük felnőtté válásával egyidejűleg szembe kell nézniük saját öregeedésükkel. Szembekerülhetnek megoldatlan szexuális problémáikkal, elfojtott vágyaikkal is.

Ha gyermekük vállalásánál a szülőnek/szülőknek voltak rejtett elvárásaik vele szemben, most világossá válhat, hogy ezek nem feltétlenül, vagy egyáltalán nem fognak teljesülni. Ilyen latens – nem tudatos – elvárások lehetnek például:

- azt várták gyermeküktől, hogy idősebb korukban támogassa, gondozza őket
- vele szerették volna magányérzetüket feloldani
- elvárták, hogy életük végéig tartsa össze ingadozó házasságukat
- abban reménykedtek, hogy bizonyos értelemben pótolni fogja a férj/feleség, vagy barát/barátnő hiányzó szerepét
- azt várták gyermeküktől, hogy életük végéig elégítse ki és oldja meg a „rám szükség van” érzését
- saját beteljesületlen vágyaikat szerették volna megvalósíttatni gyermekükkel
- egészen serdülőkoráig azt hitték, hogy gyermekük az övék, az ő tulajdonuk.

Ezek az elvárások legtöbbször hosszú évekig nem tudatosak, vagy féltudatosak, de a gyerek serdülő korában egy-egy kritikus pillanatban azzá válhatnak. Ezek a felismerések ronthatják, de jótékonyan is befolyásolhatják a szülő-gyermek kapcsolat további alakulását.

Amennyiben a szülő és a serdülő sikeresen jutnak túl életüknek e fontos és nehéz szakaszán, úgy új utak és lehetőségek nyílnak meg az egész család életvitelében. Olyan belső lehetőségek és energiatartalékok szabadulnak fel, amelyek hosszú időre biztosíthatják a további fejlődés lehetőségét.

IRODALOM:

- Bagdy Emőke (1977): Családi szocializáció és személyiségzavarok. Pszichológia – nevelőknek. Tankönyvkiadó, Budapest. 139. o. Berné, Eric (184): Emberi játszmák. Gondolat, Budapest. 250. o. Buda Béla – Havas Ottóné (1974): A felnőttkor küszöbén. Tankönyvkiadó, Budapest, 297. o.
- Havas Ottóné (szerk.) (1970): Serdülőkről. Tankönyvkiadó, Budapest, 219. o.
- Murányi-Kovács Endréné – Gubi Magda (1975): Inadaptált serdülők és fiatalok pszichológiája I. Serdülő és ifjúkori neurózisok. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest. 113. o. Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia (1988): A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája Tankönyvkiadó, Budapest. 226 o.
- Satir, Virginia: A család együttélésének művészete. Az új családműhely BFI-Budapest. 279. o. Skinner, Robin – Cleese, John (1993): Hogyan éljük túl a családot? Helikon Kiadó, Budapest. 326. o. Vikár György (1980): Az ifjúkor válságai. Gondolat, Budapest. 269. o.

Írta: Radoszáv Miklós

Gondolatok az utcai gondozásról

Határintézményi helyzetek a gyermekvédelem és a hajléktalanság területén

1989 őszén bombaként robbant Magyarországon és ezen belül is a fővárosban a hajléktalan probléma. Az addig nem létezőnek nyilvánított társadalmi réteg szinte a semmiből bukkant fel a főváros közterületein, pályaudvarain. Többen önkényes lakásfoglalások részeseivé váltak.

Az addig nem létező bajok kezelésére elsősorban civil szervezetek (alapítványok, egyházak) és az arra érzékeny állami szervezetek próbáltak adekvát választ adni. A munkát a Népjóléti Minisztérium arra kijelölt munkatársai koordinálták.

A kezdeti időben valamennyi szervezet valamennyi utcán élővel próbált kapcsolatba kerülni, és igyekezett elhelyezéséről, ellátásáról gondoskodni. Ez az időszak nem volt mentes a kampányszerű megoldásoktól, az időszakos fellángolásoktól sem. A problémát megoldani szándékozók egy része úgy gondolta, hogy az emberek nagy tömegben történő elhelyezése és tömeges étkeztetése fölszámolja ezt a súlyos társadalmi gondot. Azonban hamarosan nyilvánvalóvá vált a szakma számára, hogy ez zsákutca, mert figyelmen kívül hagyja az utcán élő emberek jogát a saját sorsukról való döntésben, akaratuk ellenére – de legalábbis attól függetlenül – kívánta „megváltani” őket. Továbbá egységes egésznek tekintette a különböző okból utcán élők tömegeit.

Az eltelt évek alatt szerencsére meglehetősen gyorsan felismerte a szakma, hogy az utcán élőkkel való foglalkozásnak alapfeltétele tevékenységük személyi és területi körének meghatározása. Ennek eredményeként az egyes szervezetek meghatározzák, hogy mely korosztályokkal kívánnak foglalkozni, és milyen szolgáltatásokat, segítséget nyújtanak a rászorulóknak.

Miután azonban az állami költségvetés csak a szállást nyújtó hajléktalan férőhelyeket finanszírozza, az egyéb tevékenységeket (pl. utcai gondozás) szinte kivétel nélkül megelőzte valamilyen szállást nyújtó intézmény létrehozása.

Az utcai gondozás a kezdeti időkben elsősorban az utcán élők elemi szükségleteinek (ételmezés, ruházkodás stb.) kielégítésére törekedett, majd menet közben fokozatosan bővült a megajánlott szolgáltatások köre.

E rövid bevezető után kísérletet teszek az utcán élők általános jellemzőinek meghatározására, illetve a területi és személyi kör megjelölésére.

A társadalmi ellehetetlenülés növekedésével egyre többen kerülnek különböző okkal (ok nélkül) utcára, saját akaratukból, de legtöbbször önszántukon kívül. Mindjárt itt az elején tisztáznunk kell, hogy az ellehetetlenülés nemcsak gazdasági, hanem érzelmi (társas kapcsolatok kiürülése, megteremtésének hiánya stb.) eredetű is lehet.

Az utcán élés „vállalása” az esetek többségében nem önkéntes, de számolni kell azzal is, hogy jó-néhányan a fenti problémák megoldásának módját látják az utcai létben.

1.) Valamennyi utcán élő a társadalomból kirekesztettnek, kívülállónak érzi magát, sőt igyekszik ezt erősíteni is (pl. okmányok szándékos elhagyásával). Alapvetően sértett, jelenlegi állapotáért másokat okol, ebből következően oppozícióban van a társadalom többi részével. Ugyanakkor a társadalom az utcán élőket tekinti felelősnek jelenlegi helyzetéért. Aminek eredménye végső soron az adott állapot fennmaradása, illetve fenntartása. Ez a

társadalmi kívülrekesztés, illetve önkirekesztés az első számú általános jellemzője az utcán élőknek. A velük foglalkozó valamennyi szervezetnek, így az Utcai Gondozó Szolgálatnak is az a feladata, hogy közvetítésre vállalkozzon, megteremtse az egymás közötti közlekedés csatornáit, elosztatva a minden oldalú bizalmatlanságot.

2.) Az elhatárolódás a második általános érvényű jellemző; a túlfokozott önérzet, a személyiség integritásának hangsúlyozása és védelme minden kívülről érkező hatással szemben. Ezért egyetlen olyan eljárás sem vezethet eredményre, ami az utcán élőben azt az érzést kelti, hogy akaratán kívüli erők kívánják sorsát alakítani.

A kívülrekesztettség és a személyiség integritásának védelme iránti szükséglet folytán spontán módon roppant gyorsan egymásra találnak ezek az emberek, laza és kevésbé laza csoportokat alkotnak, amelyeknek a legfontosabb eredménye az első két jellemző erősítése és fenntartása a csoport tagjaiban. Ebből következően az egyes csoporttagoknak nyújtott segítség csak abban az esetben hasznos, ha azt az egész csoport elfogadja, s nem tekinti árulásnak. Ellenkező esetben a segítettet a kirekesztettek közül is kirekesztik.

Természetesen még a leglazább csoportoknak is vannak vezéregyéniségei, akiknek a megnyerésén múlik a munka eredményessége. A tevékenységhez feltétlenül hozzátartozik a kialakult csoportnormák elfogadása, ismerete – mivel változtatni csak belülről lehet rajtuk, vagyis elvárva azt, hogy az utcán élő önérzete, személyisége, integritásának részévé fogadja el az új normákat.

3.) További jellemzője valamennyi utcán élőknek a hiányos ápoltság – ez nem feltétlenül jelent igénytelenséget, csupán a lehetőségek hiányát. A velük foglalkozó első próbatétele tulajdonképpen az, hogy el tudja-e fogadni ezt az állapotot anélkül, hogy jelét adná undornak, sajnálkozásnak, vagy bármi egyébnek, ami erősíti a kirekesztettség érzését, vagy sérti az önérzetet.

Mielőtt továbblépnénk, a fentiek tükrében válaszolnunk kell arra a kérdésre, hogy „Mire számíthat ezek után az, aki az utcán élőkkel kíván foglalkozni?”

A munka megkezdésekor kirekesztésre – a gondozottak és a társadalom részéről is.

Ezt célszerű minden lelki megingás nélkül, egyszerű munkafeltételként elfogadni, s különösebben nem foglalkozni vele. Kellő kitartás esetén a gondozottak előbb-utóbb kedves csodabogárnak fogják tartani, aki az „ellentáborból” érkezett és ezért megérdemli, hogy átverjük, lelejmoljuk, elvegyünk tőle mindent, amit csak lehet, ellenszolgáltatás nélkül. Míg ez a folyamat zajlik, mód nyílik a gondozottak megismerésére, s a csodabogár lassan elfogadott „csoporttaggá” válhat, aki immár az általa nyújtott segítséget feltételekhez kötheti.

Persze ez csak leírva ilyen egyszerű, hiszen közben meg kell tanulni újra beszélni. A szavak új jelentést kapnak, meg kell tanulni a különböző testkontaktusok (kézfogások, csók, ölelések, vállveregetések) koreográfiáit és jelentését, s meg kell tanulni elfogadni az ápolatlanság összes kellemetlenségét. A bizalmaskodó (gyakori érintkezésekkel fűszerezett), gyakran trágár kommunikációtól csak elsőre riad meg az ember, később a folyton testközelségre törő kapcsolattartási módozatok természetessé válnak. Attól azonban óvakodni kell (egészségügyi szempontok miatt), hogy valamennyi érintkezési módot magunkévá tegyük.

Feltétlenül számolnia kell az ilyen feladatot vállalóknak azzal, hogy a városokban, nagyvárosokban az egyes szociális csoportok erőteljesen elkülönülten jelentkeznek egymástól, míg kisebb településeken az esetek akár egy területen, de egymástól elszigetelten, külön-külön jelentkeznek.

Minden utcai szolgálat létrehozásának első momentuma kell, hogy legyen, annak határozott eldöntése, hogy az adott szervezet milyen személyi és területi körön belül kíván

elsősorban tevékenykedni. Az egyes területek közötti átfedések ebben a tevékenységben egészen nem zárhatók ki.

A személyi és területi kör meghatározása azért fontos mindenekelőtt, mert ennek alapján jelölhetők meg a maximum és minimum célkitűzések, a szükséges kapcsolódó intézmények, a tevékenység módszerei is.

Ezek után lássuk az utcán élők egy, teljességre nem törekvő tipizálását:

I. Személyi kör:

1.) A legkézenfekvőbb a **kor/nem szerinti megosztás** (az összes többi tipizálást is ezen belül tartom indokoltnak elvégezni)

a.) gyermekkoruk 14 évesig (szülői háttérrel és anélkül)

b.) fiatalkorúak 14-18 évesig (szülői háttérrel és anélkül)

Itt elsősorban elvált szülők, vidékről, külföldről lakhatás nélkül felköltözött szülők gyermekeire, illetve szökött állami gondozottakra kell számítanunk. Elsősorban a fiatal felnőttek csoportjaihoz csapódnak, akiktől védelmet remélnek, és legtöbbször kapnak is. A csoportok bújtatják őket. Kiszolgáltatottságuk morális és anyagi. Kiletüket nagyon nehéz földeríteni, mivel a befogadó csoport nagyon jól tudja, hogy bújtatásuk törvénybe ütközik. Kiemelésük csak nagy körültekintéssel és a csoport segítségével valósulhat meg. A legalapvetőbb cél a családba való visszajuttatás lehet, ennek hiányában egyéb családi jellegű elhelyezés szorgalmazása, idősebbeknél a tanulmányokkal egybekötött kollégiumi elhelyezés.

c.) fiatal felnőttek 18-24-30 évesig

Itt kell számítanunk leginkább a csoportképződésre, a csoport belső törvényeinek érvényesülésére, illetve a legnagyobb ellenállásra a társadalmi normák elfogadása terén, továbbá a kirekesztettséget önként vállalókra. Megszokottnak kell tekinteni a rendszeres alkoholfogyasztást, a különböző szenvedélybetegségek megjelenését. Integritásukat ők fogják a leginkább hangsúlyozni és védelmezni. Számítani kell rá, hogy maximálisan igyekeznek kihasználni és átadni a segítségnyújtót. Megközelítésük a „banda” által preferált ténykedéseken (koncertek, meccsek) keresztül történhet. Kivezetésük egyéb időtöltési formákra való rávezetésükkel esélyes, közös kirándulások, mozi, múzeumlátogatások. Egy-egy ilyen program alkalmával készülni kell az összetűzésekre a „banda” és a civil társadalom képviselői között. Egy-egy „civil” beszólás a súlyánál nagyobb reakciót válthat ki jelenlétünkben.

2.) **Az előélet szerinti megosztás:**

a.) volt állami gondozottak

b.) börtönviseltek

c.) elváltak

d.) kilakoltatottak

e.) szociális ellátásból kiszorulóak

z.) stb.

3.) **Társas kapcsolatok szerint:**

a.) egyedülállóak

b.) párok

c.) gyerekesek (leányanyák)

d.) szervezetlen, gyakran változó nagy közösségek

e.) kisebb laza csoportok

f.) különálló, állandó maggal rendelkező kis közösségek (lakásfogalók)

z.) stb.

4.) **Munkaviszony szerint:**

- a.) munkanélküliek
- b.) munkanélküli, munkát vállalni akarók
- c.) munkanélküli, alkalmi munkát vállalók
- d.) munkaviszonnyal bírók
- e.) különböző ellátásában részesülők (nyugdíj, rokkantsági nyugdíj, GYED, GYES stb.)
- z.) stb.

5. Az utcán töltött idő szerint:

- a.) 0-6 hónap között utcán élők
- b.) 6 hó és 1 év között utcán lévők
- c.) 1-2 év között utcán lévők
- d.) 2-3 év között utcán lévők
- e.) 3 év fölött utcán lévők
- f.) csak időszakosan utcára „kiköltözők”
- g.) az utcai létet életformának tekintők
- z.) stb.

Mivel az eddigi felmérések azt mutatják, hogy az utcán élők jelentős hányada az a.) és b.) csoportba tartozik, a munka során elsősorban rájuk kell koncentrálni. A bevezetőben említett kívülkerülés a társadalmon még nem túl régi, még nem csontosodtak meg az új csoportnormák a személyiségben, élő emlékek vannak a civil társadalom magatartásformáiról és azok betartásának előnyeiről. A személyiség értékrendszerében még túlsúlyban vannak a civil (normál) társadalom értékei, az ezekről szerzett ismeretek kevésbé torzultak. Sokszor a tagadásuk, el nem fogadásuk orvosolható, egyéni sérelmeken alapul. Ebben a csoportban a különböző családi kapcsolatok még nyomon követhetők, a hozzátartozók, munkahelyi kapcsolatok, barátságok fölfrissíthetők. Tehát itt van a legnagyobb értelme a gondozó részéről ezek föl kutatásának. Az elszenvedett joghátrányok kiküszöbölésére is van még lehetőség, például válás esetén lakásmegosztás, volt állami gondozottaknál életkezdési támogatás formájában. A huzamosabb ideje utcán élőknel már inkább az új kapcsolatok kiépítésére kerülhet csak sor, mert a kívülrekesztettség érzése, illetve a kívülállás védelme már szükségletté vált, biztonságot a szubkultúra szabályainak ismerete, az abban való biztos tájékozódás nyújt. Itt az ebből eredő félelmek leküzdésére kerülhet sor, azáltal, hogy a civil társadalomban való tájékozódást elősegítjük (pl.: hogyan kell kitölteni egy személyi igazolványt kérő nyomtatványt stb.)

Az elmúlt 5 év egyértelműen bizonyította, hogy az utcán élők gondozása akkor vezet eredményre, ha minél hamarabb – az utcai lét kezdetén, vagy az utcai lét veszélyének felmerülésekor – sikerül elérnünk őket és megakadályozva az utcára való szocializálódást rövid időn belül ismét megkapaszkodhatnak a polgári társadalomban. E felismerés eredménye, hogy az Utcai Szolgálatok a hajléktalansággal veszélyeztetett társadalmi rétegekkel foglalkozó szervezetekkel is (pl. Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetek) föl vették a kapcsolatot, vagy maguk ezek a szervezetek hoznak létre Utcai Szolgálatot.

Az utcai léttől leginkább meg-óvandók a kisgyermek. Ezt felismerve gyors egymásutánban alakultak a hajléktalan anyaotthonok, amelyek hosszabb-rövidebb időre fogadják be az anyákat gyermekükkel. Rövid idő után bizonyosodott, hogy igazán sikeresen segíteni akkor lehet, ha teljes családokat tudunk összetartani, s így folyamatosan jönnek létre a családos otthonok.

Az állami gondoskodásba kerülő gyermekekkel kapcsolatban szerzett évtizedes tapasztalatok alapján joggal állítható, hogy az állami gondoskodásba kerülő gyermekek jelentős részénél a szüleiktől történő elválasztás megelőzhető volna, ha lennének olyan elhelyezési lehetőségek, ahol a krízishelyzetben átmeneti családi problémákkal küszködő,

hajléktalan családok gyermekeiktől kaphatnának elhelyezést. Nyugodtan kimondható, hogy továbbra is minél nagyobb számban kell olyan lakásokat, házakat fogadóképesé tenni, amelyek befogadnák és menedéket adnának:

1.) A gyermeküket egyedül is megtartani akaró hajléktalan leányanyáknak, hiszen jelenleg a gyermeküket „lelketlenül” a kórházban hagyok jelentős számban kilátástalan helyzetük és a minimális segítség hiányában teszik ezt;

2.) az egyre kegyetlenebb gazdasági helyzet miatt növekvő számban utcára kerülő, kilakoltatott családoknak, a gazdasági feszültségek miatt a rövidtávon kezelhető családi konfliktusokba, krízishelyzetekbe került családoknak; egyéb családi perpatvar miatt egyik szülőfélnek a gyermekével együtt.

Természetesen a problémakörök tovább bővíthetők, de a jelen helyzetet figyelembe véve úgy látjuk, hogy a gyermekek családból való kikerülését az anyaothtonok illetve krízisotthonok minél nagyobb számban való felállításával és működtetésével jelentősen csökkenthetnénk.

A leányanya otthonnal kapcsolatosan az eddigiek során összegyűlt tapasztalatok röviden:

A három-négy anyát gyermekével (csecsemőjével) befogadó lakásotthon a lakókörnyezetbe minden nagyobb konfliktus nélkül beépíthető; az anyák a minimális szállódíjat rendszeresen befizetik, gyermeküket és önmagukat különösebb anyagi támogatás nélkül ellátják; a bentlakók 6 hó – 1 év alatt családi viszonyaikat rendezték, és egyéb lakhatási lehetőségekhez jutottak; az anyák a Szolgálatok utcai gondozóitól a GYES, méltányossági GYES, családi pótlék, segélyek, családi kapcsolatok rendezésében, lakáskérdés megoldásában kaptak segítséget, a gyermekek gondozásában tanácsot és segítséget; a gondozók naponta néhány órát töltenek a lányok között, segítenek a napi életvezetés kialakításában; a Szolgálat egésze mintegy biztosítékul szolgál az egyre önállóbb ügyintézéshez, a saját és a gyermek sorsáért érzett felelősség megerősítésében.

Az eddigi eredmények alapján állítható, hogy a szilárd háttérnek köszönhetően az anyák magabiztosan rendezték életüket. Mindezt úgy, hogy közben gyermeküktől nem kellett megválniuk, és a szülőgyermek kapcsolat kialakulásának legfontosabb szakaszában emberi körülmények között, szakirányú segítséggel küzdhettek teljesen önálló életük megteremtéséért, miközben a gyermekért való felelősséget egy percig sem vette át tőlük egyetlen külső szerv sem, hogy ezáltal felmentést adjon, vagy akadályt gördítsen a gyermekért való felelősség kialakulása, vagy vállalása elé.

Az Otthonok mögött természetesen a Szolgálatok teljes szakapparátusa, szaktudása ott áll, s ez nyilván föltétele az eredményességnek, hiszen a különböző szakismereteket (jogi, adott esetben egészségügyi, gondozási stb.) nem kell egy külön ellátó vagy szolgáltató szervezettől megszerezni esetleg pénzért, hanem az azonnal rendelkezésre áll.

S amire eddig szerencsére nemigen került sor, ha az anya mégsem élne a fölkinált lehetőségekkel és elhagyná gyermekét, a gyermek egy percig sem lenne kitéve veszélyeztetésnek, hiszen a gondozók azonnal igénybe vehetik a szakellátás különböző szolgáltatásait (nevelőszülők, csecsemőotthon stb.)

Összefoglalva az Anyaothton előnyeit:

1. kizárólagos felelősség önmaga és a gyermek sorsáért
2. önálló életvitelre való felkészülés (bármikor igénybevehető segítséggel)
3. biztos fedél a véglegesebb megoldásig
4. a szilárd intézményi háttér a hiányzó, vagy éppen nem funkcionáló családi-szülői háttér pótlására, amely azonban a szervezeti elkülönülés miatt nem telepedhet rá a mindennapokra

5. Egy lakás éves rezszi költségével és két utcai gondozó éves bérével kiváltható évente 8-10 gyermek állami gondozása.

A Krízisotthonban, családos otthonban mód nyílik arra, hogy az utcára került családok hatósági közvetítés nélkül próbálják a konfliktushelyzetet felszámolni, és a gyermek sincs kitéve annak, hogy a szülők elfeledkezzenek róla, vagy kibúvót kereshessenek a másik félre való mutogatással.

A gyermekkel együtt elhelyezett szülők felelősségvállalása folyamatosan fennáll, azt tőlük senki át nem veszi. A biztos fedél tudatában, és a gondozók közreműködésével kevesebb szabályozatlan indulattal mód van a konfliktus rendezésére az esetek nagy részében. A gyermek egy bizonytalan helyzetben nem veszítheti el valamennyi biztos kötődését (együtt marad szüleivel, járhat ugyanabba a bölcsődébe, óvodába, iskolába).

A fentiekből következően ezeknek az otthonoknak lehetőség szerint, pl. a főváros válságos gócaiban, vagy azokat könnyen megközelíthetően kell elhelyezkedniük. Ilyenek jelenleg a VIII., IX., X. kerületek. Ugyancsak ezek a kerületek a leginkább veszélyeztetettek a kilakoltatásokat illetően is.

Egy-egy ilyen lakásban egy-két család helyezhető el, hiszen a saját családjukban konfliktussal küzdők nem tehetők ki mások gondjainak, illetve a gondozókon túl mások előtt nyilvánvalóan nem szívesen teregetik ki a család „szennyest”, sőt ez akár akadály is lehet a gondozókkal való kapcsolat kialakulásának. Ezért vagy jól elkülöníthető lakrészekből álló házasingatlant, vagy garzonlakásokat, illetve két jól elkülöníthető lakrészre osztható lakást célszerű erre felhasználni.

A problémák megoldására, a helyzet normalizálására 1-2 héttől 3-6 hónapig terjedő időszakot kell számítani.

Összefoglalva a Krízisotthon előnyeit:

1. A gyermek nem veszíti el valamennyi családi és egyéb kapcsolatát
2. A szülők közvetlen felelőssége a gyermekért fennmarad
3. A konfliktus kezeléséhez a család nem hatósági jellegű közvetítést, segítséget kap
4. Biztos fedél a helyzet rendezéséig
5. A Szolgálat szakellátó rendszere segítségként a háttérben, de kellő távolságban ahhoz, hogy ne telepedjen rá a mindennapokra
6. Egy lakás vagy ház éves rezszi költségével és két utcai gondozó éves bérével kiváltható egy lakás esetén 6-12 gyermek állami gondoskodása.

A fentebb vázolt két otthontípus tevékenységét tekintve a hajléktalanság kezdetén nyújthat olyan ellátást, szolgáltatást, amely megakadályozza, hogy a hajléktalanság maradandó állapottá váljon egy-egy család, gyermek életében. Az esetek jelentős részében a prevenciót szolgálja. A korábban jelzett gondozási idő növekedése-azonban világosan mutatja, hogy a segítségnyújtást minél korábban kell kezdeményezni, mivel ekkor még a személyiségben a hajléktalan életforma nem fejtette ki romboló hatását. A gondozott akarata nem tört meg, képes még elfogadni a segítő kezet, nem rögzült benne az ellenállás az intézményekkel szemben, még nem okol mindenért másokat.

Az ellátó rendszer, a terület és személyi kör megismerése után lássuk röviden az utcai gondozók területi tevékenységének néhány jellemzőjét:

A felvállalt személyi és területi kör ismeretében az utcai gondozónak nincs „más” feladata, mint elindulni. Az első találkozás alkalmával az utcai gondozónak a bemutatkozáson túl el kell mondania, hogy milyen szervezettől jött és mi az, amiben segítséget kívánnak nyújtani. A kapcsolat felvételekor a határozott, de nem lekezelő fellépés a javasolt. A megszólítás és köszöntés kortól és alkalomtól függő. A határozatlan, a csoportot kerülgető magatartással bizalmatlanságot válthatunk ki. A szemmel láthatóan a

csoport perifériáján elhelyezkedővel kezdeni nem tanácsos. A csoporttól elszakadó, elváló utcán élő le/megszólitása változó eredményt hozhat. Az első alkalomkor ügyelni kell arra, hogy olyanokkal beszéljünk, akik semmilyen szernek a befolyása alatt nem állnak. Megjelenésünkben, öltözködésünkben tartózkodjunk a kívülállásukat hangsúlyozó ruhadaraboktól. Nagyon jó kapcsolódási pontot biztosít, és nagyban elősegíti a kapcsolat kialakulását, ha nem mutatkozunk tájékozatlannak az adott réteg szóhasználatában, illetve érdeklődési területeiben.

Mielőtt a konkrét tevékenység elkezdődne, ajánlatos a helyszínen minimum 3 hetet szánni a szemlélődésre, az ott élők egymás közötti viszonyai megismerésére. Ezt az időt kell arra szánni, hogy a gondozó és a gondozott választhassák egymást. A későbbi munka eredményessége ugyanis a kölcsönös bizalmon alapul; a bármily jószándékú, de a gondozott ellenkezését kiváltó segíteni akarás eredménytelenséget szül.

Az eddigi munka azt igazolja, hogy az utcai létből „kigondozott”, kiemelt egyének minimálisan egy év utógondozásra, támogatásra szorulnak, hogy biztosan megkapaszkodhassanak. Ez egy lazább kapcsolat, de az utcai gondozó személyében megvalósuló biztos háttérrel kell, hogy jelentsen. A folyamatos, munkavégzés, de a későbbi okulás érdekében is elkerülhetetlen a gondozottakról való információgyűjtés. A rendelkezésre álló személyes adatok kiszolgáltatása tilos! Amint ilyen történne, a gondozottak és gondozók közötti kontaktus megszakad.

Fontossá teszi az információgyűjtést, pontosabban a nyújtott támogatások rögzítését a másokkal való együttműködés, a párhuzamos gondozás kizárásának biztosítása is. Ez nagyon-nagyon fontos elem, mert egyébként a párhuzamos, egymást átfedő, de egymásról nem tudó segítségnyújtások az utcai létre szocializálnak, a végleges megoldások helyett annak fenntartásában működnek közre.

A fentiekből következően az azonos területen működő szolgálatok és egyéb intézmények közötti gyakori konzultáció és információcsere alapszükséglet. Az utcai gondozó személyre szabott gondozásra hivatott, az egy gondozottra jutó valamennyi segítség koordinálása, a végleges megoldás biztosítása érdekében.

Az eltelt időszakban kialakult ellátórendszer, mely legalábbis a fővárosban szakosodott különböző hajléktalan rétegekre, első látásra teljes körű ellátásra képes, valójában abba a csapdába keveredett, hogy egy belső lépcsőzetes keretében egy zárt rendszeren belül mozgatja az ellátandókat, mert a rendszerből való kiléptetéshez szükséges anyagi feltételekkel nem rendelkezik, így a hajléktalan rendszerből való kilépésre érett embereket nincs hova „kiléptetni”, mert a „normál” társadalom nem biztosítja az ehhez szükséges csatornákat intézményesen. Ennek következtében a hajléktalan ellátó rendszer folyamatos túlvállalásban van.

Írta: Jankó Judit

A csavarlazítótól.....a heroinig

- Interjú egy 25 éves, jelenleg „tisztá” fiatalemberrel -

A tudomány által többször rögzített tétel, miszerint a dohány és az alkohol átmeneti drognak tekinthetők a kábítószer felé. A kábítószer jelenlegi hozzáférhetősége egyre könnyebbé válik, ezért csak a keresletcsökkentő prevenció lehet eredményes.

Ezt az interjút abban a reményben készítettem, hogy talán segíthet mindazoknak, akik valamilyen módon gyerekekkel, fiatalokkal foglalkoznak, akár szülők, akár szociális munkások vagy más szakemberek. A tárgyi ismereteket kiegészítheti, élővé teheti. Elgondolkodtathatja mindazokat, akik elnézőbbek a gyengébb szerekekkel szemben. Megerősíthet abban, miért van akkora szükség a drogfüggőség megelőzésére.

Magát az interjút nem kívánom kommentálni. Szeretném mindenki számára meghagyni a lehetőséget az elemzésre, értékelésre, tapasztalatszerzésre az interjú által, akár megelőzésre használja majd, vagy éppen arra, hogy megtanuljon egy drogossal együtt élni.

Hadd idézzek Yvonne Keuls: A gyilkos fű (1993) című könyvéből néhány gondolatot: „Van az agyunkban egy hely, egyfajta „érzékelőpont”, amitől kellemesen érezzük magunkat, ha erre valami okunk van.

Ha kellemesen telik a szabadságunk, ha valami szépet vehetünk, vagy valami szépet látunk–például egy festményt, de akkor is, ha valaki megsimogat, vagy megveregeti a vállunkat, vagy ha egy másik emberből melegség árad felénk – ilyenkor úgy érezzük, mintha ezt az érzékelő pontot egy kis ecsettel simogatnák.

Ez kellemes, jóleső érzés. Aki drogokat fogyaszt szintén kellemesen érzi magát, ám anélkül, hogy erre valamiféle oka volna. Nincs szüksége kellemes vakációra, nincs szüksége, hogy valami szépet vegyen, hogy egy festményt lásson, vagy hogy valaki megsimogassa, hisz a drog egyenesen a véréből hat az agy érzékelő pontjára. És az már nem ecsetsimogatás, nem, ez már valamivel keményebb, mondjuk, mintha egy kefével dörzsölnék. És ha valaki szúrja magát, még durvább lesz a dolog, olyan mintha egy kalapácsütés érné az érzékelő pontját. Ezért aztán ez a központ egy idő után teljesen lebénul a drogtól, érzéketlenné válik a „megszokott” szép dolgok látványával vagy élményével szemben.

És ha valaki leszokóban van, tehát nem fogyaszt több drogot, akkor nemcsak hogy nem éri több kalapácsütés az érzékelő pontját, de semmit sem érez, mert a központ a „megszokott” szép dolgokra már nem reagál. Ez évekre is telhet. Mindez idő alatt kénytelen továbbélni az ütésektől lebénított örömrészével, és a szintúgy lebénított szexuális élményeivel, és nincs semmi, amit igazán kellemesnek találna.

Vehetsz házat, szerezhetsz új állást, adhatsz bármilyen szép dolgot, amire egy normális ember örömmel reagál, ő érzéketlen marad. Szeretheted, simogathatod, nem vált ki belőle többé semmit.

Képtelen bármiféle érzésre, és ez a környezetében lévő emberek számára – akik az ecsetsimításokra reagálnak – érthetetlen!”

Interjúalanyomat, Istvánt egy iskolarendszeren kívüli képzés során ismertem meg. Magas, vékony, kedves, élénk-tekintetű fiú, aki feltűnt a nem mindennapi szókinccsel,

tájékozottságával, tudni akarásával, érdeklődésével és az időnként talán gyerekesnek tűnő viselkedésével.

Amikor felkértem az interjúra, örömmel vállalta, mondván: biztosan ebből is sokat fog tanulni, és egyébként is örül, ha az ő példája tanulság lehet mások számára, szívesen adná át tapasztalatait.

- *Jelenleg munkanélküliek számára szervezett, fizetett képzésben veszel részt. Szociális gondozó és ápoló képzést szeretnél. Miért?*

- Eredetileg tímár a szakmám. Nem voltam jó tanuló. Tizennégy évesen semmi elképzelésem nem volt arról, hogy mi szeretnék lenni. Az egyik osztálytársamat követve mentem a szakmunkásképzőbe, majd a bizonyítványt megszerezve a Bőrgyárban dolgoztam. Fél év múlva elbocsátottak a létszámleépítés miatt. Felajánlottak ugyan átképzést, de akkor azok közül egyik sem tetszett, mivel többnyire manuális tevékenységek voltak, mint kőműves, asztalos, üveges. Engem jobban érdekelt az olvasás, a történelmi jellegű könyvek, a lélektan, a zene. Aztán sok helyen dolgoztam. Voltam betanított műszerész, segédmunkás építkezéseken – ezzel egészen jól kerestem –, de egyiket sem szerettem. Majd kórházakban dolgoztam, ott tetszett a munkalétkör, izgalmasnak, érdekesnek találtam. A sok más lehetőség közül ezért választottam a szociális gondozó és -ápoló képzést.

- *Honnan szereztél információt erről a lehetőségről?*

- A drogközpontban láttam hirdetést. A pszichiáter, aki ismert már, tudta, hogy ez a terület érdekeli engem, ő biztatott, de még az előző évi csoport indulásakor. Akkor nem jelentkeztem, inkább elmentem dolgozni az egyik kórházba.

- *Milyen munkát végezhetél szakképzetség nélkül?*

- Betegtológató voltam, fertőtlenítő, műtőssegéd, aki például két műtét között feltakarítja a vért a műtő kövéről, meg ilyesmik. Itt kaptam rá a nyugtatókra. Akkor még úgy volt, hogy állt halomban a szekrényekben a Seduxen, Dormicum stb. Dolgozgattam, közben bevettem egyet, vagy fecskendővel benyomtam, néhány óra múlva újra, aztán vidáman átdolgoztam a napot.

- *Valakitől láttad ezt ott a kórházban?*

- Nem, ez csakúgy spontán jött, ott nem volt példa előttem, de mielőtt odamentem dolgozni, már több mindent kipróbáltam, gyógyszereket, barbiturát és ópiátartalmú anyagokat. Egyszerűen érdeklődtem iránta, sokat olvastam róla, meg voltak az ismerőseim között fogyasztók.

- *Honnan eredt ez a kíváncsiság, vágy a kipróbálásra?*

- Az első emlékem 13 éves koromban a szipuzáshoz kapcsolódik. Néztam a tévében egy dokumentumfilmet, intézeti gyerekekről, akik arról meséltek, hogy miket hallucináltak szipuzás közben. Mindenki, amit szeretett volna, a nagyobb fiúk szexuális vágyaikat teljesítették benne, a kisebbek Micimackót, Mikiegeret látták. Szüleim nem voltak otthon, gondoltam, én is kipróbálom. Fogtam egy Technocol Rapidot és vártam a hatást. Elmaradt. Ráragadt az orromra, nem is tudtam, hogyan kell csinálni.

Aztán egy ideig nem foglalkoztam a dologgal. Majd a Széchenyi téren megismerkedtem egy társasággal. Egy napon láttam, hogy mindegyiknek a kezében egy zsebkendő van és valamit fűjkálnak bele, én akkor még nem tudtam a csavarlazítóról, de azt már gondoltam, hogy valami kábítószer lehet. Mondtam: „adj átok nekem is ebből az akármiből”, és tartottam a zsebkendőt. Belefűjtak, majd megmutatták, hogy kell összefogni és szívni. Mindenki szívta, itt a téren a szobor alatt, teljesen nyíltan, senkit nem érdekelt a dolog. Utána olyan jó közérzetem támadt, elmentem sétálni és szinte lebegtem a Király utca felett. Este újra találkoztunk, akkor már zacskóból szívtuk, mert mondták a többiek, hogy így jobb. Így ment ez nap, mint nap.

Aztán a társaság megindította a folyamatot, jöttek a gyógyszerek, jött a máktea, a metszés, majd gyógyszerek itallal, a vények hamisítása, a beszerzési módok, lehetőségek kitanulása. Szép lassan bevonódtam, persze ehhez az kellett, hogy én is akarjam. Élveztem, izgalmas volt. Ez egy olyan különleges világ volt, a fantáziámat is nagyon meglökte, Narkósnak éreztem magam. Azt gondoltam, milyen jó dolog narkósnak lenni, azt mondani, hogy idetartozom ebbe a közösségbe.

- *Éreztél-e valami változást magadon a szerek hatására?*

- Eleinte szinte semmi romlást nem éreztem, bár tudtam, hogy általa bizonyosan pusztulnak az agysejtjeim. Másnap általában nagyon rossz volt a közérzetem. Később egyre nehezebbé vált a koncentráció a munkára, egész nap nem tudtam egyfelé figyelni, már az esti dolgokon járt az eszem, hogy amint vége a munkaidőnek, már rohanok is a térre, mert valaki valamit biztos hozni fog.

- *Úgy tudom, most is a szüleiddel laksz, ők hogyan fogadták mindezt?*

- Eleinte nem vették észre. Később kezdtek sejteni valamit abból, hogy másként viselkedtem, érdektelenné váltam a család dolgai iránt, bevonultam a szobámba, nem akartam semmit csinálni, csak olvasni és zenét hallgatni, de még le lehetett szerelni őket elég könnyen. Mindig azt mondtam, megittam 1-2 sört, attól vagyok ilyen, ez olyan elfogadhatónak tűnt számukra. Ekkor voltam 16 éves, talán tipikus serdülőkori problémának vélték. A szipuzásnál néhányszor észrevették, hogy bűdös vagyok, de akkor jött a magyarázat, hogy biciklit, vagy motort festettünk. El is fogadták.

- *Mikor vált a szüleid számára nyilvánvalóvá, hogy a fiúk drogos, és hogy reagáltak?*

- Amikor anyám észrevette, hogy eltűnnek a nyugtatói, rákérdezett, de én letagadtam. Aztán eldugdosta előlem, de megtaláltam. Azt hiszem, ők nem értették ezt az egészet. Sokat balhéztak velem, de nem hiszem, hogy azért, mert attól féltek volna, hogy drogfüggő leszek, az indok inkább az volt, hogy sokba kerültek azok a gyógyszerek, amiket anyám szedett.

- *Milyen a kapcsolatotod a szüleiddel?*

- Gondolom ugyanolyan életet élünk és élünk, mint a többi család. Apám pénzz szállító, korán reggeltől késő estig úton van, anyám kartonozó egy egészségügyi intézményben. Egész életem során mindig csak este találkoztunk, fáradtan érkeztek haza, aztán kezdődött a házimunka. A város szélén lakunk, családi házban, földünk, állataink vannak. Mindig a pénzszerezés, a megélhetés körül forgott minden. A családi hangulat elveszett a pénzkeresésben, építkezésben, kertművelésben.

A kapcsolatom a szüleimmel mindig olyan átlagos volt, persze voltak veszekedések, főleg a drog miatt. Eleinte fenyegettek: „milyen gyenge ember vagy”, „mi lesz így belőled”, „milyen gyerekeid lesznek”, aztán beletörődtek, lekötötte őket a munka.

En mindig kevésnek éreztem azt, amit otthon kapok, mindig kerestem valamit, pontosan nem tudom, mit. Mindig is éreztem egy belső indítást, tennivágyást, de hiányzott az a külső pont, ami elmozdít, ami elindít, biztat. Egy társaság, egy barátnő, akár a szülők, vagy bárki, aki alternatívát mutat.

- *Térjünk vissza a munkahelyekre, azt mondtad több kórházban is dolgoztál. Miért, talán elbocsátottak?*

- Nem, soha. Tavasszal általában bezsongok, és újra visszatérek a régi társaságomba, megpróbálom élvezni a szabadságot. Utazni, kirándulni.

- *Az utazás manapság elé sok pénzbe kerül; stoppal jártál?*

- Nem, a stop bizonytalan, inkább vonaton utaztam, megvannak a titkaim, veszek egy rövid szakaszra jegyet, aztán végigutazom. Mindent meg lehet oldani.

- *És hogyan lehet megoldani a szállást, az anyag beszerzését?*

- Ahová utaztam, ott- mindig voltak már ismerőseim, vagy 1-2 nap alatt egy olyan társasághoz tudtam kerülni, akik csinálták, mert ha valaki kábítószeres, nagyon könnyen megismeri a magafajta embert.

- *Miről lehet felismerni, hogy valaki kábítószeres?*

- Látszik a járásáról, hogy el van szállva, vagy belenézek a szemébe, valahogy ki - lehet szűrni nagy tömegben is. Lehet tanácsot kérni tőle, ő hol veszi a mákot, melyik virágárusnál, hol váltják be a vényt... Például Szegeden voltam a barátnőmmel, jött egy lány felénk, én akkor már mondtam, figyelj, ez a lány kábítószeres. Odajött hozzánk, öt percet beszélgettünk, már bevallotta. Felhívott a lakására, már ott volt a máktea, meg minden.. Ő is kiszúrta minket. Általában egy órán belül minden megoldódik, a szállás, a kaja, a tisztálkodás, az anyag, legyen az Szegeden vagy Pesten.

- *Sokat utaztál ezek szerint.*

- Gyakran előfordult velem, hogy elmentem otthonról sétálni, aztán még jött a hangulatom, és már Pesten is voltam, sőt ott is maradtam egy ideig. Amíg jól éreztem magam.

- *Mit csináltál egyedül Budapesten?*

- Legutóbb például a Moszkva térre mentem, volt egy haverom, akiről tudtam, hogy ott megtalálható. Őt kerestem. Kérdezősködtem, aztán mondták, ha neki vagy a barátja, tarts velünk. Majd mondta az egyik srác: „hű, de szomjas vagyok, kéne valamit szerezni”. No, gondoltam, akkor én most beindulok, elmentem egy kört. Kéregettem. Aztán hoztam a pénzt, ittunk, beszélgettünk, majd elmentünk a Tabánba. Ott éppen ingyen Colát osztogattak. Volt egy zsákunk, összegyűjtöttük, átvittük a közeli boltba, ott átvették, vettünk rajta pálinkát meg vodkát.

Aztán egy bokor alatt ébredtem. Majd irány újra a Moszkva tér. Már ott voltak a srácok meg a csajok. Kéregettünk, volt pénz borra. Hozták a tablettákat is – Noxiron, Seduxen – többnyire nyugtatókat, volt, aki hozott Coderitet, de arra nem is nagyon számítottunk, mert ha bizonytalanra rááll az ember, az se jó, akkor inkább a pia meg a gyógyszer. A Tabánba jártunk, mert ott mindig ingyenes koncert volt, és ott nagyon jól lehetett valamit működni. Ott összeismerkedtem egy lánnyal, akinél már volt egy fecskendő, tű, minden. Szúrta magát. Kérdezte, hogy kérek-e. Persze! Hogyne kérnék! Beszúrta, Ott táncoltunk, mire vége lett, már ő volt a barátnőm.

Jártam vele pár hétig, aztán megismertem az unokanővérét, ő egy klubban dolgozott. Róla már tudtam, hogy kemény narkós, már 11 elvonón volt. Valahogy ő lett a barátnőm, a másik lányt ejtettem.

És ekkor kezdődött keményen, mert ő minden nap tudott szerezni valamit, és osztottunk rajta. Kirándulgattunk Agárdra, meg mindenhová, ahol lehetett kéregetni, és ahol buli volt. Ez volt a lényeg. Volt egy hálózásunk, kétszemélyes, abban aludtunk. Szóval mindenünk megvolt, ami kellett.

Fürödni nem mindig tudtunk, de nem is adtunk annyira a tisztaságra, mint otthon. Bajtársi kapcsolat volt igazán, de egy hónap után már benne volt az is, hogy máshonnan nem lenne meg az, ami jobba teszi a napot.

- *Ez már a heroin volt?*

- Igen. De én akkor még nem éreztem úgy, hogy ráálltam. Sőt 2 hónap után is, azt lehet mondani, igen könnyű volt a detoxikáció.

- *Erről majd később. Kérlek, most beszélj arról a két hónapról, amikor heroint adagoltál!*

- Ez volt a legnehezebb időszak, már olyan értelemben, hogy ekkor volt a legtöbb zűröm, verekedések. Pesten többször megtámadtak minket, ez egy keményebb világ volt.

- *Mi volt az oka, sebezhetőbbé váltál, kiszolgáltatottabbá?*
- Egyrészt sebezhetőbbé és mindazonáltal bátrabbá, nagypofájúbbá váltam. Nem voltak gátlásaim, könnyen kezeltem mindent. A vonaton már nem bujkáltunk el a kalauz elöl, leültünk, de nem érdekelt, hogy mit csinál, a képébe mondtam, hogy nincs jegyünk.
- *Ez a gátlástalanság felülmúlta a másfajta drogok hatása alatt jellemzőt?*
- Régebben sem voltam túl gátlásos, de az más volt. Ebben az időszakban nem sok minden volt, amire nemet mondtam. Egyszer- kétszer megkörményeztek olyan emberek, akik esténként betörni mentek, akiket már keresett a rendőrség, bujkáltak. Például egy nagy darab kopasz ürge felajánlotta, hogy lakhatnék nála – ez a Délben történt – de este valami raktárt kéne kipakolni. Ilyesmire szerencsére nem tudtak rávenni. A bolti lopásokra sem vállalkoztam, hiszen már mindenütt kamerák vannak felszerelve. Nem igazán voltam gátlásos, és kéregetni nagyon tudtam. Pesten senki nem ismert. De, ha nagyon kellett, Pécsen is megtettem.
- *Mennyit lehetett naponta összekéregetni?*
- Általában egy óra alatt összeszedtem 1.500 forintot. De volt, hogy tartottunk versenyt is. Baján, félóra alatt 800 Ft-ot kéregettem össze.
- *Egy napi heroinadag azonban ennél sokkal drágább!*
- Igen. Ez a barátnőm főszerepe volt, ez az övé volt, az ő adagja, én ebből csak kaptam.
- *Pusztán a kapcsolat miatt megosztotta az anyagot?*
- Igen, mert jól el tudtunk beszélgetni, mert érdekelt, amit csinál. Mindenben, a zenében is, egyformát szerettünk.
- *A heroinnak a gátlástalanságon túl még milyen hatására emlékszel?*
- Ott az eufória mindennél nagyobb, mint amit az összes ilyen jellegű gyógyszerrel el lehet érni, csak rövidebb ideig tart. No, meg” a fejfájások és az egyéb mellékhatások, hogy az ember már nem érdeklődik a nők iránt, nem éhes... Én elvoltam egész nap egy zsíros kenyéren és teán, amit a Máltai Szeretetszolgálatnál kaptam, és emellett nem éreztem magam gyengének, képes voltam egész éjszakán keresztül táncolni.
- Aztán a viszketés. Az kellemetlen, főleg amikor éppen a metróra jött rám a vakarózás. Viszket minden, a kéz, láb és minden!
- *Emlékszel-e valami komoly rosszullétre?*
- Nem. Illetve mégis. Egyszer azt hittem, agyvérzést kapok. Ültünk a Dunaparton és annyira lüktetett a fejemben egy ér – de lehet, hogy csak egy hallucináció volt -, úgy éreztem ki fog pattanni a fejből. Mondták, hogy nagyon vörös is lettem. Ajánlották a többiek, hogy jó lenne, ha leállnék egy darabig, de nem tudtam.
- *Egyszer említettél más kellemetlen testi tüneteket, hányást, hasmenést.*
- A hányás az a mákteánál volt... Bár a heroinnál is, csak erre nem igen lehet emlékezni. Igen, tulajdonképpen folyamatos a hasmenés. Bár van, akinél épp az ellenkezője jelentkezik, vagy éppen keveredik a kettő. De ez egyáltalán nem fontos akkor. Valamit fizetni kell érte, csak hogy többet, mint amit kapok. Itt az a legrosszabb, hogy nem mérleget az ember szinte semmit, itt nagyon lehetne azon gondolkodni, hogy „egy úton” meg is lehet halni. De ez akkor eszembe sem jutott.
- *Nem féltél, hogy túladagolsz, és vége?*
- Nem, akkor valahogy az ember, de nem csak magam, a többiek is, úgy vannak ezzel, hogy abszolút nem gondolnak erre, ez annyira vissza van szorítva, hogy nem is érdekel senkit.
- Persze azért lappang valami az emberben. Mindig azt mondtam, hogy többet már nem csinálom. És mindig, amikor kiment belőlem, azt mondtam: „tényleg nem fogom csinálni”,

mert én akkor fizikailag nem kívántam, de amikor előttem nyomták be, akkor igen. Megkivántam, mert tudtam, hogy lemaradok valamiről! Két-három ember, vagy egy csoport, ha be van löve, akkor más fajta jeleket adnak le egymás felé, másképp beszélgetnek, másképp értik egymást.

- *Aztán egyszer mégis az intenzív osztályra kerültél, életveszélyes állapotban. Ez hogy történt?*

- Igen. A pesti és agárdi turné után lejöttünk Pécsre a barátnőmmel. Itt már volt szenvedés. Nem volt anyag. Próbálkoztunk kórházakban, de nem jött össze. Egy napon aztán egy pesti srác hozott végre anyagot, akkor máshonnan is jött anyag, hirtelen minden volt és mindent belőttünk. Másra nem emlékszem. Egy elhagyott, üres házban, a belvárosban a rendőrök találtak ránk, a szokásos igazoltatás során, de engem nem tudtak felébreszteni. Hívták a mentőket. Mindezt csak utána mesélték nekem, én akkor eszméletlen állapotban voltam.

- *Milyen emlékeid vannak a kórházban töltött időszakról?*

- Volt egy ápoló, akivel sokat beszélgettem. Ő mondta, hogy azt videóra kellett volna venni, ahogy ott fetrengtem, dobáltam magam, ahogy szenvedtem. Nekem erről nincsenek emlékeim. Kaptam közben a morfiumot. Arra emlékszem, amikor a lélegeztetőt betették, meg kivették, a rosszabb meg a jobb stádiumban. Az nagyon kellemetlen volt. No meg, hogy oda voltam kötve a géphez, nem is mozoghattam, ez kb. egy hónapig tartott, utána már jobban lettem.

Az első időszakban a szüleimmel közölték, hogy nem sok esélyem van. Nagyon komoly krízisben voltam. Aztán átlendültem, majd attól fogva nagyon nagy javulás következett be. Valami új gyógyszert is kipróbáltak rajtam, amihez a szülők beleegyezése kellett.

Arra konkrétan emlékszem, hogy egész végig annak tudatában voltam, hogy nem fogok meghalni.

- *És a szülők?*

- Amikor hazakerültem, elég gyenge voltam, tizenvalahány kilót fogytam. Sokáig ágyban feküdtem, kiszolgáltak, kedvemben jártak. Ezt nagyon élveztem. Látszólag sokkal jobb lett a kapcsolatom a szüleimmel. Amikor éreztem, hogy lábra tudok állni, arra gondoltam, mi lenne, ha még ágyban maradnék, hagynám magam tovább kiszolgálni, mert olyan jól esett, de valahogy nem tudtam megtenni.

- *A szüleiddel megbeszéltétek a történeteket?*

- Beszélgettünk, de ezt én nem fogom fel olyan jónak, mert apám elég „demagóg”, szóval, hogy azt mondta, imádkoztak értem, és az Istennek köszönhetem, hogy élek.

- *Ezt nem hiszed?!*

- Olyan fele-fele. Ebben is képes vagyok hinni, meg az orvosoknak is. Nem tetszett nekik, hogy ezt nyilatkoztam. Ők egyébként már előtte is sok mindennel próbálkoztak, hívtak mindenféle csodadoktort, természetgyógyászt.

- *Volt-e köztetek megállapodás, terv a jövő tekintetében? Hogyan tovább?*

- Hát pont ez volt, aminek én nagyon mereven ellenálltam, mert ez mindig úgy hangzott, hogy „most mondd meg, fiam... mit akarsz ezután kezdeni az életeddel?” Ennek a hangsúlyozása ment naponta többször is, ezt nagyon nem bírtam, ezt a megközelítést, de ők ezt nem tudták felfogni. Anyámmal még úgy, ahogy el tudtam beszélgetni.

- *Volt-e valaki, bárki, akivel beszéltél a történetekről vagy a jövőről?*

- Nem, komolyabban nem.

- *Önmagában hogyan értékelted a helyzetet?*

- Igen, ez az, ami úgy érzem, segített. Hogy magamban értékeltam a helyzetet. Rájöttem, hogy ez mennyire volt rossz, éreztem minden hátulütőjét, meg hogy mit

veszíthetek. Rádöbbsentem, hogy olyankor az ember csak a külső dolgokat kergeti, meg olyant, ami haszontalan, hogy itt a barátság sem érvényesül, itt minden csak egy dolog körül forog, és ezt magamban tisztán láttam.

- *Van-e olyanokkal kapcsolatod, akik drogosok voltak, de már teljesen tiszták?*

- Nem igazán. Bár ismerek egy ilyen csoportot, de én még nem vagyok olyan, hogy mindent elutasítok, valami tombolás még mindig bennem van, például elmenni egy koncertre, vagy mondjuk a Csörge tóra. Ők azonban azok, akik mindent visszautasítanak, ami csábító lehetne.

- *A detoxikáló óta nem estél vissza többet?*

- Nem. Illetve volt egy vissza-hátrálás, egy nagy családi veszekedés után. Volt még maradék mákom – mert mozog az emberben egy vészhelyzetre való készülés -, megkerestem, főztem magamnak egy mákteát és meg is nyugodtam. Persze ez megint az volt, hogy elmenekülni a probléma elől.

- *Más, egyéb? Más nem volt?*

- Talán egyszer-kétszer vettem be gyógyszer, nyugtatót, de azt sem olyan célzattal, hogy kábítószerként, persze nem is speciálisan gyógyító célzattal, hanem ha valamitől nagyon félttem, problémák e-setén könnyebbre venni a problémát, feszültségoldóként, például vizsgák előtt. Komolyabb szert azonban nem használtam.

- *Másnak érzed-e magad, mint a többi 25 éves fiatalember?*

- Én úgy érzem, ugyanolyan vagyok, mint a többi velem egykorú, csak kipróbáltam ezt a dolgot, és valami tapasztalatom van e téren. Más csak annyiban vagyok, hogy ha hallok róla a tévében, rádióban, vagy olvasok róla, már másfelől közelítem meg, mint aki még nem csinálta. Bennem nem ébred kíváncsiság. Már kielégítettem.

Valamiben azért mégis megváltoztattam. Aki beleesik a kábítószer csapdájába, az nagyon megtanul alakoskodni, megtanul cselezni. Akik intelligensebbek, azoknak a szókincsük, stílusuk annyira kifejlődik – sokat olvasnak –, hogy könnyen megtalálják a kiskapukat, hogy mindenkit szemtől szembe képesek átverni, úgy hogy már maguk is úgy érzik, nem is hazudnak. Tehát ilyen vonatkozásban is erősen deformálja a személyiséget.

- *Említetted, hogy az olvasás, a könyvek, nagy jelentőséget kaptak egész életed során. Irányított valaki az olvasásban, mi szerint válogatsz?*

- Nem irányított senki. Hallottam, hogy mi az értékes irodalom és mi a ponyva. Én tudatosan értékes irodalmat akartam olvasni. Két okból is. Egy, hogy elmondhassam: értékes irodalmakat olvasok, kettő, hogy megszerezsek valamilyen tudást. Az általános iskola 3. osztályától rendszeresen járok könyvtárba. Már akkor nemcsak a Kari May könyveket, hanem Kodolányit, orosz írókat olvastam.

Ez feltűnő volt a környezetemnek. Volt benne nagyzási mánia is, hogy tudni akartam. Volt, amit meg sem értettem. Mindent többször olvastam, mert amit kisiskolás korban nem értettem, újra el kellett olvasnom.

- *Beszélgettél valakivel az olvasmányélményeidről?*

- Nem. Ha valami nagyon tetszett, én ajánlottam, de kiröhögtek. Például Stendhal: „Vörös és fekete”-jét, azt még most is félévente elolvasom. A korosztályom soha nem azt olvasta, amit éppen én. A baráti köröm utált olvasni. Valamiféle csodabogárnak tartottak a társaságban. A zenében akkoriban nagyon szerettem a break-et, de sokszor beszéltem a fiúknak Bachról, hogy mennyire szeretem. Ez a kettősség, ez is a neveltség tárgya volt, de egyben elismerést is váltott ki.

- *És mostanában?*

- Most is sokat, olvasok, többnyire festők, zeneszerzők életrajzi regényeit. Versek is írok. Talán majd mással is próbálkozom...

- *Mit tervezel a jövőre nézve?*
- Szeretnék drogosokkal vagy hajléktalanokkal foglalkozni. Ez a hat év sok mindenre megtanított, talán tudnám hasznosítani a segítő szakmában. Le kéne érettségizni és még tanulni! De nagy terveket nem szövök, majd meglátjuk, egyelőre készülök a vizsgákra.

Írta: Gálné Szendi Katalin

Intézetben nevelt fiatalok családi életre nevelése

Az emberek döntő többségének legmeghatározóbb közössége a család. A gyermek itt tanul meg beszélni, táplálkozni, itt alakulnak ki a viselkedés alapvető sémái, szokásai, itt alapozódik meg erkölcsi értékrendje.

Az egészségvédelem egyik központi problémája, hogy hogyan tudja közegészségügyi mértékben aktivizálni a társadalom erőforrásait. Növeli a hatékonyságot, ha a segítő erők a családra, mint pszichoszociális egységre irányulnak.

Az intézetben élő fiatalok számára különösen fontos, hogy felkészítést kapjanak a családi szerepekre, hiszen eleve rosszul működő családokból vagy családnak alig nevezhető környezetből kerültek intézetbe. Mivel nem tanulták meg az alapvető erkölcsi normákat, a felelősségvállalást, a feszültségmegoldást és a konfliktuskezelés építő módjait, azaz énvédő mechanizmusaik nem fejlődtek ki, könnyedén válnak áldozataivá az élvezeti szerekek és a bűnözésnek.

A család egy speciális formája a nevelőszülősegre vállalkozó család, ahol a szülői és gyermekvédelemben dolgozó szülői és pedagógusi szerepeket együttesen kell gyakorolni. Az intézeti gyermek nevelőszülőhöz kerülése megváltoztatja az adott család struktúráját, a család minden tagjától új magatartásformákat, fokozott alkalmazkodást igényel. Úgy kell segítenie a gyermek egészséges fejlődését, hogy közben fel kell készítenie őt a vérszerinti család egészen másfajta értékrendjével történő szembesülésre is (láthatások, hosszabb-rövidebb otthonlétek, hazakerülés).

A nevelőszülők ehhez a nehéz feladathoz életük során nemigen kaptak mintákat, ezért a feladatra történő felkészítésen túl folyamatos segítséget is igényelnek.

Az intézetbe került gyerekek, fiatalok általában kiesnek a megyei családsegítő intézetek, nevelési tanácsadók, mentálhigiénikus területéből, így hatalmas az újratermelés veszélye (intézeti leányanyák gyermekeinek törvényszerűen intézetbe kerülése).

A gyermekvédelemben dolgozó pedagógusokra rendkívül nagy teher hárul, és a gyermekvédelmi szakemberképzés jelenlegi, formálódó időszakában ismereteik általában hiányosak. A program kidolgozásakor a felsorolt elméleti megfontolásokról indultunk ki.

A program leírása

A kísérleti program helyszíne: Heves Megye Önkormányzata Gyermek- és Ifjúságvédő Intézete – Pétervásárai Nevelőotthon, Gyermek és Ifjúsági Otthon, Eger; József Attila Ifjúsági Otthon, Hatvan; Lőrinci Gyermekotthon; Átmeneti Otthon.

Célcsoportok:

I. Intézeti nevelt fiatalok

1. Nevelőotthonokban élők
2. Nevelőszülőknél élők

II. Otthonházban élő és utó gondozott fiatalok

III. Nevelőtanárok és családsegítő tanárok

IV. Nevelőszülőket segítő pedagógusok

V. Hivatásos nevelőszülők

Alkalmazott módszerek

- előadások
- tematikus kiscsoportok
- tréningcsoportok

Szükséges egy felmérés elvégzése, amely az intézetből kikerült 18-24 éves utógondozott fiatalok helyzetét vizsgálná. A kérdőív felvétele interjú módszerrel történik, és kitér az aktuális élethelyzetre, a párkapcsolatokra, házasságra, esetleges gyermekekre, egészségi állapotra, munkahelyre, közösségi kapcsolatokra, az utógondozott fiatal terveire, céljaira.

Az előadások tematikájában megismert testi betegségek, nemi úton terjedő fertőzések önkéntes szűrővizsgálata, illetve védőoltás alkalmazása (Hepatitis B).

A program lefutása egy évet vesz igénybe, a nyári szabadságot is tekintve. A csoportokban való részvétel önkéntes jelentkezés a-lapján a munkahely támogatásával történik. A motiváltság erősítésére a programot végigvivő pedagógusok bizonyítványt kapnának, amely feltehetően erősíteni fogja munkahelyi státuszukat is.

Értékelő beszámoló

Heves Megyében 800 fölött van a különböző nevelőotthonokban és nevelőszülőknél elhelyezett intézeti nevelt gyermekek és fiatalok száma.

Testi és mentális egészségi állapotukról összefoglaló, statisztikai felmérés nem áll rendelkezésre, de tudjuk, hogy főleg a kisebb korosztály egészségügyi szempontból elhanyagolt állapotban kerül intézetbe. Az idősebb (10 év fölötti) gyerekek és fiatalok között általános a dohányzás, gyakori az alkoholfogyasztás és egyre gyakoribb a kábítószerrel való visszaélés és a lányoknál a korai szexuális élettel való megismerkedés, vagy éppen szexuális jellegű bántalmazás elszívódása.

Mindezek miatt az intézetbe került, vagy már születésétől itt felnövő fiatalok számára különösen fontos, hogy családi életre, a család működésére, feladataira, a családi szerepekre felkészítést kapjanak és az egészséges életmód iránti igényük kialakuljon.

Az életük során elszívódott számtalan pszichotrauma személyiségfejlődésüket károsítva veszélyeztetetté teszi őket, hajlamosakká az élvezeti szerektől való függés kialakulására, a deviáns magatartásformák irányába való sodródásra. Ezen hiányosságok és torzulások pedagógiai és pszichológiai módszerekkel ellensúlyozhatóak.

Programunk kidolgozásánál nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy a fiatalokkal történő közvetlen foglalkozások mellett a velük közvetlen kapcsolatban álló nevelők, nevelőszülők is kapjanak olyan ismereteket és módszereket, melyek segítséget adnak nevelői munkájukhoz.

Az előadások 2 hetente zajlottak. Részt vettek a megye nevelőotthonainak pedagógusai és a nevelőszülők mellett a tágabban vett gyermekvédelemben dolgozó szakemberek (gyámügyesek, családsegítők), iskolákban, nevelési tanácsadóban dolgozó pedagógusok. A résztvevők száma 60-100 közötti volt minden előadáson.

Az ismeretek passzív befogadásán túl jellemzőek voltak a hozzászólások, kérdések, mely jelezte a témák irányi érdeklődést, illetve további ismeretek iránti igényüket.

Az ismeretek szerzésén túl rendkívül fontosnak tartottuk a nevelők, nevelőszülők számára tréningcsoportok (önismereti, kapcsolati készség, pozitív viszonyulás fejlesztő) szervezését, hiszen a nevelés menetében saját személyiségükkel dolgoznak.

Életvezetésükkel, konfliktusmegoldásaikkal, gondolkodásukkal nyújtanak példát, rájuk hárul a családi-szülői funkciók részbeni pótlása, melyben egész személyiségükkel nyújtanak mintát, és a köztük és a gyermek között kialakult empátiás kapcsolat biztosíthatja csak, hogy a gyermekek a pozitív viselkedési mintákat elfogadják és magukévá tegyék, interiorizálják.

Ennek keretében a megye 3 területén (Eger, Gyöngyös, Hatvan) szervezetünk 4 csoportot, mintegy 60 nevelő részvételével.

Jellemző volt, hogy a fiatalok csoportvezetőiket – bár függő viszonyban egyikkel sem voltak -kezdetben bizalmatlanul fogadták, valamiféle felügyelő-jelentő szerepbe helyezték – ezt azonban sikerült gyorsan oldani. A későbbiekben már örömmel, a részvétel igényével jártak, tartós elmaradás kevés volt.

Mindegyik csoportban nehézséget okozott a fiataloknak érzelmeik kimutatása és az agresszív megnyilvánulásuk fokozott jelenléte.

Egymásra való figyelésük, egymás iránti mélyebb, empátiás érdeklődésük kialakulása lassúbb, és újszerű élmény számukra a másik embertől való figyelem megkapása is.

A csoportfoglalkozások tematikája az önismeret, kommunikáció, empátia, férfi-női szerepek, kapcsolati probléma kezelése, értékrend, családi szerepek köré rendeződött. Lényeges, hogy bár a család a csoportvezetők által is felszínen tartott témakör volt, a fiatalok spontán, improvizált játékaiban is ez jelent meg leggyakrabban.

Csoportos tréningek

Mínt hogy a normál populációban, az intézetben élő gyermekek közül is a serdülő korosztály a legveszélyeztetettebb a deviáns magatartásformák (alkohol, drog, prostitúció) irányában, ebben a korban kerülnek felszínre a jövővel, családi élettel, értékrenddel, önismerettel kapcsolatos elképzeléseik és problémáik. Ezért a vele való foglalkozást tartottuk a legfontosabbnak.

Három ifjúsági csoportot szerveztünk. Kettőt Egerben az Ifjúsági Otthonban, Átmeneti Otthonban és nevelőszülőknél élő fiataloknak, egyet pedig Pétervására nevelőotthonában elhelyezetteknek. A csoportmunkába 43, túlnyomóan 14-18 év közötti fiatal kapcsolódott be.

Mindegyik csoport kettős vezetéssel működött (férfi-nő páros) -férfi-nő, anya-apa mintaként is szolgált.

Mindhárom csoport önismereti, személyiségfejlesztői céllal szerveződött, önismereti játékok, témaraajz elemzés, drámajáték, strukturált gyakorlatok technikával zajlott, 10x2 órában.

A tréning befejezése minden csoportnál az átlagosnál nehezebb volt. Ennek oka lehet egyrészt egy számukra nem gyakori bizalmi légkörhöz való fokozott ragaszkodás, másrészt eddigi életük során már sokszor átélt kapcsolat-megszakadástól való félelem. A folytatás igénye mindenhol erősen megjelent.

További összegzésként elmondható, hogy a fiatalokra, a korosztályukra egyébként is jellemző kortárs-hatás jelentősége az átlagosnál fokozottabban érvényesül.

A csoportvezetői munkát érintő, de nagyon fontos jelzésnek tartom, hogy mindegyik vezető folyamatosan beszámolt arról, hogy bár régóta és sok ifjúsági csoportot vezetnek, az intézetben élő fiatalokkal való találkozások érzelmi terhelése, ezek feldolgozása többszöröse az átlagosnak.

Írta: Kovács Ágnes

Valóban legdrágább kincsünk a gyermek?²

F. Károly 3 hónapos csecsemőt 1992. december 22-én súlyos, életveszélyes állapotban vették fel a megyei kórház gyermekosztályára. A házi orvos az anya által elmondott előzményekre hivatkozva dokumentálta, hogy a csecsemőt a beutalás előtt 2 nappal édesapja bántalmazta.

Kórházi felvételekor súlyos idegrendszeri tüneteket észleltek. A koponya-röntgen csonttörést mutatott, a liquor vizsgálat gennyes agyhártyagyulladást, az ultrahang és a kutacspunkció kemény agyhártya alatti vérömlenyt igazolt. A csecsemő 8 napon át életveszélyes állapotban volt, 3 hétig intenzív kezelést igényelt. Ezt követően nyilvánvaló volt, hogy maradványtünetként súlyos halláskárosodás, valamint tartós kezelést igénylő, mozgászavarral járó ágykárosodás alakult ki.

Környezettanulmány a kórház kérésére, egy hónappal a kórházi beutalást követően készült.

Környezettanulmány 1993. január 21.:

„... az élettárs, F. Károly munkanélküli, időnként alkalmi munkát vállal. Gyakran italozik, ilyenkor agresszív. Az anya háztartásbeli, Károlyon kívül még két kiskorú gyermekét neveli. Mindhárom gyermeke más-más apától született.”

A gyermekosztály főorvosa, ismerte a környezettanulmányt, kérte a csecsemő állami gondozásba vételét. Az ideiglenes intézeti beutalás újabb 1 hónap elteltével érkezett meg. A határozat tényként említi a bántalmazást.

F. Károly ideiglenes hatályú intézeti beutalása 1993. február 15.:

„... Az apa, id. F. Károly italozó életmódot folytat. 1992. december 20-án este részeg volt, Karcsi sírt, ami az apát idegesítette. Elmondta élettársának, hogy hallgattassa el a gyermeket, mert különben ő elhallgattatja örökre...”

A házi orvos feljelentése és a kórház hivatalos dokumentációja alapján az apa, id. F. Károly „életveszélyt okozó testi sértés büntettének alapos gyanúja” miatt előzetes letartóztatásba került 1993. január 29-én, 5 héttel a csecsemő kórházba kerülése után. Letartóztatását 1993. február 12-én, vagyis 14 nap múlva bizonyítékok hiányára hivatkozva megszüntették: az anya a bántalmazás tényére vonatkozó állítását a különböző hatósági meghallgatások során hol visszavonta, hol megerősítette. A röntgen-lelet óvatos

² 1997 április 16-18 között Gyulán került megrendezésre a IV. országos gyermekvédelmi konferencia A gyermekek védelmében – a gyermekek védtelenségéről címmel. Az immár hagyományos konferenciát ezúttal a Békés Megye Képviselő testülete Gyermek- és Ifjúságvédő Intézete és az ANTSZ Békés megyei Intézete szervezte. E három napon számos érdekes, szakmailag magas színvonalú előadás hangzott el, olykor még parázs vita is kerekedett a résztvevők között – és ez rendkívüli fontossággal bír annak a ténynek a tükrében, hogy Magyarországon ezévből fogadták el az évszázad folyamán a második gyermekvédelmi törvényt. A szervezők lelkes munkáját dicséri, hogy e három napon az egész város (még a forgalmat felügyelő rendőrség is!) tudta, hogy itt ünnepli a szakma ezt az eseményt. Dr. Kovács Ágnes a gyulai csecsemőotthon igazgatója a konferencián elhangzott esettanulmányának közlésével szeretnének gratulálni a szervezőknek!

A szerkesztőség

megfogalmazásában csak az szerepelt, hogy „a törés lehetősége felmerül”, s egy ilyen „bizonytalan” lelet nem bizonyíték a koponyatörést illetően. Bár a többi orvosi lelet egyértelműen bizonyította a fizikai behatás eredményeképpen létrejövő agyi sérüléseket, a vizsgálatot felfüggesztették. Ettől kezdve a bántalmazás ténye már csak a Karcsi sorsát rendező hivatalos iratokban szerepel.

Karcsit 5 hónapos korában vettük fel a Csecsemőotthonba. Ezt követően sem a védőnő, sem a gyámügyi előadó, sem a miatta korábban vizsgálatot folytató hatóságok soha nem érdeklődtek felőle.

Egy békés megyei napilap újságírója nem tudott ilyen könnyen napirendre térni a véletlenül tudomására jutott ügy felett. A helyszínen járva megismerte a családot és választ keresett néhány kérdésre.

Békés Megyei Nap 1993. márc. 1.:

„... A falu védőnője elzárkózik a találkozás elől. A gyámügyi előadó sem szívesen áll rá a beszélgetésre, mondván: aztán majd én, meg a védőnő isszuk meg a levét...”

A háziorvos: „Azt hiszem, ha a szülők agresszivitása elegendő a gyermekek intézeti elhelyezéséhez, itt B.-n is legalább öt családot meg kellene bontani. „

Karcsi csecsemőotthoni tartózkodása alatt rendkívül problémás gyermek-volt. Rehabilitációs kezeléssel mozgáskárosodása rendeződött, de halláskárosodása a mai napig igen súlyos, hallókészülékkel sem javítható. Részben süketiségére, részben az elszenvedett bántalmazásra visszavezethetően változékony hangulatú, agresszív, de értelmileg jól fejlődő gyermekké vált. 3 éves korától a hallássérültek szegedi óvodájában és kollégiumában nevelkedik. 4 és fél éves korában még mindig meghatározó a csecsemőkori sérülés.

Pszichológiai szakvélemény F. Károly 4.5 éves gyermekéről 1997. január 22.:

„...Figyelme szórt, kapkodó. Igyekszik saját akaratát érvényesíteni, ha ebben akadályozzák, agresszióval válaszol...”

Karcsi sok nyomorúsággal terhes történetét egy kibontakozó happy end-del tudom befejezni: két hónapja egy Csongrád megyében élő, ép hallású pedagógus házaspár nevelőszülőként megismerve, megszeretve Karcsit, örökbefogadását határozta el. Közben azonban a kisfiú saját családjának története ment a maga útján.

Karcsi intézetbe kerülésekor két idősebb testvére, Norbert és Robi a gyámhatóság döntése alapján a családban marad.

F. Károly ideiglenes intézeti beutalása 1993. február 15.:

„... Amennyiben az anya a két nagyobb gyermek ellátásáról a legalapvetőbb dolgokban gondoskodik, úgy azok a családban maradhatnak...”

1994. január 31-én, bő egy évvel Karcsi tragédiája után a családdal egy utcában lakó szomszédok értesítése alapján a rendőrség beszállította a két gyermeket a Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetbe. Norbert akkor 6, Robi 4 éves volt.

K. Norbert és K. Róbert ideiglenes hatályú intézeti beutalása 1994. február 1.:

„... A védőnővel rendszeresen látogattuk a családot, és az élettárs kifogásolható magatartása miatt kilátásba helyeztük minden gyermek intézeti nevelésbevételét. F. K. nem

változtatott magatartásán, továbbra is italozik ... Az anya 1994. január 31-én ment be a szülőotthonba, (negyedik gyermekét megszülni), élettársára hagyta a gyermekeket, de az élettárs még aznap este ittasan bántalmazta őket. A gyermekek a rendőrkapitányság átirata szerint 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedtek. „

A bántalmazás pontos leírását a 2 és fél év múlva elkezdődött, 1997. február 18-án lezárt bírósági eljárás ítéletének indoklása részletesen tartalmazta. A tényállásban szereplő zúzódások hivatalosan és fizikailag 8 napon belül gyógyultak. Robi lelkének sérülései nem szerepeltek a tényállásban.

Tényállás az 1997. február 18-án kelt bírósági ítéletből:

„A vádlott nagyobb mennyiségű sört és kevertet fogyasztott el, majd ...elment a két kiskorú gyermekért a helybéli óvodába, majd velük együtt visszament a kocsmába. A vádlott tovább italozott, majd 18 és 19 óra közötti időben indultak haza a kocsmából.... A vádlott több alkalommal rákiabált a kislányokra, hogy menjenek rendesen. A Norbert utónevű gyermek a vádlott hangoskodásától megijedt és hazaszaladt. A Róbert utónevű gyermek pedig az úttestről a járdára futott. A vádlott ekkor ... a gyermek után szaladt, majd... utolérte és megütötte. A földön fekvő gyermeket a vádlott több alkalommal meg is rugdosta. A hangoskodásra a környéken levő kutyák kitartó ugatásba kezdtek, s erre figyelt fel Cs. Julianna B-i lakos is. A tanú barátnőjével kiment az utcára és látta, hogy az erősen ittas állapotban levő vádlott valamit rugdos a kerítésük tövében. ... Először azt hitte, hogy a vádlott kutyát bántalmaz, majd amikor közelebb ment, észlelte, hogy az egy kislányt üt és rugdos. Cs. Julianna odament, mondta neki, hogy hagyja abba a gyermek bántalmazását, ... majd továbbra is védelmébe vette a síró kislányt, felemelte a földről, majd letette, mondván a gyermeknek, hogy fusson el a helyszínről. A vádlott azonban ... elkapta és ismét bántalmazni kezdte. ...Kiabált is a gyermekre, hogy megfojtja és megöli. ... Róbert a bántalmazás következtében orrcsont és zúzott sebzéseket szenvedett a nyakán és az arcán...”

Két hónappal később a 4 éves kislányról az intézeti pszichológus a következőket jegyezte fel:

Pszichológiai vélemény 1994. április 5.:

„... A családban átélt negatív élményeiről mesél Az anya élettársát csak Károlynak nevezi, és gyilkosként emlegeti... „

Ekkor a kislány nevelőszülőkhöz került, testvérével együtt. Két és fél évvel később Róbert elkezdte az iskolát. Néhány hónap múlva tanítónője és a pszichológus a következőket írta:

Vélemények 1996. december 18.:

Tanítónő: „Robi megjelenésével is kisebb vihart kavart a gyermekek körében. Olyan magatartást produkált, hogy a gyermekek megdöbbenek. (Pl. megette apapírt, kiköpött az utcára.) „

Pszichológus: „Átlagos intelligenciával rendelkezik. Véleményünk szerint nem értelmi fogyatékos, de az első osztályos követelmények teljesítésére nagyon nehezen képes.”

A 9 hónapon át húzódó bírósági eljárás végén Robit is meghallgatták. A tárgyaláson törvényes képviselőjével jelent meg, aki a következőjelentést írta:

Jelentés 1997. február 20.

„A kisfiú sajnos nem tudott három évvel ezelőtt történetekre visszaemlékezni. A bírónő nem gyötörte a gyermeket. ... Robi találkozott az édesanyjával és F. Károllyal, de rájuk sem nézett. Nagynénje is ott volt, neki nagyon örült. „

A bíróság 1997. február 18-án ítéletet hozott F. Károly vádlott ügyében:

ÍTÉLET

F. Károly bűnös súlyos testi sértés büntetének kísérletében, a bíróság ezért F. Károlyt 8 (nyolc) hónapi börtönbüntetésre ítéli. A börtönbüntetés végrehajtását 2 (kettő) évi próbaidőre felfüggeszti.

A bíróság a vádlottat a kiskorú veszélyeztetés büntette miatt emelt vád alól

FELMENTI

Egy eset ismertetését a tanulságok összefoglalásával illik lezárni. Ügy gondolom, tanulság bőven akad, mindazok, akik a három gyermek sorsának alakulásában részt kaptak vagy részt vállaltak, hivatalból, vagy emberségből, mérlegelhetik, akkor és azt tették-e, ami a legtöbb, legjobb volt, vagy lett volna. Biztos vagyok abban, hogy mindenki ismer egy Karcsit, Robit, és remélem, hogy mindenki találkozott olyan Juliannákkal, akik az üvöltöző, részeg dúvad kezéből megpróbálták kimenteni a bántalmazott kisfiút, olyan házaspárral, akik örökbe merik fogadni a problémás, süket gyermeket. Nincs jogom ítéletet mondani az ügyben résztvevő személyekről és intézményekről – senki nem tévedhetetlen, s a késői vagy hibás döntéseknek is van magyarázata. Egyetlen gondolatot szeretnék csak megfogalmazni:

Minden társadalom a törvényeivel védi az értékeit. Minél nagyobb az értéke valaminek a társadalom számára, annál súlyosabb büntetéssel sújtja azt, aki az értéket védő törvényt megszegi.

E kisfiúk sorsát megismerve merjük még állítani, hogy legdrágább kincsünk a gyermek?

Írta: Bízikné Plagányi Erzsébet

Az empátiáról és a kommunikációról

A nevelőszülői tanácsadó szerepe

Az állami gondoskodásban élőkkel való foglalkozás nagyfokú empátiás és szociális érzékenységet, problémamegoldási készséget, nyitottságot és szeretetteljes odafordulást feltételez. Bár az imént felsoroltak mindegyike igaz minden olyan tevékenységre, mely a társadalom hátrányosan megkülönböztetett, periférikus csoportjára irányul, mégis az állami gondozott gyermekek érdekében történő valamennyi munkát az teszi specifikussá, hogy:

- főleg a gyermekkorra terjedő tevékenység, így a személyiség fejlődését is nagyban befolyásolja
- Minden beavatkozás társadalmi hatású
- Azonos időben több típusú feladat, hiszen egyszerre szükséges foglalkozni a nevelőszülővel és a vér szerinti szülővel, az adott gyermekkel, valamint minden érintőleges közeggel.

Az állami gondozottakkal való intézményes foglalkozás a gyermekkor azon időpontjától kezdődik, amikor az érintett gyermek gyámhatósági határozattal a gondozó rendszerbe bekerül. Elhelyezése történjék csecsemőotthonban, befogadó családban, nevelőszülőnél, gyermekotthonban, lakásotthonban vagy bármilyen más elhelyezési helyen, az új közeg és az ahhoz társuló személyek direkt és indirekt módon befolyásolják a gyermek személyiségének alakulását.

A gyermek saját vér szerinti családjából való kiemelése minden alkalommal lelki sérüléseket okoz.

Igaz ez a csecsemőkorban, amikor a kiemelés hatására a fizikai testközelség, anya-gyermek kapcsolat beprogramozott rendszerében támad zavar, kisgyermek- és iskoláskorban, amikor az új közeg, új környezet gyors elfogadása csak felszínes megnyugvás – és így sok esetben félrevezető – képet jelez, valamint kamaszkorban, amikor a stabilitás szükségessége helyett egyértelmű talajvesztettség regisztrálható.

Ha tehát félreérthetetlenül megállapítható, hogy a gyermekek életének azon változása, mely időlegesen vagy véglegesen a biológiai szülők mellől elkényszeríti őket krízis-szituáció, krízishelyzet, szükségyszerűnek tűnik, hogy a fenti speciális viszonyok kezelését, segítését, az adott szakfeladatra felkészült szakemberek végezzék.

Induljunk ki abból a ma már magyarázatot, bizonygatást nem kívánó tényből, hogy egy gyermek optimális nevelkedési színtere a vér szerinti családi nevelkedés hiányában a helyettesítő, nevelőszülői család. Ahhoz, hogy egy helyettesítő, ill. nevelőszülői család a körülmények alakította speciális helyzetben a feladattal képes legyen megbirkózni, szükséges a nevelőcsalád felkészültsége és a nevelőszülői tanácsadó együttes jelenléte. (A nevelőszülőség igen fontos alkalmassági kritériumaira itt nem térek ki.) A mai család-, gyermek- és ifjúságvédelem rendszerében a nevelőszülőknél nevelkedők kíséretét, a család gondozását, felügyeletét végző munkatársaknak azonos feladat ellátása mellett más és más az elnevezésük. Így találkozhatunk nevelőszülői felügyelővel, családgondozóval, nevelőszülői tanácsadóval, segítővel, szociális munkással stb.

A feladatot magában foglaló tevékenységet tágabb megfogalmazásban a családgondozó, szűkebb, konkrétabb viszonylatban a nevelőszülői tanácsadó kifejezés fedi leginkább. Mivel a jelen tanulmány a nevelőszülői hálózatban nevelkedőkkel, és ennek a közegnek a támogató szaksegítségével foglalkozik, így a továbbiakban is a tevékenységet ellátókat nevelőszülői tanácsadó néven említem.

A nevelőszülői tanácsadó akkor tudja a feladatát jó hatásfokkal ellátni, ha képzettségével és személyiségével a fent említett specifikus elemek kezelésére képes. Az alapképzettség tekintetében megoszlik a vélemény. Két évtizedes szakmai tapasztalat mondatja velem, hogy rendelkezzen bár valaki pedagógusi, pszichológusi, pszichopedagógusi, vagy szociális munkási stb. alapdiplomával, szükséges lenne a specifikumokra összpontosító, kötelező szakirányú ráképzés.

A személyiség tekintetében kívánatos az értelem, az érzelem és az akarat harmóniája. Igen fontos, hogy az érett értelem pozitív érzelmekkel gazdagon átszőtt törekvései megegyezzenek az akarat által kitűzött céllal. Tömörebben mondhatnám úgy is, hogy az adott személy lelkileg egészséges legyen.

A nevelőszülői tanácsadó szerepe – ha a feladatát tágan értelmezzük – igen nagy és szerteágazó.

A nevelőszülői tanácsadó feladatköre

A nevelőszülői tanácsadó látja el:

- a nevelőszülői jelentkezések fogadását
- a nevelésre jelentkező családok környezettanulmányának elkészítését
- a nevelőszülői családba való gyermekelhelyezés előkészítését
- az új közegbe való beilleszkedés segítségét
- a vér szerinti családgondozást, illetve annak figyelemmel kísérését
- a nevelőszülői családtámogató segítségét, szükség szerint ellenőrzését
- a gyermek egészséges személyiségfejlesztésének elősegítését
- nevelési tervek készítését
- oktatási intézményekkel való kapcsolattartást
- szakszolgáltatások igénybe vételének elősegítését.
- a gyámi teendők érvényesülésének figyelemmel kísérését
- a gyermeki jogok érvényesülésének megvalósulását
- a vér szerinti családba való visszahelyezés segítségét
- az örökbeadások előkészítését
- a folyamatos kapcsolattartást a gyermekkel és a családdal stb.

Az empátia

Ahhoz, hogy az emberek megnyíljanak, hogy igazi kontaktus, kapcsolat jöhessen létre, nem csupán kívánatos, de elengedhetetlenül fontos, hogy empátiával rendelkezünk. Amikor empátiával reagálunk valamire, megpróbáljuk beleélni magunkat egy másik személy helyzetébe.

Ha a nevelőszülői tanácsadó a feladatát úgy végzi, hogy fotó látogatóként illemszabályszerűen keresi fel a nevelőszülőket, érdeklődéssel a vér szerinti családokat, és a „minden rendben” látszatának elfogadni akarásával az intézményekben élő gyermekeket, akkor munkáját csak „letudta”, de nem végezte él. Bármelyik csoportot figyeljük, amelyre a tanácsadói munka irányul (a gondozásban lévő gyermekeket, a nevelőszülőket vagy a vér

szerinti családokat), bőven találunk olyan elemeket, melyek feltételezik, hogy probléma jelentkezhetsen. Nézzünk néhány területet, mely a gyakorlati munka során rendszeresen visszatérhet:

- A gondozott gyerekeknél: a beilleszkedési nehézségek (mind a családban, mind az iskolában) magatartási problémák, tanulási zavarok stb.
- A nevelőszülői családoknál: a gyermek személyiségének az elfogadása, a nevelőszülői vállalás tényleges motivációja, a család empátiás készségének hiánya, a túlzott teljesítmény-központúság stb.
- A vér szerinti családoknál: a kilátástalan életlehetőségek, a társadalmi ellehetetlenülés, az akaratgyengeség, az alkoholizmus stb.

Az ezekben való eligazodások, eligazítások receptszerűen nem sorakoztathatók fel, de megtanulhatóak azok az ismeretek és technikák, amelyeknek tudatos előtérbe helyezése és használata, szakszerűbb és eredményesebb munkát hozhat. Ilyen az empátiára való törekvés is.

A gyógyító, segítő foglalkozásokban a diszharmonikus és krízisállapotok jelenlétét, célzott intenzív kommunikációval, pszichoterápiás eszközökkel próbálják befolyásolni.

A pszichoterápiában nagy szerepe van a hagyományos értelemben vett empátiának. A terápiás folyamat egyes fázisaiban a legfontosabb történés a páciens beleélő megértése, a hangsúly a kezelt személy és a terápiát végző közötti kommunikáción van, ezen belül az empátiás úton kialakult megismerésen.

A nevelőszülői tanácsadó szerepe nem azonos a klasszikus pszichoterapeutáéval, de a problémák felszínre segítéséhez, szóban való megjelenítéséhez, megoldási sémák kereséséhez első lépés a gyermek illetve a nevelőszülő, külön-külön történő, belülről való megértése.

Általános szabályként fogalmazható meg, hogy a nevelőszülői tanácsadónak olyan látásmódra van szüksége, mely globális gondolkodáson alapszik és lokális cselekvés felé mutat.

Az állami gondozásban élő gyermeknek tudnia, éreznie és értenie kell, hogy minden tevékenység ő érte van (kezdve a jelenlétünkötől a tevőleges cselekvésünkig). Ezt csak akkor fogja megérezni, és elfogadni:

- ha tapasztalja, hogy meghallgatják őt
- ha fölfedezi annak jegyeit, hogy elfogadják egyéniségét, személyét
- ha megérzi, hogy sorsát, vívódásait, szárnyaló elképzeléseit, vagy fantázia nélküli világát megértik.

A nevelőszülő akkor fogadja el a tanácsadót, a felügyelőt, a családgondozót:

- ha megérzi, hogy a vállalt új szerepét, feladatát (a nevelőszülőiséget) személyiségével együtt tudjuk elfogadni
- ha a vállalás motivációjának pozitív töltését erősítjük
- ha siker-orientáltsága kap támogató segítséget.

Az empátiás viszonyulás, közeledés, attitűd, nem azonos a behódolással. Olyan személyes reakció, mely információt, belső rezonanciát, adó-vevő állapotot feltételez.

A kommunikáció mint eszköz

A nevelőszülői tanácsadónak egyik legfőbb eszköze a beszélt nyelv. A nevelőszülői tanácsadónak tudnia kell beszélni, beszélgetni és hallgatni, meghallgatni másokat.

A szakirodalom szerint – a gyakorlat is ezt igazolja – általában az a közlés hatékonyabb, amelyik elsősorban érzelmi és nem logikai hangvételt. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az érzelmi töltésű közlés nélkülözi a logikát.

Ahhoz, hogy a kommunikációt mint a szakértelmünk egyik eszközét hatékonyan használhassuk, szükséges a kliensek, vagy „adók” és „vevők” pozitív kapcsolatrendszere. Ezen a munkaterületen igen gyakran kerülünk szembe félelemmel, bizalmatlansággal, rejtettséggel. Világosan és tisztán kell tudni a munkakör megkívánta feladatot, ugyanakkor azt is, hogy ha bármilyen helyzetben és szituációban a másik fél bizalmát élvezve jutunk információhoz, nem illő azzal visszaélni.

Az emberek közötti kommunikációban, ahogy sok minden rendeződhet, úgy nagyon sok minden el is romolhat. A nehézségeket általában az okozza, hogy:

- egymással szemben helytelenül viselkedünk (pl. előítélet, vagy türelmetlenség, esetleg befolyásoltság van jelen stb.)
- rossz kiindulási alapról indulunk (a helyzet alapos ismerete hiányában, vagy egyszerű félreértések miatt.).

Tudni kell, hogy akár állami gondoskodásba került gyermekről van szó, akár vér szerinti szülőről, akitől akarata ellenére vették el gyermekét, akár olyan szülőről, aki szerencsétlensége és megnyomorodottsága miatt maga adta gyermekét gondozásba, vagy nevelőszülőről, aki családjába fogadott egy jövevényt, jelen lehet a tudatos rejtegetni akarás. Ez egy olyan „blokk”, amit az érintett fél mindenki előtt működésbe hoz, aminek más és más lehet a kiváltó oka. Akár az, hogy gyermekként, vagy felnőttként gyakran becsapták, akár az, hogy önmaga is tisztában van saját hibáival, vétkeivel, de már nem tudja elviselni annak visszahallását, akár a változtatni akarás praktikumának a nélkülözése, de lehet még számtalan példa is.

Így alapvető kommunikációs szituációban el kell fogadnunk axiómaként, hogy ha valaki valamit mond, azt saját érdekei is meghatározzák. Viszont ha valaki valamit hall, akkor működik a szelektivitás, tudniillik a számára kedvező információt gyorsan befogadja, a kedvezőtlen elutasítja.

A nevelőszülői tanácsadói feladatban igen fontos az irányított beszélgetés. A beszélgetési technikák váltakozva történő alkalmazása. A szakember legnagyobb hibája, ha ő az, aki sokat beszél. Arra kell ráéreznie, hogy mikor kell átvenni a beszélgetés fonalát, mikor kell korrigálni, összegezni, nyitva hagyni a kérdést, időt engedni a továbbiak átgondolására, átértékelésére. Az egyik legfontosabb feladat, jó megoldás felé segíteni a beszélgető partnert úgy, hogy azt gondolja, önmagától jutott el a megoldáshoz.

A váltakozó beszélgetési technikákat tudatos gyakorlással lehet elsajátítani, melyre akkor is buzdítok mindenkit, ha a gyakorlás hibák sorozatát hozza a felszínre, hiszen ez a kezdete annak, hogy jó úton haladunk.

Beszélgetési technikák

- Információt feltáró, az ún. kiürítéses módszer. Lényege a szabad kommunikációs lehetőség. Itt nem szükséges a keretek között tartás. Minden felgyülemlett esemény, érzelmi, indulati elem része lehet a beszélgetésnek. Ezt nem szerencsés vissza-visszatérő módszernek alkalmazni.
- Rávezető módszer: mely irányított beszélgetésen alapszik. Időben behatárolt, átgondolt, látszólag mellék-kérdésekkel előre mozdított kommunikációs folyamat.

- Helyzetelemző: kis egységekre bontott és megállapításokat, összegzéseket tevő eljárás.
- Megerősíthető: akár negativisztikus, akár pozitív töltésű a beszélgetés tárgya, témája, cselekménye, impulzusként megerősítést adunk a beszélgető partnereknek, elfogadva értékelését, megállapítását, érvelését. Ennek a technikának a hatásos használatakor a kliens maga fogja korábbi esetleges negatív megállapításait korrigálni. Hanem, akkor el kell dönteni, hogy szerencsés-e a kérdéskör nyitva hagyása, vagy szükséges az elkötés.
- Feldolgozó módszer: itt a beszélgetési technikák váltakozhatnak, de alapszabály, hogy keretek közé épített és perspektívát, előre-mutatást feltételező szituációban kell a beszélgetésnek befejeződnie.
- Csoportos beszélgetés: jó alkalom lehet egy-egy kérdéskör sokoldalú átgondolására. Feltétele, hogy a csoport tagjai által is ismert, vagy megtapasztalt szituáció kerüljön megbeszélésre. Az egyéni aktualizálást ki-ki csak önmaga teheti meg.

Amennyiben a nevelőszülői tanácsadó pozitív gondolkodásával, empátiás készségével, osztott figyelem nélküli teljes odafordulással részese az adott kommunikációnak, helyzet- és problémakezelése értékelhető eredményt hozhat.

Írta: Serák Krisztina

Átmeneti segítség

A pécsi Kisgyermek Szociális Intézmények vezetése 1994. február 1-jén alakította meg Átmeneti Anya-gyermek Szállóját krízishelyzetben levő kisgyermekes anyák számára.

Az intézmény célja a családok teljes szétesésének megakadályozása, legalább anya és gyermeke együtt tartása, mindenekelőtt szállásadással. Ez a gyakorlatban a terhesség zavartalan lefolyásához szükséges nyugodt körülmények biztosítását, az egészségmegővést és a gyermek fogadására való pszichikai és gyakorlati felkészülést is jelenti, majd biztosíték lehet a szülést követően a gyermekhez való ragaszkodásra, kiegyensúlyozott anya-gyermek kapcsolat kialakulására és az oly fontos anyatejes táplálásra.

Kiskorú terhesek esetében nemcsak az objektív feltételek, hanem a szülői, családi mintaadás is hiányzik, esetleg maga a család – vagy, mert nevelőotthonban nőtt fel az anya, vagy mert a család nem tudja tolerálni a történeteket, és kitagadja a lányt.

Utóbbi helyzet a szülést követően általában meg szokott oldódni: a csecsemő láttán többnyire meglágyulnak a nagyszülők és segítséget nyújtanak a felneveléséhez. Összességében véve az a cél, hogy a krízishelyzet, ami miatt az anya és gyermeke az intézménybe kerültek, a bent töltött kb. 3 hónap alatt valamilyen szinten megoldást nyerjen.

Az intézmény alapszolgáltatásai a hajléknyújtás, étkeztetés és a gyermek szakszerű gondozása, felügyelete. Speciális szolgáltatás az összes olyan intézkedés, amellyel a család sorsának rendeződését segítik, pl: albérlet, munkahelykeresése, segélyek, szociális ellátások kérelmezése, kapcsolatfelvétel a gyámhatósággal, családgondozóval, védőnővel, szociális irodával, apasági per iránti kereset benyújtása stb.

Az Átmeneti Szálló fenntartója a városi önkormányzat, mely a Bentlakásos Bölcsődével közös költségvetést állapított meg a Szálló számára, arra való hivatkozással, hogy a szociális törvény nem írja elő ilyen létesítmény kialakítását. Az anyagi szűkösség miatt a klienseknek fizetniük kell az ellátásért, s ez nagyban megnehezíti az önálló életre való felkészülésüket, hiszen alig, vagy egyáltalán nem tudnak pénzt félre tenni. A Szálló részéről probléma, hogy nincs bérkeretük pszichológus, szociális munkás alkalmazására, pedig igen nagy hasznát vennék.

Az intézmény Pécs város közigazgatási területéről, illetve azon helységekből fogad klienseket, amely önkormányzat részt vállal a finanszírozásból (a támogatások a városi önkormányzatokhoz érkeznek). Ez a hatókörzet természetesen nem szigorúan behatárolt, hiszen Baranyában nincs hasonló létesítmény, országosan is csak néhányról tudnak.

A Szálló és a Bentlakásos Bölcsőde egy vezető irányítása alatt áll, a gondozónők mindkét egységet ellátják a hétvégeken, illetve éjszaka ügyeleti rendszerben. Az emeleti részlegnek négy saját gondozónője is van, akik reggel 6 és este 8 óra között váltott műszakban dolgoznak és hétvégi ügyeletet is adnak.

Munkájuk folyamatos, az anyák eltérő életrendjéhez igazodik. Gondozási feladatokat akkor látnak el, ha az anya nincs jelen, mert ügyeit intézi vagy dolgozik. Egyébként tanácsadás, a szakszerű gyermekgondozás megtanítása a feladatuk és az anyák meghallgatása, a velük való segítő beszélgetés.

A nőkre jellemző az idegkimerültség, labilis idegállapot, néhányuknak öngyilkossági kísérlete is volt. Az enyhe fogyatékoság és alkoholfüggőség is előfordul.

A krízishelyzetek kialakításában gyakorta közrejátszanak a társadalmi, gazdasági változások, ú.m. az állami lakásépítés megszűnése, a munkahelyek felszámolása, infláció, középrétegek elszegényedése, kisvállalkozások csődje, a nehéz gazdasági helyzet miatt a cigányság fokozott diszkriminációja, munkásszállások megszűnése, lakáshoz jutási kedvezmények átalakítása stb.

A kliensek intézményen belüli interakcióit nagymértékben befolyásolja saját személyiségük. Ideális esetben önszorgító csoportként támogatják egymást, megbeszélik a problémákat, tanácsokat adnak és kapnak. A kulturáltabb környezetből jövőket követendő példát jelentenek a többiek számára.

Sokszor az is nagyon sokat jelent, ha csupán meghallgatja valaki a krízisben levőt, s egymásnak talán könnyebben megnyílnak, mintha a gondozónővel beszélgetnének, hiszen kell egy kis idő, amíg a hivatalos segítőt elfogadják, és kialakul a bizalom légköre.

A mindennapokban a Szálló élete korántsem ilyen idilli. Időről időre akadnak összezördülések, viták, zaklatások és ez így természetes, ha nem is éppen kívánatos. Az alkalmazkodás különösen nagy feladat annak, aki válságból próbál kilábalni, egzisztenciális és egyéb problémái, belső vívódásai töltik ki a gondolatait és kénytelen idegenekkel együtt lakni. Az anyák szocializáltsága, mentalitása, gyermekeihez való viszonya lényeges eltérést mutat, hogy a nevelési elveket vagy ezek hiányát ne is említsük.

A közös helyiségekben rengeteg tehát az ütközési pont. Az ebből adódó problémák megoldása gyakran állítja nehéz feladat elé a személyzetet: bőven van módjuk gyakorolni a toleranciát és türelmet. A pozitív elfogadás mellett azonban helye van a rendreutasításnak is. Jelen esetben két fiatal anyára van panasz, akik rendszeresen zaklatják a többieket. Minimális a jövedelmük, ennek ellenére egyáltalán nem igyekeznek takarékoskodni. Senki sem tanította meg őket a szükséges és felesleges kiadások közötti különbségre. Az, hogy kölcsönkéregetnek, önmagában nem volna baj, ha vissza tudnák fizetni a felvett összegeket. Rámenős stílusuk bántja a lakótársakat, akiket szinte elszámoltatnak: „Miből telt drága papírpelenkára, ha nekem nem tudtál kölcsönadni cigire?”

A krízis- és hajléktalan szálló szolgáltatásait igénybe vevő kliensek lényegileg azonos problémákkal küzdenek, így a két szakterületen dolgozókat ugyanazon szervezet, a Hajszolt Kamara egyesíti. A Kamara létrehozása a Pro Domo Alapítványnak köszönhető, melynek munkatársai 1989 óta foglalkoznak hajléktalan-ellátással. Az Alapítvány rendszeresen szervez szakmai találkozót az országban működő szállók vezetői számára, ahol mód nyílik tapasztalatcserére és esetmegbeszélésekre.

Serák Krisztina

Írta: Ulrich Károlyné

Start Szálló

*„Adassék nékem annyi lelki erő, hogy mindazt elfogadjam, amin változtatni nem tudok, és bátorság ahhoz, hogy mindazt megváltoztassam, amire képes vagyok, és bölcsesség ahhoz, hogy el ne tévedjek közöttük.”
(Friedrich Oetinger, 1702-1762)*

„Előző életemben” hosszú éveken keresztül, mint hatósági gyermekvédelmi dolgozó, Budapesten a III. kerületben gyermekvédelmi csoportvezető voltam. Gyámhatósági szemszögből az intézetek és az intézeti légkör ismeretlen volt számomra. Az intézetekről jóformán csak azt tudtuk -ami egy idős kollegánk mondását igazolja: „mi beutalunk, a többi az ő dolguk”. Így aztán évek során kialakult a rendszer, hogy 12-14 éves és azon felüli gyermeket nem utalunk intézetbe, inkább felvállaltuk jól-rosszul a hatósági gyermekvédelmet túllépő családgondozást. Akkor még nem volt intézményesített családgondozói hálózat. Figyelemmel kísértük a véleményünk szerint legveszélyeztetettebb korosztályt, a kamaszokat, és több-kevesebb sikerrel tudtuk egyengetni életüket. Fontosnak tartottuk munkánkat, mert az intézményes oktatásból kikerült, szociálisan veszélyeztetett fiatalok problémáival senki nem foglalkozott. Drogos, csavargó, kriminalizálódó gyerekekkel foglalkoztunk.

Ekkor jött az intézményesített családgondozás, ahol nem elébe mentek a bajoknak, hanem csak bejelentkezésre, kérésére tettek valamit. Minket a vezetés eltiltott a „nem hatósági” munkától, így nyolc hónap alatt a gyermekvédelmi csoport feloszlott, mindegyikünk elhagyta az önkormányzatot, és bár családokkal és gyerekekkel foglalkozunk, de más-más területen.

Én, mint csoportvezető utoljára jöttem el, hisz 47 évesen 10 év ottlét után nehezen váltam meg gondozott családjaimtól. Kerestem és végül találtam olyan helyet, ahol úgy érzem, segíteni tudok, ahol szükség van rám, ahol nem gátolnak, akadályoznak tenni akarásomban.

Így kerültem a Róbert Nevelőotthonba 1994. január 1-jén, mint utógondozó. Első feladatnak tartottam, hogy felmérjük az intézetből kikerülő, nagykorúvá váló növendékek ki-, illetve haza helyezhetőségének lehetőségét.

Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy, igen nagy százalékuknak vagy nincs hova, vagy képtelenség a családba visszamenniük. Felméréseink során az elvégzett környezettanulmányok bizonyították, hogy növendékeink jó részének visszakkerülése a családjába az eddigi munkánk eredmény vesztését okozná. A családok jó része vagy romlott, vagy ugyanazon a szinten maradt szocializációjában, mint amikor a gyermekeket kiemelték onnan.

Ezt átérezve, sok-sok szervezőmunka után döntött úgy az intézmény vezetése, hogy utógondozó szállót alakítanak ki a fiúk számára a volt mosoda-helyiségből, ezzel is segítve életkezdésüket. Ezt 1994 augusztusában az odaköltöző fiúk több-kevesebb szorgalommal ki festették-mázolták.

A teljes felújítás után részben pályázaton nyert, részben a Máltai Szeretetszolgálattól kapott bútorokkal rendeztük be. A munka alatt a kapott bútorok, berendezési tárgyak javítása, szétosztása egymás-ráhangelődést, összeszokást eredményezett.

Szeptemberben három szobába költöztek a fiúk. A szobák és a lakótársak kiválasztását rájuk bíztuk. Szobájukat maguk rendezték be, saját elképzelésük szerint. Elsődleges feladatnak a munkahelykeresést tartottuk. Pályakezdőként a várakozási idő alatt is regisztráltak voltak, az elmúlt két évben szinte minden növendék dolgozik vagy kisebb megszakításokkal más-más munkahelyen kereső foglalkozást, végez.

Fontosnak tartottuk az összegyűjtött családi pótlékuk lehetőség szerinti értékmegőrző befektetését. Így nemcsak a pénz megtartását tartjuk szem előtt, hanem a fél éves befektetéseknél a kamatot is jóvá iratjuk. Ez igen szépen működik, már van olyan fiú, aki 1 év alatt 100. 000 Ft-tal növelte a bentlévő pénzét, persze van olyan is, aki hónapok óta nem tud spórolni.

A gazdálkodás tanításánál a „minden pénzbe kerül” elvét követjük, mert a részben vagy teljesen hospitalizálódott növendékek, a-kiknek nagy része egész kicsi korban került be az intézeti „körhintába”, ezt nehezen értik meg.

Legtöbbjük nehezen fogadja el, hogy munkabérét beossza, extra igényeit – márkás piperecikkek, ruhák – csak több hónapi takarékoskodással elégítheti ki, és lassan-lassan sajátítja el a kinti élet értékrendjét, hogy a ruha, a cipő nem jár, hanem eddig is vették, ezután minden saját pénzbe kerül.

A kinti élet buktatóinak kivédésére, a munkahelyi konfliktusok kezelésére, a hivatali ügyintézésekre mind-mind csak lassan, fokozatosan, türelmesen lehet őket rávezetni, úgy, hogy a tanácsokat el tudják fogadni. Nekünk, felnőtteknek, szakembereknek türelmesnek kell lenni a suta, századszor is hangosan visszaválaszoló, „beszóló” kamasszal, hisz ők tapasztalatlanok lehetnek, ám szeretetigénylők.

A nevelőotthonunkban kialakított utógondozó szálló a mai gazdasági helyzetben rendkívül fontos.

Nagykorúvá váló növendékeink állás, lakás, és életcél nélkül; az eddig biztos otthont nyújtó nevelőotthonokból az utcára kerülnének többségükben. A nevelőotthonukhoz való kötődés, illetve lassú elszakadás folyamatában tartjuk fontosnak a jelenlegi szállórendszer. Továbbfejlesztésén dolgozunk. Lakásotthon kialakítását tűztük ki célul, második lépcsőnek. Itt is sokszor támogatással, de már teljes egészében saját, önálló élet kialakítását tervezzük növendékeinknek.

Dani

1994. május közepén – még kezdő nevelőotthonos koromban -felhívott a bőrdíszműves szakoktató, hogy egyik tanulóját az éjjel bevitték az ideiglenesre a rendőrök, az este berúgott, részegen randalírozott az utcán, nagyon össze van verve, segítsek. Ekkor találkoztam Danival először.

180 cm magas, világosbarna hajú, kék szemű fiú Dani.

Teljesen zavarosan adta elő történetét.

Az ügyet súlyosbította, hogy Dani pártfogó felügyelet alatt állt, előző ittas állapotban elkövetett randalírozásai miatt. Az ügyet nem lehetett meg nem történtté tenni, így elkeseredetten vette tudomásul, hogy vállalnia kell cselekedeteinek következményeit.

Két hét múlva ballagáskor találkoztam újra vele.

Szép bordó öltönyét dicsértem, amire azt válaszolta, hogy „a szeme körüli színárnyalathoz csináltatta”. Talán ez volt az a mondat, ami felkeltette iránta a figyelmemet. Ekkor kikértem iratanyagát, mert szerettem volna megismerni ezt a „Cyrano stílusú” fiút.

Családi háttere igen rendezetlen. Két testvére van. Szülei italozó, brutális életvitelt folytattak, elváltak, így Dani édesanyjával anyai nagymamájához költözött vidékről. A nagymama egy idő után megunt az anya italozásait, csavargásait, ő nem bírt a három fiúval, kérésére a gyámhatóság intézetbe utalta őket. A két testvér azóta már az apához került vidékre. Dani ekkor VII. osztályos volt, 12 éves. Felvételi anamnézisében szerepel, hogy igen gyenge tanuló, fokozott belső feszültségeit, indulatát a külvilágra vetíti. Az otthoni kedvezőtlen szociális körülmények neurotizáltak, romboló, szembeszegülő magatartást tanúsított!

Szöllősgyörökre került, így a családjához való ambivalens viszonya, érzelmi labilitása a távolság miatt elmélyült. Szípuzni kezdett, ami 2 évig tartott kisebb megszakításokkal.

Itt kötött szoros barátságot a vele egyidős, de nála lényegesen gyengébb fizikumú, családi háttér nélküli G-val. Ez a barátság a mai napig tart, néha pozitív, néha negatív irányba tereli őket.

A szakiskolát mind a ketten a Róbertben végezték, mint bődíszműves szakmunkások „szabadultak”.

1994-ben Dani szakiskolája elvégzése után az utolsó nyarat a nevelőotthoni csoportjukkal táborozással töltötte. 1992-ben önként leszokott a szípuzásról, de helyette az alkoholt választotta, és a táborozás alatt az alkohol miatt került bajba. Hazaküldték. Itthon mindenki óvott attól, hogy az utógondozói szállóra kerüljön.

Ekkor édesapja vidéken, édesanyja a VII. kerületben egy kicsi szoba-konyhában lakott. Mindketten erősen italozó életmódot folytattak. Jelenlegi állapotukban semmiképpen nem lettek volna alkalmasak arra, hogy Danit megnyugtatóan oda engedjék. Dani negativisztikus magatartása és hozzáállása a szálló építése alatt kitűnt. A munkát elszabotálta, felelősségre vonásnál rögtön támadásba, agresszivitásba ment át, így a többi fiútól is nagy türelemre volt szükség, hogy a munka közbeni megjegyzéseit elviseljék.

Beköltözésnél egy szobába kerültek saját választásukból G-val.

Danit pályakezdő munkanélküliként regisztráltattuk, mert szakmájában szinte lehetetlen elhelyezkedni. Hosszas beszélgetések után jöttünk rá, hogy pályát kéne módosítania. Mindig szerette az állatokat, álma a kutyakiképzés. (Szobájába sűrűn fogad be ma is elhagyott állatokat.) Ekkor találtunk számára egy álmához közelítő munkahelyet, a Lehel úti Állatkórházat. Itt 1994 novemberétől folyamatosan dolgozik, mint állatápoló.

Az első hónapok nem voltak konfliktusmentesek a munkahelyén, de megszokta, megszerette, ahogy őt is szeretik és megbecsülik.

Ő az, akire mindig számíthatnak beugróként, helyettesként akár ünnepen, akár éjszaka. Igen jól keres, átlagban havi 10. 000 Ft-ot teszünk a bankba.

Természetében nagy változás állt be. Ezalatt a közel két év alatt egyszer fordult elő, hogy leitta magát. Öltözködésében, életstílusában igényesebb lett, bár konfliktuskezelési képtelensége néha agresszivitást vált ki belőle, de ez nem komoly, inkább „bohóckodás” a többiek előtt. Ilyenkor komoly „harcot” folytatunk, „vére menő” vitáink vannak. Sok vitánk volt azzal kapcsolatban, hogy társait „lecigányozza”, mivel ő kékszemű, világoshajú fiú. A nála sötétebbeket, akár kedveskedve, akár dühből megcímkezi. Míg nem vidéken él édesapjánál egy lagzi során lefénképezett filmjét velem hívattatta elő, és megkért, hogy nehogy valaki kezébe kerüljön az előhívott film. Amikor megmutatta a fényképeket, kiderült, hogy ők is cigányok.

Jelenleg kutyakiképző tanfolyam hiányában kutyakozmetikai tanfolyamot céloztunk meg ősztől.

20 éves most, itt még négy évig lehet. Ez idő alatt szeretne összespórolni legalább annyit, hogy lakás-használatbavételi díjat tudjunk pályázaton felmutatni. Számításaink szerint 5-600. 000 Ft jöhet addig össze.

Sajnos szüleivel a családgondozáson kudarcot vallott. Ma már Dani is ritkábban megy vidékre édesapjához, mert a körülményeket, a „kocsmaterápiát” már elutasítja, így megszólják, kinézik onnan. Gúnyolják, hogy nem igazi férfi, mert nem ittasodik le.

Édesanyja közel egy éve nem jelentkezik, érdeklődésemre nem reagál. Néha felhívja fiát, ilyenkor újabb és újabb mesékkal pénzt kér és kap tőle.

Munkahelyi környezete is befolyásolta, és sok-sok beszélgetésünk eredményeként elhatározta, hogy még Szőlősgyörökön történt tetoválását eltüntessük, mint „zacis” kora utolsó látható jelét. Így kerültünk a tisztikórház plasztikai sebészetére, ahol az orvos, nem ismervén kapcsolatunkat, felszólított, hogy „anyuka üljön le, míg megbeszéljük a műtétet.” Természetesen nem tiltakoztam; kijövetkor Dani átfogta vállamat, mintegy megköszönve, hogy nem tiltakoztam az anyukázás ellen. Ezek az önkéntelen mozdulatok adnak erőt, és igazolják, hogy érdemes folytatni a munkát.

Írta: Schmidt Sára

A gazdasági fejlődés és a gyermekek

A 18 éves Luisa már három éve él együtt egy nála tíz évvel idősebb munkással. Apja nyomorék, munka közben sérült meg. Anyja háztartásbeli. Van egy heroin-függő bátyja és egy általános iskolás húga. Luisa felső tagozatosként kezdett el egyre többet hiányozni az iskolából, nehezen jött ki tanáraival. Szeretett szórakozni, táncolni, és az volt az álma, hogy fodrász lesz. Amikor tizenöt évesen összeköltözött mai élettársával, végképp kimaradt az iskolából. Azóta két gyermeket szült, most várja a harmadikat. Amikor a gyerekek, féltékeny férje, szigorú apósa mellől egy vásárlás erejéig sikerül kiszabadulnia zsúfolt lakásukból, néha felkeresi régi tanárnőjét. Neki bevallja, hogy hiányzik az iskola és a házaset nem olyan izgalmas, mint képzelte...

Luisa története Palermo környékén általánosan előforduló eset. Itt sok lány szándékosan választja a menekülés politikáját: teherbe esik, így azután, „jogot” nyer a férjhezmenetelre, ami különben nem engedélyezett 18 éves kor alatt. A szegény családok bátorítják is erre lányukat, mert így nem kell hozományt adniuk, menyegzőt rendezniük.

De nem kizárólag a szegényebb családok helyzete lehet nehéz a mai Olaszországban, világít rá Ray Lorenzo összefoglaló tanulmányában, amit 1992-ben jelentetett meg a UNICEF és a firenzei **Istituto degli innocenti**. A kiadvány (*Italy: Too little time and space for child-hood; Olaszország: túl kevés idő és tér a gyermekkorra*) egy sorozat része, mely betekintést kínál laikusok számára a különösen nehéz körülmények között élő városi gyermekek és családok körében készült felmérésekbe. Ezeket a tanulmányokat Braziliában, Indiában, Kenyában, Olaszországban és a Fülöp-szigeteken végezték. Az Innocenti centre, azaz a UNICEF International Child Development Centre (ICDC) (az UNICEF Nemzetközi Gyermeknevelési Központja) 1988-ban alakult meg Firenzében. Alapításának az volt a célja, hogy a gyermekek védelmével és nevelésével kapcsolatban politikai elemzéseket és alkalmazott kutatást folytasson és támogasson, fórumot biztosítson nemzetközi szakmai tapasztalatcserékhez. (A Központ a Spedale degli Innocenti épületében található. Ez a Filippo Brunelleschi által tervezett épület egy árvaház, ami 1445 óta szolgálja az elhagyott és nincstelen gyermekeket.)

A mai olasz családok helyzetének jobb megértéséhez R. Lorenzo az olasz gazdaság gyökeres átalakulásának mozzanatait is bemutatja. A második világháborúig az ország alapvetően mezőgazdasági országnak számított. Bár sok közepméretű várossal és a középkorban gyökerező magasan fejlett városi kultúrával rendelkezett, az ország lakosságának többsége vidéken élt. A háború után az újonnan alakult köztársaság azonban az urbanizáció és az iparosítás politikája mellett döntött. Az 50-es, 60-as években, az ország történelmében példa nélkül álló gazdasági növekedésre a bruttó nemzeti termék évi 6, 5%-os, valamint az egy lakosra jutó jövedelem évi 5, 8%-os emelkedése volt jellemző.

Ez a „gazdasági csoda” Olaszországot a világ nagy ipari hatalmai közé emelte.

Ezzel összefüggésben mára az ország népességének 65%-a városokba költözött. A legtöbb nyugati nemzetre jellemző modernizáció Olaszországban is kihatással volt az ország demográfiai és szocio-kulturális viszonyaira. 1950 és 1990 között folyamatos csökkenés figyelhető meg a születési rátában (1960-ban 931 ezer, 1990-ben 568 ezer volt az élve születések száma). Nyugat-Európában itt a legalacsonyabb a születési arány. A 17 év alatti

fiatalok és gyermekek száma folyamatosan csökkenő arányú a társadalomban. Mivel lassan „veszélyeztetett fajjá” válnak, a gyermekek relatív értéke mind a családok, mind a társadalom szempontjából növekedni látszik. Ugyanakkor a modern élet, a növekvő költségek és egyre nagyobb szülői stressz kihatásai miatt a gyerekeknek ma nagyobb a hiányuk szeretetből és odafigyelésből, mint régen.

A tipikus olasz nagycsalád egyre kisebbé válik, különösen az északi nagyvárosokban. Az a trend figyelhető meg, hogy a párok kevesebb gyereket vállalnak (a mai átlagos családlétszám 2, 7) és relatíve magasabb életkorig nevelik őket. A család nagyságának csökkenése a gyerekek lehetőségeit is redukálja arra vonatkozóan, hogy a családon belül megtapasztalják az egyenrangú érintkezést, ami később a közösségre ró nagyobb terhet a gyerek szocializációjának nehézségeivel. Fokozatosan gyengülnek azok a tradicionális kötelékek is, melyek a szűk családot a szélesebb rokonsághoz és a helyi közösségekhez kapcsolják. Az ehhez társuló nagyobb mobilitás, a karrier-követelmények, az alapvetően megváltozott városi élet a családok növekvő elszigetelődéséhez vezetett.

Kevesebb gyereknek a családok elméletileg nagyobb figyelmet és anyagi támogatást képesek nyújtani. De nem mindig van így. Egyes családok nem tudnak boldogulni a különböző szerepmolleket igénylő új kulturális klímában. A gyors technikai haladást követni nem tudván a szülők gyakran nem képesek segíteni gyerekeiket előmenetelükben, különösen a szegényebb, kulturálisan deprivált családokban. A középosztályú szülők, pedig a magas karrier-, és állás-követelmények miatt sokszor későbbre halasztják a gyermekvállalást. Mire a gyermek megszületik, megfejthetetlen rejtvénynek tűnhet, ami miatt sokszor egészen kis kortól szakértői segítségre van szükség nevelésükben.

Az egyre kisebb és izoláltabb családokban a gyerek magányosságát tovább erősíti a köztér elvesztése. A 60-as, 70-es években a városok körül épült lakótelep komplexumok rendszerint nincsenek kapcsolatban a történelmi várossal, és ritkán biztosítanak elegendő teret a társadalmi érintkezéshez és a gyermekek játékához. Ehhez társul az autót favorizáló ipar- és közlekedéspolitikája hatása: az elviselhetetlen mértékű légszennyeződés, közlekedési dugók, gyakori balesetek, valamint az utcai bűnözés erősödése. Mindezek szabályosan otthonaikba zárják a gyerekeket. Oda, ahol igényeikre nem egyszer érzéketlenek és nem képesek kielégíteni azokat.

A legtöbb modern társadalomban, így Olaszországban is különös paradoxon figyelhető meg. Miközben a biológiai és értelmi érettséget a fiatalok hamarabb érik el, társadalmi érettségre később tesznek szert. Egyes tudósok „örök kamaszkor”-nak nevezik ezt a jelenséget. Az erről árulkodó statisztikák megdöbbentőek. Ma az összes 20 évnél fiatalabb olasz 98%-a hivatalosan családjával él, ami Európában a legmagasabb arány. Olaszországban a 20-24 év közötti férfiak 76%-a él családjával, míg Franciaországban csak 52%, Dániában 26%. Ezek a „gyerekek” többnyire még tanulmányaikat végzik, vagy munkanélküliek.

Korlátozott politikai hatalmuk miatt, és produktív szerep hiányában az olasz fiatalok egyre inkább családjuktól függenek gazdasági és pszichológiai segítség szempontjából, s a családok többsége úgy tűnik, egyre kevésbé képes megadni ezt számukra. Ezért Ray Lorenzo a segítségnyújtás és a prevenció legnyilvánvalóbb formájának a családok erősítését és támogatását látja. Egyik követendő példa erre a Milánóban működő Domestic Aid for Children (Otthoni segítségnyújtás gyermekeknek). Ennek keretei között az „oktatók”, akik se nem „gyámügyesek”, se nem terapeuták, a problémás helyzetű gyermek életében „felnőtt barátként” jelennek meg. Ezek az oktatók egyéni szükségletek szerint teremtenek kapcsolatot a családok, valamint a helyi szociális szolgáltatások; pszichológus, szociális munkás, kórház, egyház, közösségi centrumok között.

A kilenc éves Marco Milánóban lakik. Anyja számítógép-programozó. Bátyja 17 éves, apjuk öt éve otthagya őket. Az apa annak idején erőszakos volt, feleségét is bántalmazta, ezért amióta elment, a nagyszülők és az anya nem engedte, hogy találkozzon gyerekeivel. Emiatt azóta is rendszeresen zaklatta a családot. Marco számára bonyolult a családi élet, emellett az utcára sem mer kimenni játszani, mert a környék nem túl biztonságos. Úgy egy éve koncentrációs nehézségei vannak, ezért nehezen boldogul az iskolában. Családján keresztül a gyerekek kötődnek vele, s reakciója miatt többször behívták őt az igazgatói szobába... Kilenc hónappal ezelőtt Marco-nak lett egy új, felnőtt barátja, Paolo, aki rendszeresen felkeresi őt. Elmegy vele focizni, egy hétvégén a családdal együtt az állatkertbe mentek el. Segítségével apjával is találkozott már, egy pszichológus és egy szociális munkás jelenlétében. Paolo támogatásának hatására Marco kezdi nagyobb biztonságban érezni magát. Például egyedül elment a közeli plébániára focizni a környékbeli gyerekekkel, képes volt nyugodtan felelni, amikor a legutóbbi találkozón apja hangoskodott vele. Ahhoz, hogy boldogulni tudjon, nélkülözhetetlen, hogy ez a biztonságérzet kialakuljon benne.

Egészen más problémái vannak a következő kisfiúnak, aki máris szinte felnőttként birkózik meg az élet feladataival.

Procolo 10 éves, de nem iskolába, hanem dolgozni jár. Hajnalban kel és egy csapat kiskorú fiatalal együtt halat rakodik a nápolyi, kikötőben. Egyszerű, keményen dolgozó családja számára folyamatos küzdelmet jelent a megélhetés biztosítása. Apja hallgatag, erős halász, a Nápoly környéki szennyezett vizekben nehezen fog elegendő halat. Anyja idegenmunkákat vállal, gyümölcsöt szed, igyekszik mindent előteremteni, ami fontos: a hideg lakásukban nélkülözhetetlen meleg alsóneműt, a frissen készült vacsorát. A kisfiú otthonában az iskolát szükségtelennek tartják, a játék és szórakozás haszontalan. Helyettük ismeri a kemény munkát, a hidegtől meggémberedett lábakat és kezeket. Apjával gyakran betér borozni a kikötői tavernába. Életéből hiányoznak a gyermekkor édes örömei. Procolo koravén emberke, de még gyerek!

Sajnos, története nem egyedi eset. Nápoly környékén közel 35 ezer fiatalkorú dolgozik. S ez csak egyetlen-nagyváros a sok közül. Sorsuk megnyugtató rendezéséhez önkéntes, vagy alapítványi szervezetek segítségnyújtása már kevés, ez kormány szintű feladat, mutat rá R. Lorenzo.

Fordította és összeállította: Imre Mariann

Iskola és szociálpedagógia – partnerek a jövőben?

Az iskolák körüli szociális problémák száma egyre növekszik, ezért nagy szükség van szociálpedagógusokra. Nem szabadna azonban, hogy szociálpedagógusok egyszerűen csak tanár-kisegítők legyenek, hanem meg kell találni a módját a speciális együttműködésnek.

Az aktuális szociális fejlődés szempontjából szükség van-e új utakra az iskola és a nevelési tanácsadók együttműködésében? E témakörben közölt összeállítást a Svájcban megjelenő Jugendhilfe folyóirat. Az összeállítás Hannes Tanner, Chantal Vésy, Martina Ulmann, Esther Stutz és Ágnes Kohtz cikkei alapján készült.

Egy zürichi iskolában...

... megbeszélésre hívták az 5. és a 6. osztályosok szüleit, amelyen részt vettek tanárok és a helyi rendőrség ifjúsági osztályának munkatársai is. A megvitatásra kerülő téma: a bandák által elkövetett tettek.

A tanárok főleg olyan eseteket említettek, amikor az idősebb diákok bántalmazták a fiatalabbakat, elvették a pénzüket, fegyvert viseltek stb. Heves vitára került sor a szülők között, néhányan lázongtak, hogy gyerekeiket megbélyegzik, mások, pedig nem nézték jó szemmel, hogy a tanárok ún. detektívszerepet vettek fel. Hogyan forduljanak ezentúl a gyerekek bizalommal hozzájuk?

A dolog érdekessége, hogy ezen a gyerekeket érintő vitán senki sem volt jelen a helyi önkormányzat gyermekvédelmi osztályának képviselőjében.

Ez az eset 3 éve történt. Az iskolákban az erőszak kérdése azonban még ma is „sötét folt”. Pedig a fent említett példa nagyon jól mutatja az iskola és az ifjúsági osztály közötti együttműködés hiányát és a tanárról alkotott „hamis” képet, miszerint minden nehéz nevelési kérdést képes egyedül megoldani. Tehát igény van a szociálpedagógusi munkára.

A húszas évektől a hatvanas évekig megfigyelhető az iskola és a szociálpedagógia erős elhatárolódása. A szociálpedagógiát ún. vészesetekre tartogatták. Főleg szociális problémákkal és tanulási gondokkal foglalkozott. Ez a „negatív” elhatárolódás egészen napjainkig él(t).

Strukturális reformok

Németországban az új iskolaformák kialakításáról szóló vita során felvetődött az iskola és a **Jugendhilfe** (Svájcban és Németországban: nevelési tanácsadó) együttműködésének kérdése is.

Az együttműködés formájának három lehetséges modellje merült fel:

1. A Jugendhiltét iskolai céloknak alárendelni

Ez főleg a tanulás eredményességét szolgálná, és fontos feladata lenne a szabadidő programok megszervezése.

2. Az iskola és Jugendhilfe együttműködő munkája

Külön területekkel foglalkozna mindkettő, de lehetőség nyílna az együttműködésre is.

3. A Jugendhilfe kritikus iskolai integrációja

Az iskolai szociális munka szerepét vállalná az oktatásban. (Projekt-tanítás, új módszerek stb.)

Németországban a Jugendhilfe és az iskola között létrejött integráció empirikus vizsgálata alapján Péter Malinowski és Norbert Herriger (1979) arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a „szociálpedagógia eliskolásítása” már előrehaladott állapotban van. Az iskola a szociálpedagógiát saját strukturális gyengeségei megerősítésére használja. „Az iskolai szociális munka az oktatáson kívüli iskolai területeken kell, hogy segítsen. Újra létre kell hoznia és megtartania a diákok tanórán felhasználható tanul- és munkaképességét, hogy ezzel megakadályozza az esetleges nevelési „vészhelyzetek” kialakulását. Másrészt, pedig hozzá kell járulnia a már meglévő problémák megoldásához és a „rizikós tanulók” újraintegrálásához, akik kiestek a rendszeres oktatásból.”

Az iskolai szociális munka hálátlan feladat, ha csak vészhelyzetek megoldására használják.

Az iskolai szociális munka gondolata azonban a pedagógusok részéről is sok helyen ellenállást vált ki, ők ugyanis attól tartanak, hogy a szociális munkások és szociálpedagógusok elveszik előlük a kapcsolatteremtő munkát és rájuk már csak az oktatásnak az a része marad, hogy leadják a bemagolandó anyagot.

Lehetséges kooperáció

Az iskolák környezetében egyre növekvő számú szociális problémák miatt (erőszak, kábítószer, bevándorlók gyerekeinek integrációs problémái stb.) az iskolának és a Jugendhilfének – Svájcban is – fel kell kutatnia az együttműködés új lehetőségeit.

A legtöbb probléma gyökere az iskolán kívülről ered, azonban erős hatást gyakorol az iskolára is.

Nem elég a szülőket elmarasztalni, hogy keveset törődnek a gyerekekkel, hanem meg kell találni a módját, hogy családot kiegészítő intézményeket hozzunk létre és különböző programokat szervezzünk. Ilyen lehet például az egész napos iskola vagy a napközi. Svájcban már léteznek ilyen egész napos iskolák és néhány helyen már szociálpedagógusok is dolgoznak, azonban munkájuk még mindig csak abból áll, hogy bizonyos szituációkban segítséget nyújtanak.

Az iskola és a Jugendhilfe csak akkor képes partnerkapcsolat kialakítására, ha a köztük lévő jogtalan hierarchia megszűnik, és munkájukat egyenrangúnak tekintik. A tanárokat tanulmányaik során sajnos nem készítik fel a szülőkkel való kontaktus megteremtésére és ápolására és a Jugendhilfével való együttműködésre.

Egy Zürich melletti községben például a tanárok arra panaszkodtak, hogy nehezen értetik meg magukat a külföldi gyerekek szüleivel és a felsőbb osztályosok továbbtanulási problémáival is nehezen birkóznak meg.

Egy évek óta működő modell

A bülaichi Böswisli iskola tanárainak már a 80-as évek elején sok gondot okozott az ott tanuló lányok feltűnő viselkedése, ezért felajánlották az iskolában lévő gyakornoknak, hogy a szülők bevonásával a szociális munkát, a szabadidő programok szervezését átvegye. Ez volt Svájcban az első olyan kezdeményezés, hogy iskolában félállásban alkalmaztak egy szociális munkást. Azáltal, hogy az iskola kapuja a diákság számára délután is nyitva áll, az

iskola már nem csak a tanulásra emlékezteti őket, hanem játszóház is számukra. Hála annak a sok programnak, amit a szülők és a környéken lakók számára szerveztek, a felnőttek már nem érzik magukat teljesen idegennek az iskola épületében. Így alakulhat ki bizalom a szülők és a tanárok között, s már nem csak akkor fogják egymást felkeresni, ha az iskolai problémák ezt aktuálissá teszik.

Kezdeti problémák

1982-ben összegyűltek a Bösvisli iskola tanárai egy mindannyiuk számára kihívást jelentő probléma miatt. Gondot jelentett számukra a gyerekek feltűnő viselkedése és ennek a tanórákra való negatív hatása. A tanulók dekoncentráltak voltak, hiányzott az iskolai érdeklődés, kevés volt a kitartás, elégtelen a kötelességteljesítés, feltűnő a viselkedés és a magaviselet. A háttér analízise a következő jellegzetességeket mutatta: sok tanuló e-gyedül van szabadidejében, mivel csonka családban él vagy mindkét szülő dolgozik. A gyerekek ezért az utcán találkoznak, ahol igen csekélyjáték- és kibontakozási lehetőségük van, vagy otthon órákon keresztül elektronikus játékokkal foglalják el magukat. Hiányzik a beszélgető partner, akivel kiélhetik fantáziájukat és vállalkozó kedvüket, anélkül, hogy összeütközésbe kerülnének a szülői utasításokkal, ami rendszeresen előfordul, például a közös bevásárlások alkalmával. Ezen kívül nehezítették a dolgot a környéken nagy számban lakó bevándorlók és a velük összefüggésben lévő integrációs problémák.

Az első kinevezett szociálpedagógus

Elsőként én dolgoztam szociális munkásként ebben az intézményben – mondja Rolf Sigg. Én állok a tanárok, szülők és diákok közti feszültségek középpontjában. Részt veszek a hetente összehívott gyűléseken, szünetekben a tanárokkal kávézom. Mivel nem vagyok közvetlen résztvevője az iskolai tevékenységeknek, a problémákat gyakran objektívebben ítélem meg, és ezért értékes tanácsokat adhatok.

A szálak sokszor nálam futnak össze, mivel irodám központi helyen, a tanári szoba mellett van. Kezdetben inkább visszafogottan viselkedtek velem szemben. Nem mindenki fogadta lelkesedéssel ezt a tanácsadási lehetőséget, de az, hogy az iskolában volt a szobám, sokat segített, hogy a mindennapi kontaktusok kialakuljanak, és részt vehessek a történésekben.

Hétevi munkám során sikerült bizalmat nyernem az iskolában. Ma már szívesen látott vendég vagyok az iskolában, és gyakran veszek részt iskolai táborokban, illetve osztálykirándulásokon.

Gyerekekkel és szülőkkel szembeni pozícióm egyértelműen más, mint a tanároké. Ez lehetővé teszi számomra, hogy a bonyolultabb szituációkat bizonyos távolságból elemezsem, és megoldási lehetőségeket kínáljak.

Barkácsolás és játék

Délutánonként az iskolaépületek általában zárva vannak. Nem így van azonban Bösvislivel. Fél kettőkor újra kinyitom a kaput, amin vidám gyereksereg özönlik be.

„Mehetünk a tornaterembe” – tudakolják a gyerekek. Nagyon élvezik, ha végre egyszer tanár és feladat nélkül kiélhetik a játszókedvüket.

A szülők támogatásával felügyelek a gyerekekre szerda és péntek délutánonként, amikor amúgy nincs tanítás az épületben. 10, 20, 30 lány és fiú barkácsol ilyenkor az erre a célra kijelölt teremben. Vannak, akik a szabadban, illetve a tornateremben játszanak. Különböző életkorú és nemzetiségű gyerekek ismerkednek meg egymással ilyenkor. Nem kínálok a gyerekeknek kész programot, hanem elvárom róluk a kezdeményezést. Így játékos keretek között tanulják meg, hogyan töltsék el kreatívan a szabadidejüket.

Szülői- és körzeti munka

A Bülach-i ifjúsági titkárság egyik munkatársával évente körülbelül háromszor szervezünk „szülői-kör”-t. Ilyenkor iskolai- és nevelési problémákról, jegyekről, feladatokról és a tanrend új bevezetéséről beszélgetünk a kis kávézó asztalok mellett.

Munkámmal ahhoz szeretnék hozzájárulni, hogy a szülők iskolától való félelmeit leépítsem. Többek között ezért szervezek téli- és tavaszi börszót, ahol a szülők kedvezményesen vásárolhatnak ruhát, korcsolyát stb.: Ilyenkor kávé és süteményt is szervírozunk. Évente egyszer „Spagetti ünnepet” tartunk, ilyenkor 400-600 ember is megfordul az épületben. Nem csak a szülők, hanem kívülállók is rendszeresen részt vesznek egyéb programokon. Nemrég indult az iskolában egy német tanfolyam, amit hetente egyszer kifejezetten idegen ajkú, semmiféle előtanulmánnyal nem rendelkező nők számára tartanak.

Ha a szülők bizalommal lépik át az iskola kapuját, akkor a tanárokkal való viszonyuk is nyíltabb lesz. Fontos, hogy a tanárok is jelen legyenek ezeken az alkalmakon, és ne maradjanak megközelíthetetlenek. Azt szeretném elérni, hogy alapvető bizalom alakuljon ki a tanárok és szülők között, ne csak akkor beszélgessenek egymással, ha a felmerülő problémák ezt aktualizálják.

A kezdet buktatói

Egy ifjúsági osztály szociális munkásai megállapították, hogy a gyerekekkel és fiatalokkal csak akkor kerülnek kontaktusba, ha már meglévő problémákat kell megoldaniuk, ilyen például, ha valakit sürgősen át kell helyezni egy másik iskolába stb.

A Zürich-Glattal-i körzetben szociális munkást bízott meg az ifjúsági osztály azzal a feladattal, hogy kiderítse, miért nincs együttműködés az iskola és a Nevelési Tanácsadó között.

Információs források

- Szakirodalom, statisztikai adatok, újságcikkek
- Kulcsfontosságú személyek (szülői munkaközösség képviselői, iskolapszichológusok, a Nevelési Tanácsadó munkatársai) meginterjúvolása
- Az ifjúsági osztályon lévő összes olyan eset begyűjtése, amely valamilyen kapcsolatban áll az iskolával.
- Egy felső tagozatosokkal eltöltött hétvége
- Glattal körzetében lévő iskolákba elküldött kérdőívek.

A vizsgálat eredményeképpen 1995. márciusban elkészült egy jelentés, amelynek címe: *Iskola és szociális munka Glattal iskolakörzetében.*

A vizsgálatból kiderült, hogy az iskola és a szociális és gyermekvédelmi osztály közti kontaktus egyáltalán nem kielégítő, annak ellenére, hogy a felmerülő problémás esetek 21, 4%-a az iskola területéről kerül ki. A vizsgálat azt is kimutatta, hogy ezek háttérben általában nem konkrét iskolai problémák állnak, hanem sokkal inkább egyéb szociális gondok, mint például válások hatása, nevelési problémák, az egyedül nevelő szülők túlterheltsége stb.

Az 1994 decemberében, Glattal felső tagozatos tanárai körében végzett körkérdeés eredménye a következőket mutatja:

- A kérdőívet visszaküldő tanárok 50%-a került eddig valamikor kapcsolatba az ifjúsági osztállyal

- A felső tagozatosoknál felmerülő problémák tanulási nehézségekben, feltűnő viselkedésben és agresszivitásban mutatkoznak. Az alsóbb osztályokban a problémák nem kerülnek annyira felszínre, itt a gyerekek inkább visszahúzódnak, apatikus viselkedéssel közlik a külvilággal, hogy valami nincs rendben

- Minden tizedik fiatal zavarja valamiképpen a tanítást

- 54 aktuális esetből csak 4-nél keresték meg az ifjúsági osztályt

- A tanárok elsősorban maguk próbálnak segítséget nyújtani, illetve jó tanácsokat adni, és csak végső esetben keresnek meg valamilyen hivatalos szervet

- Az ifjúsági osztály és az iskolapszichológiai szolgálat kedvezőtlen feltételei (várakozási idő, adminisztráció, bejelentkezési procedúra stb.) megnehezítik a közvetlen együttműködést

- A tanárok főleg az iskolán belüli lehetőségeket ismerik és használják, utána fordulnak a rendőrséghez és csak harmadsorban keresik fel a ifjúsági osztályt

- Az erőszak a ranglista 2. helyén áll, és 28 osztályból 24-ben aktuális.

A tanulókkal eltöltött hétvége alatt kiderült, hogy nagyon sok olyan kérdés foglalkoztatja a gyerekeket, amelyekkel senkihez sem fordulhatnak. Ismerik ugyan a lehetőségeiket, de nincsenek senkivel sem bizalmas kapcsolatban. Szívesen vennék egy olyan szociális munkás jelenlétét, aki például részt vesz a közös hétvégeken és kirándulásokon is.

Az is kiderül, hogy szoros összefüggés van a társadalmi hovatartozás és az iskolai eredmények között is. Ahol tanulási nehézségek merülnek fel, ott nem biztos, hogy biológiai zavarok állnak a háttérben. Nehéz szociális körülmények között nevelkedett gyerekeknél olyan szimptomák figyelhetők meg, amelyek a tanulási, illetve felfogóképességet befolyásolják.

Ez rányomja bélyegét a családi kommunikációra is. Ezek a gyerekek nem tanulják meg, hogyan oldják meg problémáikat, konfliktusaikat.

A tanárok szemszöge

Winterthur fontos gépipari város, ahol 1990 óta a munkanélküliek száma tízszeresére növekedett.

A lakosság 24%-a külföldi állampolgár, amely szám jócskán meghaladja a városi átlagot. A külföldiek 68%-a megkapta a letelepedési engedélyt. Az óvárosi iskolák osztályaiban nagyok a társadalmi különbségek.

Altstadt-i iskolakörzetet kísérlet képpen 1989-ben tagozatos iskolává alakították át. A tagozatos iskolákban csak két törzsosztály van (normál és haladó), más-más követelményekkel, ezenkívül matematikából és franciából három, különböző szintű csoport

működik. Évente háromszor nyílik lehetőség arra, hogy a diákok csoportot váltsanak, ha egy tárgyból jobbak, illetve rosszabbak lesznek. Ebbe a folyamatba a szülőket is bevonják.

Érdekes a külföldi tanulók osztályonkénti eloszlása: a haladó osztályokban 5, 6%-ban, a normál osztályokban, pedig 58, 8%-ban vannak. A felső tagozatban működő kiegészítő osztályok tanulóinak 68%-a külföldi.

A megkérdezett tanárok átlagosan 9-35 évet dolgoztak már szakmájukban, elég nagy tapasztalattal rendelkeznek az iskolai élet mindennapjait illetően. Azoknál a tanároknál, akik a normál osztályokban tanítanak, sokkal több szociális kérdés merül fel, mint a haladó osztályokban tanítóknál. A leggyakrabban említett problémák közvetlen hatást gyakorolnak a tanításra és az iskola életére:

- közöny / koncentrációhiány / apátia
- lopás / kriminalitás
- külföldiekkel való problémák
- elhanyagolás
- öngyilkosság veszélye
- kábítószeres
- erőszak.

Az összes megkérdezett tanár túlságosan megterhelőnek éli meg a szociális problémákat. Többen úgy érzik, hogy ezek súlya alatt kiégnek. Ez a munkahelyi probléma sajnos családi életükre is kihat. A legtöbb elmesélt esetben már krízishelyzetről van szó. A tanárok zöme azonban ezeket csak szokásos problémaként említette. Gyakran említik a problémák okozójaként a családokban uralkodó helyzetet, illetve a törődés hiányát. A megkérdezettek közül csak egy tanár említette az iskolarendszert, mint a problémák gyökerét.

A tanárok többsége megpróbálja beépíteni a tananyagba a felmerülő kérdésekre, problémákra adható válaszokat, azonban léteznek olyan jelenségek, mint például a drogfüggőség, melyeknél nem elég csupán adatokat, vagy káros következményeket felsorolni, itt konkrét beszélgetésre, a személyiség megerősítésére van szükség.

A tanárok és szülők között gyakran megtörténik, hogy egymásra mutogatnak, és egymást hibáztatják a bekövetkezett rossz miatt.

Feltűnt, hogy a tanárok milyen sok *segédeszközzel* rendelkeznek. Ezek általában személyes kapcsolatok. Így anélkül oldódnak meg esetek, hogy szociális tanácsadóhoz fordulnának.

A kísérletben való részvétel kötelezi a tanárokat a *csapatmunkára*. Sok helyen csak most kezdik megérezni és kihasználni ennek előnyeit.

A megkérdezettek fele még nem kereste a kapcsolatot szociális intézményekkel. Két tanár például azt mondta, hogy nem tudták eldönteni, hogy adott problémával és melyik intézménytől kérjenek segítséget.

Néhányan azt állították, hogy őket még sohasem kereste fel szociális munkás abból a célból, hogy együttműködését felajánlja.

A tanárok 80%-a szerint az együttműködésnek intézményes keretet kellene adni. Véleményük szerint a következő feltételek kellene ahhoz, hogy egy szociálpedagógussal, vagy egy szociális munkással együtt tudjanak dolgozni:

- térbeli közelség, ami a gyors segítségnyújtást lehetővé tenné
- ne legyen várakozási idő
- rendszeres konzultáció a tanári karral, részvétel a nevelői értekezleteken.

Hírek, események

Civilek a pályán

1997. március 1. Ezen a napon, a meteorológiai tavasz első napján a Ferencvárosi Művelődési Központban megalakult a Nonprofit Gyermekvédelmi Szervezetek Szövetsége. Az egymondatos újsághír mögött igen sok olyan, a gyermekvédelmet érintő kérdés húzódik meg, ami nekünk, szakembereknek is izgalmas lehet. Néhány éve barátkozunk csak olyan fogalmakkal, mint „civil szféra”, „nonprofit” – de mi közülük lehet ezeknek a gyermekvédelemhez? A Krízis Alapítvány például 1992 óta működtet átmeneti gyermekotthont Nagytétényben. A kezdeti lelkesedés után hamar megtapasztalták az Alapítvány munkatársai és segítői, hogy Magyarországon nem egyszerű dolog gyermekvédelemmel foglalkozó alapítványt működtetni. Röviden: a lelkesedés, de még a szakmai tudás is igen kevés a sikeres működéshez. Nagyon sok kínlódás és kudarc vezetett el addig a gondolatig, hogy a hasonló cipőben járó szervezetekkel együtt szövetséget alkotva talán eredményesebbek lehetünk. Így aztán hamar megszületett a döntés: felkutatjuk a gyermekvédelemben dolgozó alapítványokat, egyesületeket. Szóval megkezdődött a szervezőmunka. A kezdetektől több mint egy év telt el a szövetség tényleges megalakításáig. A tagszervezetek a gyermekvédelem igen széles skáláján működnek: átmeneti gyermekotthon, hátrányos helyzetű gyerekek iskolája, anyás, otthon, nevelőszülői családok is megtalálhatók. Ami közös bennük: a nonprofit alapítványi vagy egyesületi szervezeti forma, és az is kimondható, hogy szinte mindegyik tagszervezet mögött több éves tapasztalat és nem csekély szakmai tudás áll. A létrejött szövetséget alapvetően ez teheti képessé arra, hogy szakmailag magas színvonalú, alternatív megoldások teret kapjanak, méltó partnerei legyenek a hagyományos állami gyermekvédelemnek. Konkrétabban úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szövetség (és tagszervezetei) eszköze lehet a gyermekvédelemben is oly időszerű rendszerváltásnak.

A szövetség céljait, feladatait legtömörebben az alábbi nyilatkozattervezet tükrözi:

NYILATKOZAT

Alulírottak kinyilvánítjuk azon szándékunkat, hogy létrehozzuk a gyermek- és ifjúságvédelem területén működő nonprofit szervezetek szövetségét az alábbi célok érdekében:

- *a gyermekvédelem területén működő nonprofit szervezetek érdekeinek egyeztetése, a tevékenységhez szükséges nyilvánosság megteremtése*
 - *a gyermekvédelem területén működő nonprofit szervezetek közötti információáramlás biztosítása*
 - *a szakemberek továbbképzése*
 - *a gyermekvédelmet érintő kérdésekben szakmai állásfoglalások és nyilatkozatok kidolgozása, közzététele*
 - *szakmai konferenciák szerve-*
 - *gyermekvédelmi kiadványok megjelentetése*
- Budapest, 1996. október 29.*

Talán érdemes megemlíteni a szövetség alapítószervezeteit is. Ezek a következők:

- ALBAFI Alapítvány (Székesfehérvár)

- Árvácska Anya és csecsemőotthon (Nágocs)
- Burattino Alapítvány (Budapest)
- Fehér Kereszt Alapítvány (Budapest)
- Fészek Egyesület (Érd)
- Együtt a mamával átmeneti gyermekotthon (Budapest)
- Emberbarát Alapítvány (Budapest)
- Krízis Alapítvány (Budapest)
- Menedék Alapítvány (Budapest)
- Otthonteremtő Alapítvány (Budapest)
- Napsugár Alapítvány (Budapest)
- Szent Bernát Alapítvány (Budapest)

A megalakult szövetség munkáját irodai háttér biztosításával, szakmai programok szervezésével a Hálózat a demokráciáért szervezet is támogatja (Raul Wallenberg u.). Ezúton kívánjuk köszönetünket kifejezni Dr. Jenkei Lászlónak, aki az alapszabály-tervezetet elkészítette és Domszky Andrásnak, aki az alakuló gyűlést száraz összejevetel helyett élvezetes részvétellel varázsolta.

A szövetség megválasztott elnöke Katona Péter (Krízis Alapítvány) lett, elnökségi tagok: Nagy Csabáné (Árvácska, Nágocs) és Barabás Károly (Burattino Alapítvány).

Azokat a szervezeteket, akik egyetértenek céljainkkal, szívesen fogadjuk tagszervezeteink sorába. Alapító okiratunk nem érinti a tagszervezetek autonómiáját, de a közös célokért tevékeny részvételt várunk! Bővebb információt a Krízis Alapítvány címen tudunk adni, alapító okiratot érdeklődés esetén postai úton küldünk. **(Krízis Alapítvány Bp. Nagytétényi u. 266. A borítékra írják rá: Nonprofit Gyermekvédelmi Szervezetek Szövetsége).**

Az 1997-es év meghozta a gyermekvédelmi törvényt és várhatóan meghozza a non-profit törvény parlamenti elfogadását is. Nem titkoljuk, hogy ezek a törvények nagyban elősegíthetik munkánkat, ezért nagy várakozással tekintünk a törvényi változások elé. Ettől függetlenül már ez év őszére komoly programokat tervezünk: az ország több régiójában szeretnénk az önkormányzatoknak, civil szervezeteknek és minden érdeklődőnek bemutatni a mai gyermekvédelemben még újszerű, alternatív megoldásokat, és tervezzük egy konferencia megszervezését is. Munkánkról folyamatosan szeretnénk hírt adni a **Család, gyermek, ifjúság** olvasóinak.

Gedeon Andor

Hírek, események

Bemutkozik

A SZOCIÁLIS SZAKMAI SZÖVETSÉG

A szociális szakmai szövetséget az Európai Unió Phare programjának keretében három éve hozták létre hazai szociális szakmai szervezetek: a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, az Iskolaszövetség, a Magyar Családsegítők Országos Egyesülete és a Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete.

A Szociális Szakmai Szövetség célja a szociális szakma súlyának és presztízsének növelésén túl a szociális szakma szakmai öntudatának kialakítása, a szociális szempontok megjelenítése a politika kormányzati, helyi és közéleti szintjein.

„Gyorsjelentés a szegénységről” címmel új kiadványt jelentetett meg, amely a képviselőket, pártpolitikusokat és a közembereket tájékoztatja a társadalomban zajló szociális folyamatokról. Évente két Gyorsjelentés megjelentetését tervezzük, a következő a fogyatékkal élők helyzetét mutatja be. Ez a kiadványunk sajnos elfogyott, utánnomását tervezzük.

A „Kézikönyv a szociális munka gyakorlatához” című kötet a szociális munka szakembereinek nyújt közvetlen gyakorlati segítséget a mindennapi problémák megoldásához.

A „Szociális Munka Etikai Kódexe” című dokumentum kiadását hosszas szakmai egyeztetések után állították össze a Szövetség szakértői.

A „Jelentés a szociális szakemberek iránti keresletről” című kiadvány 1996 decemberében jelent meg. A Fraternité Rt. kutatása hasznos adatokkal szolgál a szociális szolgáltatások komplex tervezéséhez. A fenti kiadványok megrendelhetők az iroda címén: 1094 Budapest, Liliom u. 8. Tel./fax: 216-2866, 216-2867.

A Szövetség lapja a Háló című szakmaközéleti, szakmapolitikai lap. A Háló a legszélesebb értelemben vett szociális szakmához szól. A lapban olyan írások, információk jelennek meg, amelyek közvetlenül segítik a szociális szakemberek mindennapi munkáját, eligazodását a szakma aktuális kérdéseiben. A Háló híreivel, információival, vita- és jogi rovatával és egyéb írásokkal a szociálpolitika, a szociális munka legaktuálisabb, legégetőbb kérdéseire reagál, teret ad a szakembereknek arra, hogy megvitathassák azokat. A Háló szándékaink szerint egyfajta modern fórum, agora a szociális szakemberek számára. A lap előfizethető a Magyar Posta Rt. Hírlapüzletági Igazgatóságánál (1846 Budapest), az ügyfélszolgálati irodákban, a hírlapkézbesítőknél, a Hírlapelőfizetési Irodában (Helir, Budapest, XIII. Lehel út 10/a; levélcím: 1900 Budapest) és vidéken a postahivatalokban. Az előfizetés egy évre 1800 Ft. A Háló példányai megvásárolhatók, illetve az 1996. szeptemberinél korábbi számok ingyen kaphatók, megrendelhetők a szerkesztőség címén:

**1094 Budapest, Liliom u. 8.
Tel/fax: 216-2866, 216-2867.**

Hírek, események

Serdülni nehéz

Kinek nehezebb, a serdülőnek vagy környezetének? Hány éves korban kezdődik napjainkban a serdülőkor? Milyen problémákkal és hogyan kell megküzdenie a serdülőnek és családjának? Ilyen és ehhez hasonló kérdések százai foglalkoztatták a „családok ügyeivel” foglalkozó Európa Tanácsi Bizottság tagjait – az eltelt két évben -készülve az 1997 júliusában megrendezett XXV. Miniszteri konferenciára, melynek témája volt „a serdülő mint kihívás a családban”.

A harmincöt állam képviselőiből álló bizottság tagjaként hazánk is megküldte – a Népjóléti Minisztérium Gyermekvédelmi Módszertani Osztálya által összeállított -részletes elemzését a magyarországi serdülők helyzetéről. A konferencián dr. Kökény Mihály népjóléti miniszter segítette részvételével, hozzászólásával az egyes országok jelentéseinek értelmezését, összegzését, a konklúziók pontos megfogalmazását.

Hozzászólásában kitért arra, hogy

- a serdülő nemcsak kihívás, de mint majdani felnőtt, később forrása a társadalmi krízisek megoldásának
- milyen erőfeszítéseket kell tennie a társadalomnak azért, hogy a családok leküzdjék nehézségeiket
- többszektörű segítség szükséges a kisebbségek helyzetének javítására (cigányság)
- elengedhetetlen a széles körű stratégia kidolgozása a drogfogyasztás terjedésének visszaszorítására
- a megelőzés a legjobb megoldás, ennek kapcsán ismertette hazánk új Gyermekvédelmi Törvényének néhány lényeges elemét.

Mind a Konferencián elhangzott előadásokból, mind az egyes országok által előzetesen megküldött anyagok alapján egyértelműsíthető, hogy

- serdülők alatt a 10-18 év közötti korosztályt kell már napjainkban érteni (a szülőtől való függés státusából eljutni a függetlenségig)
- a szülők lehetőségei a problémák feloldásának, helyes kezelésének megtanulásában minimálisak
- a serdülők problémáival kapcsolatos kutatások, tapasztalatátadások meglehetősen hiányosak
- az említetteken túl valamennyi tagország hasonló gondokkal küzd, azaz a kortárs referenciacsoport erőssége nő (szembenállás a szülővel), emelkedő tendenciát mutat az alkohol- és drogfüggőség, a dohányzás, néhány országban, pedig a szekta-jelenség.

A konferencia a következő évek feladataiként jelölte meg a tagországok számára

- a munkaidő és a családdal töltött idő összhangjának megteremtését, azaz a szülőknek (apa, anya egyformán) sokkal több időt kell gyermekeikkel tölteniük (nem elég a rövid „minőségi” időtöltés)
- szükséges a szülők felkészítése a gyermeknevelésben való jártasság megszerzése érdekében
- szükséges a családok gazdasági stabilitása

- vigyázni kell arra, hogy a serdülőkor után a fiatalok ne munkanélküliként kezdjék a felnőtt életet
- hangsúlyos figyelem a kisebbségekre (cigányok, bevándorlók)
- nagyobb szerep biztosítása az egyházaknak, nem állami szervezeteknek (önkéntesek)
- védelmet biztosítani a média okozta károk ellen, illetve kihasználni a média lehetőségeit a szülők és a serdülők oktatására.

Azt gondolom, a leírtak hétköznapiak, a szociális szférában dolgozók számára szinte közhelynek tűnnek. A konferencia összefoglalását azért tartottam szükségesnek, mert ritkán van lehetőségünk, időnk ki-, illetve körbetekinteni.

A problémák és megoldások hol egyszerűbbek, hol bonyolultabbak. Hadd emlékeztessen itt az olvasókat arra a két évvel ezelőtti, az apa szerepével foglalkozó, Miniszteri Konferencián elhangzott felszólalásra, melynek záró mondata így hangzott: „az apa szerepe, hiánya csak akkor érzékelhető -minden tudományosság nélkül – ha nincs apa a családban.”

Gáspár Károly

Könyvespolc

Anthony Giddens: Szociológia

Anthony Giddens brit és amerikai diákok számára készült tankönyvének (Polity Press Cambridge, 1993) magyar nyelvű kiadására az Osiris Kiadó vállalkozott 1995-ben.

A hazai szaksajtóban alig méltatott mű több figyelmet érdemelne, mert tankönyvként *használható irodalommal rosszul állunk.*

A magyar nyelven elérhető szociológiai irodalom nem kevés, ezért talán az oktatók számára nem bírt különösebb jelentőséggel a könyv megjelenése a magyar könyvpiacra.

A felsőoktatásban, de a középfokú oktatásban sem ritka nálunk a módszertani, didaktikai szempontok elhanyagolása, az egy-egy tudomány logikáját követő rendszerezett ismeretanyag *átadásának elsikkadása.* (Itt elsősorban a szociális terület felső- és középfokú képzéseinek hallgatói oldalról megfogalmazott anomáliáira gondolok.)

Úgy tűnik, a könyv praktikus jelentőségét a diákok látják, akik tankönyvként és kézikönyvként is *eredményesen forgatják a közel nyolcszáz oldalas könyvet.*

A magyar és az angolszász oktatási tradíció másságából, az eltérő követelményszintből adódik, hogy e könyv az ismeretanyag mélysége alapján nálunk egyetemi, főiskolai tankönyvnek gyengének látszik, középfokon pedig túl erősnek. Ettől függetlenül mindkét szinten jól használható alaptankönyvnek vagy kiegészítőnek. Leginkább a képesítő vizsgával záruló iskolarendszerű szociális asszisztens képzés ötödévének megfelelő mélységű ismereteket nyújt. (Nagy-Britanniában és az USA-ban a felsőoktatásban használják.)

A könyv társadalmi helyzetelemzése, példái az említett országokban érvényesek, ezért az ebből fakadó hiányérzetünket nem kell túlhangsúlyozni, hanem egyetértve a szerkesztőnek a magyar kiadáshoz írott előszavával: „a hátrány persze előny is, mivel egy „más” társadalommal, illetve „más” szemlélettel való találkozás éppen hogy segíthet saját problémáink tisztázásában.”

A könyv legalapvetőbb témáit -a társadalmi és a személyek közti kapcsolat, a változás jelentősége a világban, az összehasonlítások fontossága, a történeti irányultság, a nemekkel kapcsolatos kérdéseknek szentelt különleges figyelem és a társadalmi élet globalizálódása – a mű elején röviden indokolja a szerző, és kedvet ébreszteni igyekszik a szociológia művelésére:

„A szociológia tanulmányozásának felszabadító élménnyé kell válnia: a szociológia növeli másokkal szembeni érzékenységünket és képzelőerőnket, új megvilágításba helyezi viselkedésünk mozgatórugóit, és fogékonnyá tesz a sajátunktól eltérő kulturális környezet iránt. Amennyiben a szociológia megkérdőjelezi a dogmákat, értéké teszi a kulturális változatosságot és megvilágítja a társadalmi intézmények működését, művelése megnöveli az emberi szabadság lehetőségeit.

A könyv minden részletében a tanulást kívánja segíteni. Felépítését jellemzi, hogy az egyes fejezetek egyszerre alkotnak integratív egységet, ugyanakkor önmagukban is egészek.

A fejezet-összefoglalások a lényegkiemelést segítve kerültek egy-egy fejezet végére, az alapfogalmak és a fontosabb kifejezések kiemelésével, majd irodalomajánlással zárulnak.

A könyv végére került az alapfogalmak, fontosabb kifejezések definíciója.

A szociológia valamennyi ágát az alapvető ismeretek szintjén felölelő műből kiemelek néhány olyan témát, amelyek tankönyvi rendszerezettségű feldolgozása nálunk még nem tekinthető hagyománynak. Ilyenek: *A gazdagok és hatalmat gyakorlók bűnözése, szexuális zaklatás, homoszexualitás, AIDS, gyermekprostitúció, etnikai csoportok a plurális társadalomban, a nők részvétele a politikában, kommunikáció és média, a globális környezetet fenyegető veszélyek, transznacionális szervezetek.*

A szerkesztő Melegh Attila különös gondot fordított a magyar vonatkozások beépítésére, és a szerzői joggal védett eredeti karikatúrákat a hazai kontextusban jobban értelmezhető Brenner György fanyar humorú rajzaival helyettesítette.

A könyv hangsúlyozott jelentőségét – tankönyvként és kézikönyvként egyaránt használható -sajátos viszonyaink eredményezik. Nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az ismeretanyag rendszerezése, az alapfogalmak tisztázása ne a diákok magánügye legyen, hanem az igényes oktatás elemi követelménye.

Tapasztalatom szerint a diákok használják a könyvet, akár ajánlották számukra, akár nem.

Már csak oktatói körben kellene népszerűbbé válnia – vagy megszületnie néhány hazai szociológia tankönyvnek.

Molnár László